MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

JUSTINA DILYTĖ

EDUKACINIŲ TECHNOLOGIJŲ VALDYMO PROGRAMOS KARJEROS VALDYMO SPECIALIZACIJOS MAGISTRANTŪROS NUOLATINĖS STUDIJOS

KARJEROS PROJEKTAVIMO PASLAUGŲ MODELIS: PROFESINĖS MOKYKLOS ATVEJIS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė: *Prof. dr. Odeta Merfeldaitė*

Vilnius, 2017

TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS..... 3
LENTELIŲ SĄRAŠAS 3
PAGRINDINĖS SĄVOKOS..... 4
ĮVADAS..... 5
1. KARJEROS PASLAUGŲ PROFESINĖJE MOKYKLOJE CHARAKTERISTIKA 9
1.1. Karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje turinys 9
1.1.1. Ugdymo karjerai paslaugos..... 12
1.1.2. Informavimo karjerai paslaugos..... 15
1.1.3. Konsultavimo karjerai paslaugos 17
1.2. Profesinės mokyklos mokinių kaip karjeros projektavimo paslaugų gavėjų psichosocialinė charakteristika..... 20
1.3. Karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje teikėjai 26
1.3.1. Karjeros projektavimo paslaugų teikėjai instituciniu ir tarpinstituciniu lygmenimis .. 36
1.4. Dokumentai, reglamentuojantys karjeros projektavimo paslaugų teikimą profesinėje mokykloje 42
2. KARJEROS PROJEKTAVIMO PASLAUGŲ X PROFESINĖJE MOKYKLOJE ATVEJO ANALIZĖ..... 47
2.1. Tyrimo metodologija..... 47
2.2. Tyrimo duomenų analizė 56
2.2.1. X profesinės mokyklos karjeros projektavimo sritį reglamentuojančių dokumentų analizė..... 56
2.2.2. X profesinėje mokykloje teikiamos karjeros projektavimo paslaugos..... 61
2.2.3. Asmenų, teikiančių karjeros projektavimo paslaugas profesinėje mokykloje, veiklos funkcijos ir atsakomybės..... 77
2.2.4. Institucinis ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas profesinės mokyklos karjeros projektavimo paslaugų srityje 85
2.2.5. Karjeros projektavimo paslaugų teikimo profesinėje mokykloje privalumai ir trūkumai……..93
2.2.6. Karjeros projektavimo paslaugų (KPP) teikimo modelis X profesinėje mokykloje…98

IŠVADOS 103
REKOMENDACIJOS 106
LITERATŪROS SĄRAŠAS 107
SANTRAUKA 118
SUMMARY 119
PRIEDAI 120

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

Pav. 1. Ugdymo karjerai proceso schema 13
Pav. 2. Karjeros konsultavimo proceso fazės ir subfazės 19
Pav. 3. Karjeros specialistų profesiniai vaidmenys pagal NICE..... 28
Pav. 4. Institucinio bendradarbiavimo matrica karjeros projektavimo srityje 38
Pav. 5. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo matrica karjeros projektavimo srityje..... 40
Pav. 6. Tyrimo atlikimo matrica 55
Pav. 7. Mokinio karjeros kompetencijų aplanko struktūra 70
Pav. 8. Karjeros projektavimo paslaugų (KPP) teikimo modelis profesinėje mokykloje…...…...99

LENTELIŲ SĄRAŠAS

Lentelė 1. Profesinių mokyklų tikslinės grupės pagal profesinio mokymo programas..... 22
Lentelė 2. Asmenų, teikiančių karjeros paslaugas profesinėje mokykloje, veiklos sritys ir profesinės kompetencijos 121
Lentelė 3. Interviu dalyvių demografiniai duomenys..... 53
Lentelė 4. Karjeros samprata X profesinės mokyklos karjeros paslaugų turinio kontekste..... 62
Lentelė 5. X Profesinės mokyklos mokinių karjeros projektavimo problemos..... 64
Lentelė 6. Karjeros projektavimo paslaugos X profesinėje mokykloje..... 68
Lentelė 7. Karjeros projektavimo paslaugų X profesinėje mokykloje teikėjai..... 77
Lentelė 8. X profesinės mokyklos (KPP) teikėjų veiklos funkcijos ir atsakomybės..... 80
Lentelė 9. Institucinis bendradarbiavimas X profesinės mokyklos KPP srityje..... 87
Lentelė 10. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas X profesinės mokyklos KPP srityje 92
Lentelė 11. Karjeros projektavimo paslaugų X profesinėje mokykloje stipriosios pusės..... 95
Lentelė 12. Karjeros projektavimo paslaugų X profesinėje mokykloje tobulintinos sritys..... 97

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Karjera – asmens darbo ir/ar mokymosi patirčių dermė su kitomis gyvenimo sritimis (šeima, laisvalaikiu, pomėgiais), įgalinanti saviraiškos, tobulėjimo potencialą (TAR., 2016, Nr. XII-2290, aktuali redakcija nuo 2017-01-02).

Karjeros informavimas – aktualios karjeros informacijos rinkimo, analizės, sisteminimo ir teikimo procesas (Bendrojo lavinimo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011).

Karjeros konsultavimas – asmens karjeros situacijos įvertinimas, pagrįstas problemų identifikavimu ir galimų sprendimo būdų nustatymu, kuris įgalina konsultuojamąjį aktyviai veikti karjeros sprendimų įgyvendinimo procese (Bendrojo lavinimo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011).

Karjeros paslaugos[1] – ugdymo karjerai, karjeros informavimo ir karjeros konsultavimo paslaugų visuma (Žin., 2012, Nr. 82-4284).

Karjeros projektavimas – sistemingas procesas, kurio metu individas realizuoja mokymosi, darbinės veiklos, asmeninio gyvenimo potencialą, plėtojant gebėjimus priimti racionalius karjeros sprendimus (Žin., 2007, Nr. 32-1169).

Karjeros specialistas[2] **–** asmuo, teikiantis ugdymo karjerai, karjeros informavimo ir karjeros konsultavimo paslaugas bei turintis šioms paslaugoms teikti privalomas kompetencijas ir patirtį (Žin., 1991, aktuali redakcija nuo 2017-09-01, Nr. 23-593).

Karjeros kompetencijos – nuostatų, žinių ir gebėjimų visuma, kuri įgalina valdyti karjeros projektavimo procesą (TAR., 2014, Nr. 4888).

Profesinis mokymas – mokymas pagal profesinio mokymo programas, skirtas asmeniui įgyti kvalifikaciją ar ją tobulinti (Žin., 2007, Nr. 43-1627).

Profesinė mokykla – profesinio mokymo įstaiga, kurios pagrindinė veikla – profesinis mokymas (Žin., 2007, Nr. 43-1627).

Ugdymas karjerai – procesas, orientuotas į asmens karjeros kompetencijų plėtojimą savęs ir karjeros galimybių pažinimo, karjeros planavimo ir karjeros galimybių įgyvendinimo srityse. (TAR., 2014, Nr. 4888).

[1] Šiame darbe karjeros paslaugas profesinėje mokykloje sudaro: ugdymas karjerai, informavimas, konsultavimas, projektinė veikla ir tęstinis suaugusiųjų mokymas.

[2] Šiame darbe karjeros specialistais vadinami ir asmenys, teikiantys karjeros projektavimo paslaugas profesinėje mokykloje – tai yra pedagogai, švietimo pagalbos specialistai ir administracijos darbuotojai.

ĮVADAS

Karjeros projektavimas aktualus tiek švietimo sistemoje, tiek darbo rinkoje bei jų tarpusavio sąveikoje. Dėl to, kad efektyviai teikiamos karjeros projektavimo paslaugos sudaro teigiamas prielaidas optimaliai panaudoti žmogiškuosius išteklius, užtikrinant asmenų turimų gebėjimų ir interesų atitikmenį esamoms mokymosi ir darbinės veiklos/užimtumo galimybėms. Tad išryškėja būtinybė sistemingai projektuoti karjerą, atliepiančią ne tik individualius savirealizacijos, bet ir darbo rinkos poreikius, kurie vis dažniau sutampa su profesinio mokymo siūlomomis galimybėmis. Šiam tikslui pasiekti reikšmingas tvarus karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje modelis, atliepiantis šiandieninėje visuomenėje keliamus iššūkius tiek švietimo, tiek darbo rinkos segmentuose.

Temos aktualumas. Sprendimai, susiję su asmens karjera, priimami visą gyvenimą, tad karjeros paslaugos yra aktualios mokymosi visą gyvenimą kontekste (Žin., 2008, Nr. 122-4647). Karjeros projektavimas yra reikšmingas, sprendžiant šių dienų aktualias užimtumo, darbo jėgos prisitaikymo prie rinkos sąlygų, verslumo, lygių galimybių problemas. Karjeros paslaugų teikimas švietimo sistemoje sukuria prielaidas plėtoti konkurencingas XXI a. mokinių kompetencijas, kurios akcentuojamos ir LR Vyriausybės programos (2017) švietimo segmente (TAR, 2017, Nr. 4172). Svarbu pažymėti, kad vienas iš LR Vyriausybės programos (2017) rodiklių – profesinės karjeros planavimo paslaugų teikimo mechanizmo sukūrimas ir įdiegimas, suponuojantis karjeros projektavimo paslaugų modelio sukūrimą profesiniame mokyme. Analogiškai Europos Komisija tarptautiniame lygmenyje mokymosi visą gyvenimą kontekste aktualizuoja karjeros projektavimo poreikį, siekiant, kad lygios galimybės būtų prieinamos visoms visuomenės grupėms, ypač socialinės rizikos ir atskirties. Tai yra asmenims, priskiriamiems vadinamajai NEET grupei (nedirbantis, nesimokantis, mokymuose nedalyvaujantis jaunimas) (Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, 2015). Profesinėse mokyklose atlikto 2015-2016 m.m. tyrimo duomenimis (Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro Ugdymo karjerai skyrius), karjeros projektavimo paslaugų poreikis ypač aktualus asmenims, „iškritusiems“ iš bendrojo ugdymo mokyklų, jaunimui, neturinčiam jokio profesinio pasirengimo bei asmenims, priskiriamiems prie socialinės rizikos grupių. Tačiau verta pastebėti, kad profesinis mokymas darosi vis patrauklesnis ne tik socialiai pažeidžiamoms tikslinėms grupėms, bet ir siekiantiems įgyti ar tobulinti turimą kvalifikaciją po aukštojo mokslo studijų (Čepaitė, Liesionis, 2012; Pukelis, Katsarov, 2014). Vadinasi, karjeros projektavimo

paslaugos profesinėje mokykloje sukuria prielaidas asmenims pasirinkti prasmingą ir tvarią karjerą, tampant pilnaverčiais darbo rinkos veiklos subjektais.

Temos naujumas ir ištirtumas. Karjeros projektavimas yra gana naujas reiškinys, iki šiol moksliniuose šaltiniuose nepateikiama išgryninta šio konstrukto samprata. Svarbu pažymėti, kad karjeros bei karjeros specialisto apibrėžimai nacionaliniame lygmenyje įteisinti tik nuo 2017 m. sausio 2 d. LR švietimo įstatyme (Žin., 1991, aktuali redakcija nuo 2017-09-01, Nr. 23-593). Asmens karjera ganėtinai dažnas mokslininkų tyrimų objektas, tačiau Lietuvoje karjeros projektavimas tyrėjų darbuose daugiau analizuojamas atskirų modelio struktūrų pagrindu. Ugdymas karjerai kaip prioritetinė karjeros projektavimo paslaugų dalis nagrinėta mokslininkų (Rosinaitė, 2009; Railienė, 2010; Gudžinskienė, Railienė, 2012; Rudžinskienė, Paulauskaitė, 2012; Surgėlienė, Bankauskienė, 2014) darbuose; karjeros konsultavimas – analizuotas autorių (Barkauskaitė, 2007; Navickienė, 2010; Navickienė, Tandzegolskienė, 2011; Pukelis, Navickienė, 2011; Aleliūnaitė, Lapinskas, 2014) tyrimų plotmėje. Kiek mažiau studijų aptinkama karjeros informavimo, kaip vienos iš bazinių karjeros projektavimo paslaugų, srityje (L. Žadeikaitės, A. Railienės (2008); K. Pukelio, N. Pileičikienės (2012); A. Sokolovos (2014) moksliniai darbai). Profesijos pasirinkimo motyvus nagrinėjo L. Ustinavičiūtė, A. Katkonienė, I. Žemaitaitytė (2011); A. Antanaitienė, A. Anužis (2014); P. Šalkauskaitė (2014), L. Urbonienė (2015). Svarbu pastebėti, kad karjera, jos sisteminiai elementai nagrinėjami ir užsienio mokslininkų darbuose (Gysbers, Heppner, Johnston, 2009; Sultana, 2010; Meijers, Kuijpers, Gundy, 2013; Olson, Shultz, 2013; Patton, McMahon, 2014; Sharf, 2014; McMahon, 2017). Sistemingai gilinantis į karjeros projektavimo paslaugas, jų modeliavimą, verta pažymėti, kad aptartose mokslinėse studijose profesinės mokyklos kontekstas neanalizuojamas, tyrimų šioje srityje neaptinkama. Reikšminga tai, kad šiai dienai yra sukurtas ,,Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis" (2011), bet jis apima tik vieną iš karjeros paslaugų bazinių dalių. Todėl aktualu – išanalizuoti karjeros projektavimo paslaugas, jų turinį, tikslinės grupės ypatumus bei karjeros specialistų veiklos funkcijas ir atsakomybes profesinėje mokykloje, siekiant sukurti holistinį karjeros projektavimo paslaugų modelį.

Tyrimo problema. Šiandien karjeros projektavimo veikla nėra reglamentuota – nėra aiškiai įvardytų pagrindinių tikslinių grupių, karjeros paslaugų krypčių bei jų turinio, karjeros specialistų veiklos funkcijų ir kompetencijų, jų kvalifikacijos reikalavimų (Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašas, 2012). Pažymėtina, kad atitinkamai nesukurta vientisa karjeros projektavimo sistema profesinio mokymo lygmenyje. Teisinėje bazėje neapibrėžta

vykdanti institucija, kuri planuotų ir koordinuotų visų su karjeros projektavimo paslaugomis susijusių institucijų veiklą. Kadangi tinklas nėra deramai išplėtotas, pastebima, kad karjeros projektavimo paslaugos neretai teikiamos projektų rėmuose, neužtikrinant jų tęstinumo ir veiklos kokybės, pasibaigus Europos Sąjungos finansuojamiems projektams – karjeros projektavimo veikla toliau neremiama ir mokykloms pačioms palikta nuspręsti, kaip užtikrinti karjeros paslaugų tęstinumą mokiniams (Valstybinė audito ataskaita, 2014). Svarbu ir tai, kad nėra aptinkama išsamių mokslinių tyrimų, kaip šios paslaugos modeliuojamos atskirose švietimo įstaigose, tame tarpe – ir profesinėse mokyklose. Kadangi nėra sukurto karjeros projektavimo profesinėje mokykloje modelio, tad magistro darbe keliami probleminiai tyrimo klausimai:

- Kokios karjeros projektavimo paslaugos yra teikiamos profesinėje mokykloje?
- Kas teikia karjeros projektavimo paslaugas profesinėje mokykloje? (Kokios karjeros projektavimo paslaugas teikiančių specialistų veiklos funkcijos ir atsakomybės profesinėje mokykloje?)
- Kaip profesinėje mokykloje vyksta bendradarbiavimas karjeros paslaugų projektavimo srityje?
- Kokie karjeros projektavimo paslaugų teikimo privalumai ir trūkumai?

Tyrimo objektas. Karjeros projektavimo paslaugos profesinėje mokykloje.

Darbo tikslas – parengti karjeros projektavimo paslaugų teikimo modelį X profesinei mokyklai, remiantis karjeros projektavimo procesų profesinėje mokykloje analize.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje turinį.
2. Aptarti karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje gavėjų psichosocialinę charakteristiką ir karjeros projektavimo paslaugų teikėjus.
3. Išanalizuoti norminius dokumentus, reglamentuojančius karjeros paslaugų teikimą profesinėje mokykloje.
4. Išanalizuoti X profesinės mokyklos karjeros paslaugų mokiniams teikimo atvejį.
5. Sukurti X profesinės mokyklos karjeros projektavimo paslaugų modelį.

Tyrimo metodai:

1. **Mokslinės literatūros analizė** atlikta, siekiant išanalizuoti karjeros projektavimo paslaugų turinį, karjeros paslaugų gavėjų psichosocialinę charakteristiką bei karjeros projektavimo paslaugų teikėjus.

2. **Dokumentų analizė** taikyta, siekiant išnagrinėti norminius dokumentus, reglamentuojančius karjeros projektavimo paslaugų teikimą profesinėje mokykloje.

3. **Kokybinis tyrimas –** kryptingasis (iš dalies struktūruotas) interviu su karjeros paslaugas teikiančiais asmenimis X profesinėje mokykloje atliktas, siekiant atskleisti karjeros projektavimo ypatumus, išryškėjusius per profesinę jų patirtį.

1. KARJEROS PASLAUGŲ PROFESINĖJE MOKYKLOJE CHARAKTERISTIKA

Karjeros paslaugos profesinėje mokykloje – tai pagalbos visuma, kuria siekiama padėti asmenims bet kuriame gyvenimo etape priimti sprendimus, susijusius su mokymosi ir/ar darbo patirčių sekos planavimu, jos derinimu su kitomis gyvenimo sritimis, įgyvendinimu ir kontrolės procesu (Pukelis, Navickienė, 2011; Petkevičiūtė, 2013; Sokolova, 2014; Žin., 2014, Nr. 4888). Vadinasi, karjeros projektavimo paslaugų esminis tikslas – padėti asmeniui valdyti savo karjerą, kitaip tariant, ugdyti asmens žinias, gebėjimus ir tinkamas nuostatas karjeros atžvilgiu. Reikšminga tai, kad karjeros paslaugos profesinėje mokykloje yra grindžiamos pagrindiniais sisteminiais elementais – karjeros paslaugų subjektais (gavėjais/teikėjais) ir karjeros projektavimo paslaugų turiniu. Tikslinga pažymėti, kad karjeros paslaugų gavėjai profesinėje mokykloje šiame skyriuje bus analizuojami kaip asmenys nuo 14 metų amžiaus, įstatymiškai priskiriami jaunimo socialinei grupei (Žin., 2003, Nr. 119-5406) ir vyresni, besimokantys pagal profesinio mokymo programas (Bendrojo lavinimo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011). Todėl šiame skyriuje svarbu aptarti karjeros paslaugų subjektų ir karjeros paslaugų turinio profesinėje mokykloje ypatumus, skirtus apibūdinti karjeros paslaugas profesinėje mokykloje, remiantis norminiais dokumentais, reglamentuojančiais karjeros projektavimo paslaugų teikimą profesinėje mokykloje.

1.1. Karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje turinys

Visą gyvenimą trunkantis mokymasis turi įtakos karjeros sampratos formavimuisi, kuri siejama su visą gyvenimą trunkančiu karjeros projektavimo procesu. Karjeros projektavimo sąvoką pirmasis pasiūlė K. Pukelis 2003 metais (Pukelis, Savickienė, 2003). Svarbu pažymėti, kad moksliniuose šaltiniuose neretai aptinkama sąvokos „karjeros projektavimas“ sinonimų, tokių kaip: „karjeros orientavimas“; „profesinis vadovavimas“; „karjeros plėtotė“; „profesinis orientavimas“ ir kita. Tačiau šiame darbe karjeros projektavimas traktuojamas kaip karjeros konstravimas, nes terminas semantine prasme yra artimiausias karjeros projektavimo sąvokai (Savickas, 2012). Karjeros projektavimas apima karjeros paslaugų teikimo procesą asmenims įvairiuose jų karjeros etapuose, siekiant įgalinti valdyti asmeninę karjerą (Rudžinskienė, Paulauskaitė, 2012; Pukelis, Katsarov, 2014; Jegelevičienė, Merfeldaitė, Railienė, 2016). Vadinasi, karjeros projektavimo paslaugos – orientuotos į nuolatinės pagalbos teikimą asmeniui,

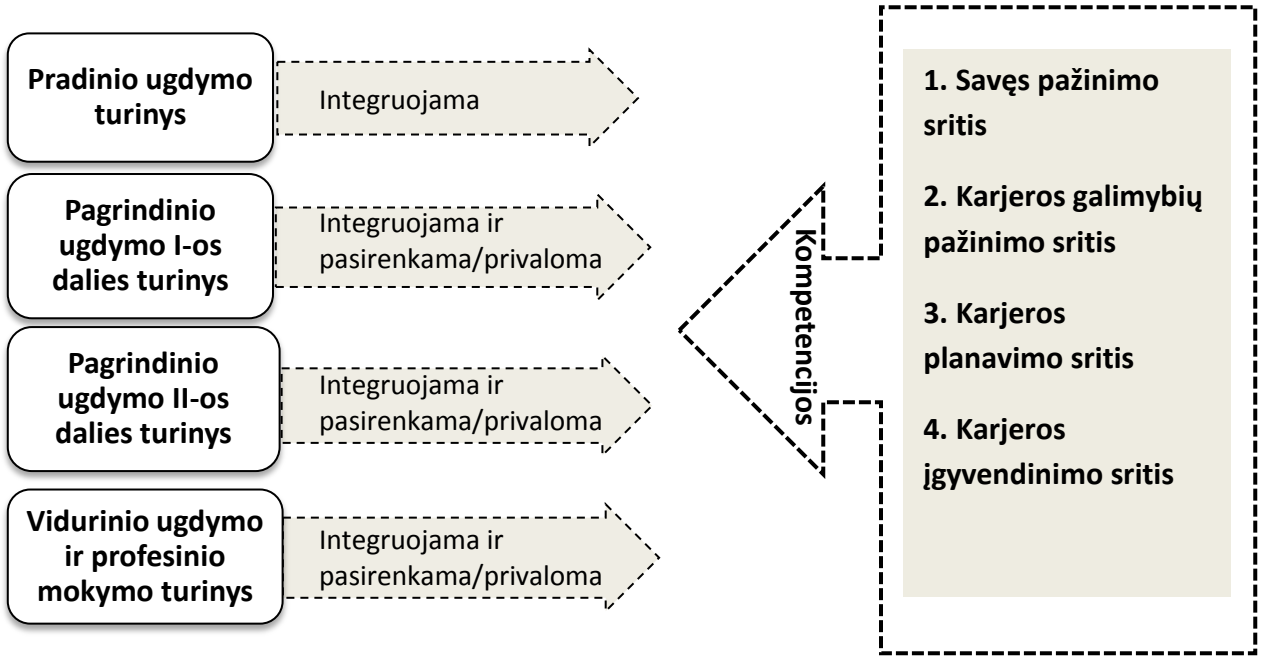
priimant svarbius karjeros sprendimus. Svarbu paminėti, kad karjeros sprendimų priėmimas yra grindžiamas individo mokymosi bei darbo patirčių sekos planavimu, derinimu su kitomis gyvenimo sritimis, galiausiai karjeros galimybių įgyvendimu ir kontrolės procesu. Remiantis LR Švietimo įstatymu (TAR., 2016, Nr. XII-2290, aktuali redakcija nuo 2017-01-02), LR švietimo ir mokslo ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu ,,Dėl profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 82-4284) bei mokslininkų (Railienė, 2010; Rudžinskienė, Paulauskaitė, 2012; Pukelis, Katsarov, 2014; Žukauskienė, Mickevičiūtė, 2016) pastarųjų metų atliktų studijų pagrindu, galima teigti, kad esmines karjeros projektavimo paslaugas sudaro – ugdymas karjerai, karjeros informavimas ir karjeros konsultavimas. Minėtų autorių tyrimai rodo, kad karjeros paslaugų teikimas švietimo įstaigoje didina mokinių motyvaciją mokytis ir/ar dirbti, įgalina atpažinti mokinių individualius interesus bei gabumus. Dėl to tikslingas karjeros projektavimo paslaugų teikimas turi įtakos geresniems mokinių mokymosi rezultatams pasiekti, padeda užtikrinti sėkmingesnį perėjimą iš vienos mokymosi/darbo aplinkos į kitą, tokiu būdu didinant mokinių galimybes prisitaikyti dinamiškoje, nuolat kintančioje darbo rinkoje. Remiantis LR Švietimo ir mokslo ministro ir LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu ,,Dėl profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 82-4284), karjeros projektavimo paslaugų tikslas – įgalinti mokinius sąmoningai rinktis mokymo(si) ir užimtumo galimybes, sudarant jiems sąlygas įgyti karjeros kompetencijas. Vadinasi, karjeros paslaugų teikimas profesinėje mokykloje yra orientuotas į aktyvų mokinių karjeros kūrimo procesą, kuris pagrįstas visą gyvenimą trunkančia asmens saviraiškos, mokymosi ir darbo patirčių seka, atitinkančia šiuolaikinę karjeros sampratą. Pažymėtina, kad ugdymas karjerai apibrėžiamas kaip prioritetinė karjeros projektavimo paslaugų sritis, tuo tarpu karjeros informavimas ir karjeros konsultavimas – papildo ugdymą karjerai, įgalina mokinius spręsti konkrečius karjeros klausimus. A. Sokolovos (2014) teigimu, ugdymo karjerai paslaugų profesinėje mokykloje paskirtis – veiksmingai ugdyti ir plėtoti mokinių karjeros valdymo kompetencijas, kurios apima keturias karjeros ugdymo sritis: savęs ir karjeros galimybių pažinimas, karjeros planavimas bei karjeros galimybių įgyvendinimas. Įgyvendinant karjeros informavimo paslaugą profesinėje mokykloje sudaromos sąlygos gauti, analizuoti ir aptarti karjeros informaciją (mokymo ir studijų programos, mokymo formos, įgyjamos kompetencijos ir kvalifikacijos, mokymosi sąlygos, profesinės veiklos ir užimtumo galimybės, darbo rinkos situacija/tendencijos, kt.). Svarbu pastebėti, kad informavimas karjerai apima ir profesinį veiklinimą. Profesinio veiklinimo metu profesinės mokyklos mokiniai aktyviai pažįsta skirtingus

profesijų ypatumus, užimtumo galimybes. Tokiu būdu kaupia profesinės veiklos patirtį, ugdosi profesinę motyvaciją ir atitinkamai planuoja savo būsimą karjerą. Reikia pažymėti, kad profesinis veiklinimas gali būti vykdomas skirtingais būdais, tai yra: mokinių pažintiniai vizitai po įmones/įstaigas/organizacijas; profesinio veiklinimo patyriminiai vizitai (mokinių asistavimas, stažuotė tam tikroje įmonėje/įstaigoje/organizacijoje – ne ilgiau kaip vieną dieną); intensyvus profesinis veiklinimas (praktikos, pameistrystė – ilgesnė nei dviejų dienų profesinė veikla). Profesinio veiklinimo kaip karjeros informavimo paslaugos esminis elementas – veiklos aptarimas, įgytos patirties refleksija, kuri sukuria prielaidas tikslingam profesinės veiklos įsisavinimui (Butvilas, Pažėrienė, Levickis, 2014). Karjeros konsultavimas – trečioji karjeros projektavimo paslaugų bazės rūšis profesinėje mokykloje gali būti realizuojama individualiame ir/ar grupės mokinių lygmenyje. Tai reiškia, kad yra sudaromos galimybės mokiniams padėti pažinti, aptarti ir įvertinti individualias ypatybes, jų sąsajas su asmenine karjera bei spręsti karjeros problemines situacijas. Neretai karjeros sunkumai – sietini ne tik su socialiniais, ekonominiais, bet ir sveikatos, psichologiniais veiksniais (Aleliūnaitė, Lapinskas, 2014). Tam tikslui pasiekti, gali būti organizuojamos individualios ir/ar grupės konsultacijos profesinėje mokykloje, skirtos spręsti karjeros planavimo, karjeros galimybių įgyvendinimo klausimus. Kaip pastebi A. Railienė (2010), R. Rudžinskienė, L. Paulauskaitė (2012) bei A. Sokolova (2014), analizuotos karjeros projektavimo paslaugos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios ir teikiamos nuosekliai.

Vadinasi, karjeros projektavimo paslaugos profesinėje mokykloje sietinos su kompleksiniu mokinių karjeros problemų, patiriamų sunkumų sprendimu. Todėl jų vykdymas profesinėje mokykloje neturėtų būti griežtai atskirtas, pažymėtina, kad karjeros projektavimo paslaugų teikimas turėtų būti nuolatinis ir nenutrūkstamas procesas. Tačiau, siekiant išryškinti karjeros paslaugų profesinėje mokykloje ypatumus, toliau tikslinga sistemingai gilintis į atskiras karjeros paslaugų sudedamąsias dalis – tai yra bazines karjeros projektavimo paslaugas: ugdymas karjerai, informavimas karjerai bei konsultavimas karjerai.

1.1.1. Ugdymo karjerai paslaugos

Analizuojant karjeros projektavimo paslaugų turinį, tikslinga pirmiausia aptarti ugdymo karjerai sampratą. Ugdymas karjerai – tai sistemingas ir kryptingas karjeros kompetencijų plėtojimas, siekiant padėti jauniems ir suaugusiems žmonėms įgyti žinias ir įgūdžius, būtinus karjeros projektavimo procese (Pukelis, 2012; Surgėlienė, Bankauskienė, 2014; 2015). Galima teigti, kad ugdymas karjerai yra prioritetinė karjeros projektavimo paslauga, nes ji orientuota į asmens įgalinimą valdyti savo karjerą mokymosi visą gyvenimą perspektyvoje. Svarbu pažymėti, kad esminis ugdymo karjerai objektas – karjeros kompetencijos, apibrėžiamos kaip nuostatų, žinių bei įgūdžių visuma, orientuota į savęs bei savo karjeros pažinimą, jos planavimą, valdymą bei derinimą su kitomis gyvenimo sritimis. Remiantis atliktais tyrimais (Ustinavičiūtė, Katkonienė, Žemaitaitytė, 2011; Railienė, Gudžinskienė, 2012; Rudžinskienė, Paulauskaitė, 2012; Surgėlienė, Bankauskienė, 2014;), ugdymas karjerai profesinėje mokykloje orientuotas į keturias kompetencijų sritis: 1) savęs pažinimas; 2) karjeros galimybių pažinimas; 3) karjeros planavimas; 4) karjeros galimybių įgyvendinimas. Pažymėtina, kad ugdymo karjerai kompetencijos detalizuojamos pagal švietimo lygius ir nežymiai varijuoja. Todėl tikslinga aptarti profesinės mokyklos mokinių kompetencijų sričių esmę, pavaizduotą 1 pav. Savęs pažinimo srityje ugdymas karjerai grindžiamas mokinių holistiniu savęs pažinimu: vertybių, asmeninių savybių, gabumų ir interesų pažinimu, sąsaja su karjeros plėtote. Ši kompetencija apima ir socialinės aplinkos, socialinių vaidmenų ir jų poveikio asmeninei karjerai pažinimą, kitaip tariant, gebėjimą analizuoti ir sąmoningai vertinti esamus ir būsimus savo socialinius vaidmenis, socialinės aplinkos įtaką, planuojant bei įgyvendinant savo karjerą. Savęs pažinimo kompetencijos esmė – gebėjimas įvardyti ir pagrįsti savo asmenybės stipriąsias bei silpnąsias puses, taikant objektyvias įsivertinimo technikas. Analizuojami gebėjimai įgalina numatyti asmeninio tobulėjimo gaires, sudarant ir atnaujinant karjeros planą. Socialinės aplinkos bei socialinių vaidmenų pažinimas padeda suprasti socialinės aplinkos įtaką karjerai, bendradarbiavimo svarbą mokymosi ir darbinės veiklos sėkmei. socialinius ryšius, jų įvairovę ir dinamiką (Stanišauskienė, Naseckaitė, 2012; Surgėlienė, Bankauskienė; 2015). Antra, ugdymo karjerai kompetencija susijusi su karjeros galimybių pažinimu. Karjeros galimybių pažinimo kompetenciją konkretina tokios kategorijos kaip – gebėjimas rasti, sisteminti, analizuoti ir efektyviai naudoti karjeros informaciją, gebėjimas pažinti galimybes mokytis visą gyvenimą, suprasti kintančią darbo rinką. Analizuojamos kompetencijos pagrindas – gebėjimas rasti, analizuoti, sisteminti, kritiškai vertinti ir nuolat atnaujinti sau aktualią karjeros informaciją.

Pav. 1. *Ugdymo karjerai proceso schema*

(adaptuota pagal Stanišauskienė, Naseckaitė, 2012)

Karjeros informacija gali būti sietina su profesijomis, studijų sritimis bei kryptimis, profesinių ir aukštųjų mokyklų mokymo(si) bei įsidarbinimo galimybėmis. Karjeros galimybių pažinimo kompetencija sietina su naudojimusi įvairiais informacijos rinkimo būdais tiek švietimo, tiek darbo rinkos segmentuose, įgyvendinant savo karjeros planą. Remiantis V. Stanišauskiene bei A. Naseckaite (2012), tai reiškia, kad ugdymo karjerai proceso metu mokinys įgyja žinias bei supratimą apie darbo rinkos kaitos tendencijų poveikį individo karjerai, darbo formų įvairovę, darbo ir jo fizinės, psichologinės, socialinės aplinkos ypatumus. Vadinasi, karjeros galimybių pažinimo konstruktas laiduoja mokinių gebėjimą įvertinti asmeniškai tinkamas mokymosi galimybes, mokymosi būdus bei metodus, mokymosi stilių ir projektuoti jo taikymo galimybes tolesniais karjeros etapais (Stanišauskienė, Naseckaitė, 2012; Surgėlienė, Bankauskienė; 2015). Trečioji karjeros kompetencijų sritis – karjeros planavimas. Karjeros planavimo esmė yra kelti gyvenimo ir karjeros tikslus, juos vertinti prioritetų principu bei esant poreikiui koreguoti, atsižvelgiant į asmenybinius ir aplinkos pokyčius. Šios gebėjimų srities realizavimui pasitelkiami asmeninės vizijos ir karjeros plano sudarymo instrumentai, reikšmingi priimant karjeros sprendimus. Vadinasi, analizuojamos kompetencijos konstruktą sudaro:

gebėjimas kelti karjeros tikslus, derinant juos su gyvenimo tikslais; gebėjimas priimti adekvačius karjeros sprendimus bei gebėjimas sudaryti asmeninį karjeros planą, jį atnaujinti (Ustinavičiūtė, Katkonienė, Žemaitaitytė, 2011; Dromantaitė-Stancikienė; 2012). Remiantis LR švietimo ir mokslo ministro patvirtinta ,,Ugdymo karjerai programa" (2014), paskutinė išskiriama ugdymo karjerai kompetencija apibūdinama kaip karjeros galimybių įgyvendinimas (TAR., 2014, Nr. 4888). Karjeros galimybių įgyvendinimo kompetencija paremta gebėjimu sėkmingai pereiti ir įsitvirtinti iš vieno karjeros etapo (mokymosi ar darbo aplinkos) į kitą, efektyviai ieškoti darbo. Tam tikslui pasiekti aktualizuojamos mokinių žinios apie darbo ieškos būdus, kompetencijų aplanko formavimą bei jo pritaikymą, gebėjimas pasirengti darbo pokalbiui (CV, motyvacinio laiško kūrimas, prisistatymas, interviu vedimo technikos). Remiantis Europos parlamento ir tarybos rekomendacija ,,Dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų" (2006), analizuojamos kompetencijos esmė yra susijusi su bendrosiomis kompetencijomis (bendravimas gimtąja ir užsienio kalbomis, informacinių komunikacinių technologijų (IKT) taikymo įgūdžiai, mokėjimas mokytis, kūrybingumas ir kita), jų pritaikymu, ieškant praktikos galimybių, pastovios darbo vietos ir/ar kuriant privatų verslą. Todėl toliau, remiantis šiais principais, tikslinga aptarti ugdymo karjerai sistemos esminius uždavinius. V. Stanišauskienės bei A. Naseckaitės (2012) teigimu, teikiant ugdymo karjerai paslaugą profesinėje mokykloje siekiama, kad mokiniai pažintų save, karjerai svarbias savo asmenybės charakteristikas, socialinę aplinką bei vaidmenų įvairovę; gebėtų tikslingai manipulioti karjeros informacija, priimant racionalius karjeros sprendimus, remiantis savęs ir darbo pasaulio pažinimu; gebėtų kelti karjeros tikslus, sudarant ir nuolat atnaujinant asmeninį karjeros planą; būtų sėkmingai pasirengę pereiti į kitą karjeros (mokymosi ir/ar darbo) aplinką; gebėtų karjeros kompetencijas taikyti kitose su karjera susijusiose gyvenimo srityse (šeima, laisvalaikis ir kita). Sistemingai gilinantis į ugdymo karjerai funkcijas, svarbu aptarti jų realizavimo būdus. Remiantis ,,Bendrojo lavinimo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modeliu" (2011), pagrindinės ugdymui karjerai skirtos veiklos gali būti: laisvai pasirenkamas ugdymo karjerai dalykas; ugdymo karjerai kompetencijų integravimas į profesinio mokymo ir ekonomikos bei verslo pagrindų dalykus; popamokinė neformali ugdymo karjerai veikla (seminarai, teminės stovyklos, užsiėmimai, savanoriška veikla); karjeros plano ir/ar kompetencijų aplanko rengimas.

Apibendrintai galima teigti, kad ugdymas karjerai – grindžiamas aptartomis bazinėmis mokinių karjeros kompetencijomis savęs pažinimo, karjeros galimybių pažinimo, karjeros planavimo bei karjeros įgyvendinimo srityse. Vadinasi, ugdymas karjerai ir profesinis mokymas

glaudžiai tarpusavyje susiję, nes mokiniai per ugdymo karjerai veiklas tiesiogiai rengiami profesinei veiklai, o tai suponuoja karjeros kompetencijų plėtotę.

1.1.2. Informavimo karjerai paslaugos

Bendrąja prasme profesinio informavimo paslauga yra pagrįsta karjeros informacijos suteikimu suinteresuotiems asmenims, analizuojamu atveju – profesinės mokyklos mokiniams. Profesinės mokyklos kontekste karjeros informavimas yra apibūdinamas kaip informacijos apie karjeros galimybes rinkimo, gavimo, analizės ir sisteminimo procesas, sietinas su profesinio mokymo programų rinkimosi, profesijos ypatumų pažinimo, kvalifikacijų paklausos darbo rinkoje klausimais (Valstybinio audito ataskaita, 2014). Vadinasi, karjeros informacija – tai tikslinė informacija apie mokymo(si) ir/ar darbo galimybes. Pažymėtina, kad karjeros informavimas apima ir profesinį veiklinimą – veiklas, kurių metu mokiniai turi galimybę susipažinti su profesijų specifika, užimtumo sritimis (Ugdymas karjerai, profesinis informavimas ir konsultavimas mokyklose, 2014). Profesinio veiklinimo metu mokiniai išbando profesinių veiklų ypatumus, ugdo profesinę motyvaciją ir analizuoja potencialias karjeros galimybes. Šios veiklos viena iš formų – profesinio veiklinimo vizitai, organizuojami sektoriniuose praktinio mokymo centruose, verslo įmonėse, įstaigose, kurių metu mokinys turi galimybę susipažinti ir išbandyti tam tikros profesinės veiklos motyvus. Svarbu pastebėti, kad yra išskiriamas ir intensyvus profesinis veiklinimas, kurio metu asmuo tris ir daugiau dienų tiesiogiai dalyvauja tam tikros organizacijos veikloje, pavyzdžiui, atlikdamas praktiką, savanorystę ar darbą pagal sutartį (Butvilas, Pažėrienė, Levickis, 2014). Remiantis LR švietimo ir mokslo ministro įsakymu „Dėl Profesinio informavimo standarto patvirtinimo" (Žin., 2007, Nr. 32-1169) yra išskiriamos veiklos kryptys, suponuojančios karjeros informavimo tikslų išpildymą. Analizuojamame šaltinyje pirmiausia nurodomas informacijos teikimas apie mokymosi ir studijų galimybes, priėmimo tvarkos sąlygas, profesinėje mokykloje įgyjamas kvalifikacijas. Antra karjeros informavimo veiklos kryptis – apibrėžiama kaip informacijos suteikimas apie profesinio mokymosi/įgyjamų kvalifikacijų sąsajas su kvalifikacijų paklausa darbo rinkoje. Tai reiškia, kad karjeros specialistas yra įpareigotas suteikti mokiniui informaciją, kaip jo įgyjama profesinė kvalifikacija atitinka darbo rinkos tendencijas, kokia jos paklausa darbo rinkos segmente.Vadinasi, karjeros informavimas yra susijęs ir su darbo galimybėmis, įsidarbinimo klausimais. Svarbu pažymėti, kad karjeros informavimo paslauga sietina su informacinių komunikacinių sistemų naudojimu ir jų funkcionalumo pritaikymu interesuotai tikslinei grupei. Pavyzdžiui, viena iš tokių karjeros

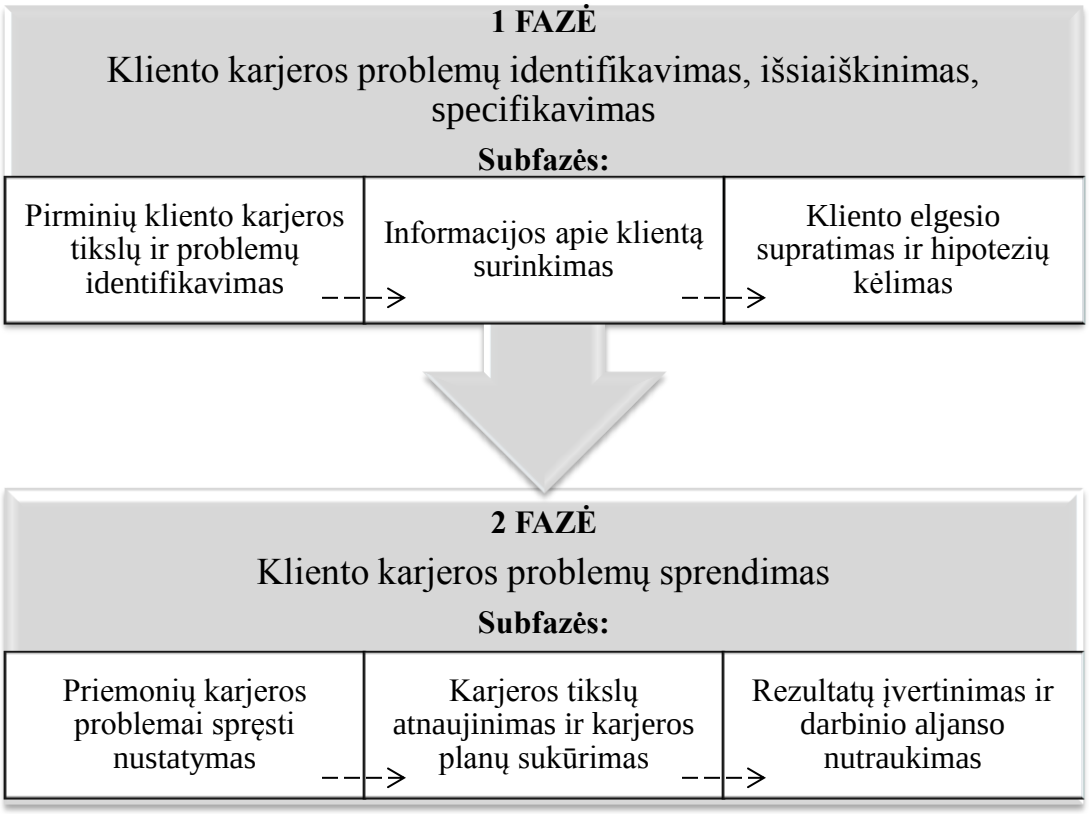
informacinių platformų, skirtų karjeros informavimo paslaugai atliepti – yra ,,AIKOS – atvira informavimo, konsultavimo ir orientavimo sistema“ (https://www.aikos.smm.lt). Kita elektroninė platforma ,,Euroguidance“ (http://www.euroguidance.lt/) – sukurta būtent profesinio informavimo plėtrai Lietuvoje ir Europoje. Pažymėtina, kad karjeros informavimo vienas iš tikslų – ne tik teikti pasyvią informaciją, bet ir įgalinti mokinius pačius aktyviai ieškoti informacinių karjeros išteklių, juos atsirinkti ir racionaliai panaudoti, priimant karjeros sprendimus. Todėl minėtos elektroninės platformos yra šio tikslo realizavimo pavyzdžiai. Kita aktuali karjeros informavimo rūšis – informacija apie bendradarbiavimo su profesinio orientavimo institucijomis galimybes. Tai ypač svarbu, analizuojant profesinės mokyklos tikslinę auditoriją, nes karjeros informaciją ir metodinę pagalbą teikia ne tik švietimo sistemos dalyviai - savivaldybės švietimo skyriai, pedagoginės psichologinės tarnybos, neformaliojo švietimo įstaigos, jaunimo, suaugusiųjų, profesinės mokyklos, bet ir darbo rinkos subjektai – teritorinė darbo birža, karjeros centrai, kitos karjeros informaciją teikiančios šalys: nevyriausybinės organizacijos, dienos centrai. Karjeros informavimo darbą aktyviai atlieka ir jaunimo organizacijos, profesinio informavimo taškai (Žadeikaitė, Railienė, 2008; Paurienė, 2013; Antanaitienė, Anužis, 2014). Pirmieji profesinio informavimo taškai Lietuvoje pradėti steigti 2003 metais. Profesinio informavimo taškas, sutrumpintai vadinamas ,,PIT“ – tai institucija, kuri turi prieigą prie internetinio ryšio, gali prieiti prie šalies švietimo sistemos ir darbo rinkos duomenų bazių ir/ar skaitmeninėse priemonėse sukauptos informacijos apie mokymosi ir/ar darbo galimybes Lietuvoje ir užsienyje. Pažymėtina, kad profesinio informavimo taškuose dirba karjeros specialistai, teikiantys karjeros informavimo paslaugą. Profesinio informavimo taškai, kurie gali būti įsteigti ir profesinėse mokyklose įgyvendina esminį karjeros informavimo tikslą – kaupia ir sistemina karjeros informaciją, atitinkančią tikslinės grupės poreikius (Pukelis, Pileičikienė, 2012; Ugdymas karjerai, profesinis informavimas ir konsultavimas mokyklose, 2014; Sharf, 2016). Vadinasi, šis institucinis dalinys atsakingas už kokybiškos ir prieinamos informacijos teikimą kiekvienam profesinės mokyklos mokiniui, sudarant palankias sąlygas priimti mokymosi ir/ar darbo sprendimus. K. Pukelio ir N. Pileičikienės (2012) teigimu, karjeros informavimo veikla turi būti organizuojama, atsižvelgiant į esminius šios paslaugos teikimo veiksnius: tikslinės grupės sambranda, amžius ir išsilavinimas. Vadinasi, teikiant karjeros informaciją profesinės mokyklos tikslinei grupei yra būtina įvertinti asmens pasirengimą priimti racionalų karjeros sprendimą, atsižvelgiant į amžiaus, išsilavinimo, savęs ir profesijos pažinimo faktorius.

1.1.3. Konsultavimo karjerai paslaugos

K. Pukelio (2012) teigimu, esminis karjeros konsultavimo tikslas – sudaryti sąlygas individui spręsti su karjera susijusias problemas, įgalinant jį priimti racionalius mokymosi ir/ar darbo sprendimus, kartu skatinti sąmoningumą ir atsakomybę už juos. Vertinant šią nuostatą, galima teigti, kad karjeros konsultavimas kaip karjeros projektavimo paslauga grindžiama konstruktyvizmo filosofine paradigma. Dėl to, kad konsultavimas atliekamas ekspertų arba tiksliau – vertintojų lygmenyje, kuomet karjeros specialistas, remiantis konsultavimo technikomis ir instrumentais gali objektyviai įvertinti karjeros sprendimams reikalingus asmens ypatumus (stipriosios/silpnosios pusės, vertybės, gabumai, interesai, kt.). O tai padeda asmeniui priimti racionalesnį karjeros sprendimą, atliepiantį asmenybinius ypatumus (Patton, McMahon, 2014; Sharf, 2014). Remiantis R. Aleliūnaite ir E. Lapinsku (2014), svarbu pastebėti, kad karjeros konsultavime naudojami metodai ir technikos mokinio vertinimui atlikti yra pagrįsti individualiu arba grupiniu konsultavimu, testavimu, karjeros ir asmeninės informacijos išteklių tyrimu. Šiuolaikiniu holistiniu požiūriu, artimu konstruktyvistinei filosofijai (kada karjera suvokiama kaip paties mokinio konstravimo procesas), galima teigti, kad karjeros konsultavimas grindžiamas profesiniu santykiu, pasireiškiančiu karjeros konsultanto ir kliento bendravimo procesu, įgalinant mokinį įveikti karjeros sunkumus. Bendrąja prasme, svarbu pažymėti, kad karjeros problemos suvokiamos kaip asmens suvokiamas neatitikimas tarp esamos ir norimos karjeros, mokymosi ir/ar darbo, situacijos. Profesinės mokyklos mokinių karjeros problemų pobūdis gali būti įvairus. Galima daryti prielaidą, kad didelė karjeros sunkumų dalis yra susijusi su profesinės krypties/specialybės pasirinkimu, darbo ieškos problemomis. Karjeros sunkumai gali kilti, įgyvendinant konkrečias užduotis: gyvenimo aprašymo (CV), motyvacinio laiško rengimas, darbo skelbimų paieška, pasiruošimas darbo pokalbiui (interviu vedimo technikos), savanoriškos veiklos, profesinės praktikos vietos paieška ir kita (Gruževskis, Okunevičiūtė-Neverauskienė, Česnuitytė, 2007; Brazienė, Merkys, 2012; Rudžinskienė, 2013). Todėl, remiantis R. Nathan, L. Hill (2006, pagal Aleliūnaitė, Lapinskas, 2014), profesinės mokyklos mokinių karjeros problemas ir sunkumus galima suskirstyti į pagrindines grupes: su atskirais gyvenimo tarpsniais susijusios problemos – pavyzdžiui, negebėjimas pasirinkti profesinę kryptį, baigus vidurinę mokyklą ar darbo ieškos problemos, baigus profesinę mokyklą; karjeros sprendimų priėmimo problemos – sietinos su tėvų/artimųjų įtaka, pasirenkant profesijos kryptį ar patiriamas vidinių interesų konfliktas, kurį iššaukia negebėjimas prisiimti atsakomybės, rizikos baimė ar nesuderinamumas tarp pasirinktos profesijos ir asmeninių norų; su karjeros sprendimų

įgyvendinimu susijusios problemos – apibūdinamos kaip nerealistiški karjeros vaizdiniai, neigiamas savęs vertinimas, neigiamos ankstesnės karjeros patirties įtaka dabarties sprendimams ar objektyvios priežastys (pavyzdžiui, finansinių išteklių trūkumas reikiamiems mokymams); karjeros problemos dėl darbo organizacijoje vykstančių pokyčių – jos gali būti tapatinamos su pasikeitusiomis darbo sąlygomis, staigiais technologiniais pokyčiais, organizacijos vertybių pokyčiais, pasikeitus vadovui ir panašiai; su veiklos atlikimu susiję karjeros sunkumai – motyvacijos ir efektyvumo praradimas, nepagrįsta aplinkos kritika, negebėjimas susikaupti krizinėse darbinės veiklos situacijose ar gautas neigiamas darbo įvertinimas. Ir paskutinioji, analizuojamų autorių, išskirta karjeros sunkumų grupė – santykių problemos (neigiami santykiai su kolegomis, pagalbos trūkumas iš organizacijos, jaučiama didelė tarpusavio darbuotojų konkurencija ir kita). Apžvelgus problemų pobūdį, minėtus profesinės mokyklos mokinių karjeros sunkumus būtų galima suklasifikuoti pagal karjeros valdymo modelį. Tokiu atveju, mokinių karjeros problemų klasifikacija sudaroma, atsižvelgiant į karjeros kompetencijų sritis. Vadinasi, karjeros problemas galima atitinkamai skirstyti į keturis blokus: pirmasis – savęs pažinimo, vertinimo ir savirefleksijos; antrasis – karjeros galimybių pažinimo (mokymosi ir/ar darbo); trečiasis – karjeros planavimo (negebėjimas kelti karjeros tikslus, vizijos, karjeros plano neturėjimas) ir ketvirtasis karjeros problemų blokas – sunkumai, susiję su karjeros sprendimų įgyvendinimu – įsidarbinimu, mokymosi/darbo derinimu su šeimyniniu gyvenimu, laisvalaikiu, savanoriška veikla (Railienė, Gudžinskienė, 2012; Rudžinskienė, Paulauskaitė, 2012; Surgėlienė, Bankauskienė, 2014; Aleliūnaitė, Lapinskas, 2014). Todėl analizuojant karjeros konsultavimą kaip aptartų problemų įveikos būdą, tikslinga aptarti šio proceso struktūrą, kuri susideda iš aiškiai apibrėžtų fazių ir subfazių (žr. 2 pav.). Svarbu pažymėti, kad karjeros konsultavimas susideda iš dviejų bazinių fazių: 1) Kliento problemų identifikavimas, išsiaiškinimas, specifikavimas ir 2) Kliento problemų sprendimas. Kiekviena iš šių fazių detalizuojama subfazėmis. Todėl pirmoji karjeros konsultavimo fazė yra skirta kliento problemų identifikavimui, kuris implikuoja pirminius kliento, šiuo atveju profesinės mokyklos mokinio karjeros tikslus. Pažymėtina, kad pirminiame karjeros konsultavimo etape sukuriamas karjeros specialisto ir kliento profesinis ryšys, grindžiamas minčių ir jausmų išklausymu, jų dinamikos nustatymu. Analizuojamoje fazėje reikšmingas vaidmuo tenka informacijos apie mokinį surinkimui. Tokio pobūdžio informacija susideda iš mokinio savęs pažinimo išsiaiškinimo (požiūris į save; vertybių, interesų apsibrėžimas), socialinės aplinkos barjerų ir kliūčių identifikavimo, mokinio karjeros valdymo stiliaus nustatymo. Kita pirmosios fazės dalis (subfazė) – skirta mokinio elgesio supratimui ir

hipotezių kėlimui. Ši subfazė paremta hipotezių formavimu, remiantis karjeros teorijomis. Hipotezių kėlimo tikslas yra parinkti tinkamiausias intervencijas, sprendžiant su mokinio karjera susijusius sunkumus. Vadinasi, yra svarbu pradžioje išsikeltus konsultavimo tikslus peržiūrėti su mokiniu ir esant poreikiui juos pakoreguoti – atlikti modifikacijas (pridedant naujus tikslus, o netinkamus anuliuojant). Šiame etape svarbus dėmesys skiriamas karjeros konsultanto ir mokinio profesinio ryšio stiprinimui, kuris svarbus konsultavimo kokybei užtikrinti. Antroji minėta karjeros konsultavimo fazė – klientų problemų sprendimas, kuris yra orientuotas į pradžioje išsikeltų karjeros tikslų įgyvendinimą.

Pav. 2. *Karjeros konsultavimo proceso fazės ir subfazės*
(parengta pagal Gysbers et al., 2009)

Analizuojamas etapas susideda iš konkrečių subfazių: konsultavimo priemonių parinkimas – konsultavimo technikos, kokybiniai ir kiekybiniai tyrimai, remiantis karjeros teorijomis ir karjeros tyrimais pagrįstomis intervencijomis; karjeros planų sukūrimas; pasiektų rezultatų įvertinimas ir profesinių santykių nutraukimas (Barkauskaitė, 2007; Savickas, 2011; Aleliūnaitė, Lapinskas, 2014; McMahon, 2017). Pažymėtina, kad profesiniai santykiai

nutraukiami tuo atveju, jeigu mokinio karjeros tikslai pasiekti. Tokiu būdu yra užtvirtinamas teigiamas karjeros specialisto ir mokinio profesinis ryšys. Vadinasi, karjeros konsultavimo praktikai svarbu pažinti ir suvokti profesinės mokyklos mokinių karjeros problemas, konsultavimo proceso esminius principus, kurie grindžiami karjeros konsultavimo faziškumu, metodų ir technikų taikymu.

Apibendrintai galima teigti, kad ugdymas karjerai – tai prioritetinė karjeros projektavimo paslauga, nes yra orientuota į karjeros kompetencijų ugdymą, mokantis visą gyvenimą. Pažymėtina, kad karjeros kompetencijos apima savęs pažinimo, karjeros galimybių pažinimo, karjeros planavimo bei karjeros įgyvendinimo sričių visumą, būtiną karjeros iššūkiams bei sunkumams įveikti. Vadinasi, karjeros projektavimas neatsiejamas nuo tikslinės grupės patiriamų karjeros problemų, kurias spręsti padeda ugdymą karjerai papildančios karjeros paslaugos – karjeros konsultavimas ir karjeros informavimas. Karjeros konsultavimas yra daugiafazis procesas, pasireiškiantis tikslinga pagalba asmeniui, kurio karjeros problema sprendžiama situacijos analizės ir kliento įgalinimo pagrindu. Tuo tarpu karjeros informavimas yra karjeros projektavimo dalis, orientuota į tikslingą žmogiškųjų išteklių valdymą.

1.2. Profesinės mokyklos mokinių kaip karjeros projektavimo paslaugų gavėjų psichosocialinė charakteristika

Profesinės mokyklos mokinių tikslinės grupės skiriamos į keturis blokus pagal profesinio mokymo programų turinį (žr. 1 lentelė). Pirmoji grupė – *neturintys pagrindinio išsilavinimo*. Šiai karjeros paslaugų tikslinei grupei priskiriami mokiniai, kurie mokosi pagal profesinio mokymo programas kartu su pagrindinio ugdymo programos antrąja dalimi arba tik pagal profesinio mokymo programas. Tokiu būdu mokiniai gali įgyti profesinę kvalifikaciją ir baigti pagrindinio ugdymo programą (Žin., 2001, Nr. 21-708). Pažymėtina, kad, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2016 metais Lietuvoje buvo užfiksuoti 174,1 tūkst. asmenys, neturintys pagrindinio išsilavinimo (*Gyventojų išsilavinimas*, 2016). Reikšminga tai, kad ši tikslinė grupė pasižymi silpna motyvacija integruojantis į darbo rinką, turimi bendrieji gebėjimai neretai neatitinka šiuolaikinės darbo rinkos reikalavimų. Kartu pastebimas tikslinės auditorijos savarankiškumo trūkumas, siekiant patekti į darbo rinką, o vėliau – įsitvirtinti joje. Mokslininkai (Gruževskis, Okunevičiūtė-Neverauskienė, Česnuitytė, 2007; Brazienė, Merkys, 2012; Rudžinskienė, 2013), tiriantys šiuolaikinio jaunimo nedarbo probleminius aspektus, pažymi, kad

jaunimo perėjimas iš švietimo sistemos į darbo rinką tampa ypač opia problema visuomenėje. Galima teigti, kad tai neigiamai veikia jaunimo karjerą, riboja jų karjeros kompetencijų plėtotę, nes ilgesnis jaunimo nedarbo laikotarpis kelia grėsmę ne tik jaunimo ekonominiam bei socialiniam aktyvumui, bet kartu neigiamai veikia jaunų žmonių pasitikėjimą savimi, tiesiogiai veikia priklausymą nuo šeimos, suvaržo galimybes savarankiškai planuoti ateitį, neigiamai veikia sveikatą bei palaipsniui didina socialinę atskirtį visuomenėje. B. Gruževskis ir kt. (2007) pažymi, kad vienas iš galimų karjeros sprendimų asmenims, neturintiems pagrindinio išsilavinimo – yra mokymai kaip integracijos į darbo rinką ir ugdymo karjerai priemonė. Remiantis šiuo principu, Lietuvoje bei Europos Sąjungos šalyse pastebima praktika – teikti prioritetą priemonėms, kurios skatina asmenų, neturinčių pagrindinio išsilavinimo, dalyvavimą profesiniuose mokymuose, tokiu būdu, siekiant užtikrinti nekvalifikuotų darbuotojų dalyvavimą švietimo sistemoje bei integraciją darbo rinkoje. Tai reiškia, kad Lietuvos bei minėtų Europos Sąjungos šalių, tarp kurių – Prancūzija, Belgija, Austrija – profesinėse mokyklose taikomi individualizuoti mokymo būdai, padedantys integruotis į darbo rinką (t.y. konsultavimas karjerai, karjeros plano rengimas, savianalizės testai ir kt.), užtikrinamas profesinio mokymo ir darbinės veiklos ryšys, diegiami specializuoti mokymai atskirose ūkio šakose (Gruževskis, Okunevičiūtė-Neverauskienė, Česnuitytė, 2007; Paurienė, 2013; Rudžinskienė, 2013). Vadinasi, profesinis mokymas su integruotomis karjeros projektavimo paslaugomis atliepia asmenų, neturinčių pagrindinio išsilavinimo, poreikį plėsti bendruosius ir dalykinius gebėjimus, reikšmingus karjeros atžvilgiu tiek švietimo sistemos, tiek darbo rinkos segmente.

Antroji karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje tikslinė grupė - turintys pagrindinį išsilavinimą mokiniai, kurie mokosi pagal profesinio mokymo programas kartu su vidurinio ugdymo programa arba tik pagal profesinio mokymo programas. Asmenys, įgyję pagrindinį išsilavinimą, neretai renkasi profesinį mokymą kaip tolesnę švietimo lygmens alternatyvą, nes siekia įgyti kompetencijas, tiesiogiai atliepiančias konkrečios darbinės veiklos keliamus reikalavimus tam tikrai profesijai ar amatui (Europos profesinio mokymo plėtros centras, 2013). Remiantis S. Balevičiene ir R. Ališausku (2007), verta pastebėti, kad mokiniai kartu su viduriniu išsilavinimu siekiantys įgyti profesiją pažymi profesinio mokymo privalumus: lengvesnis ir įdomesnis mokymasis; mažesni mokymosi krūviai; gaunama stipendija; supratingi, tolerantiški bei dėmesingi mokytojai, galimybė greičiau tapti savarankišku. Vadinasi, galima teigti, kad ši tikslinė grupė analogiškai siekia karjeros paslaugas gauti prieinamai ir greitai, garantuojant karjeros specialistų dėmesingą požiūrį, empatiją. Kita karjeros projektavimo

paslaugų gavėjų tikslinė grupė – mokiniai, *turintys vidurinį išsilavinimą*, kurie mokosi pagal profesinio mokymo programas. Remiantis ,,Švietimo problemos analize" (2015), vidurinio išsilavinimo įgijimas šiuo metu laikomas viena iš esminių sąlygų, siekiant asmens sėkmingo patekimo į darbo rinką ir nuolatinio užimtumo.

Nr.	**1.**	**2.**	**3.**	**4.**
Tikslinė grupė	**Asmenys, neturintys pagrindinio išsilavinimo**	**Asmenys, turintys pagrindinį išsilavinimą**	**Asmenys, turintys vidurinį išsilavinimą**	**Asmenys, tobulinantys turimą arba siekiantys įgyti naują kvalifikaciją**
Mokymosi tikslas / trukmė	Profesinė kvalifikacija	Profesinė kvalifikacija	Profesinė kvalifikacija	Profesinė kvalifikacija
	2 metai	2 metai	1-2 metai	Iki 1 metų
	Profesinė kvalifikacija ir pagrindinis išsilavinimas	Profesinė kvalifikacija ir vidurinis išsilavinimas		
	3 metai	3 metai		

Lentelė 1. Profesinių mokyklų tikslinės grupės pagal profesinio mokymo programas (parengta, remiantis LR švietimo ir mokslo ministerija, 2017)

Viena svarbiausių priežasčių, dėl kurių jauni asmenys renkasi profesinį mokymą – siekis kuo greičiau tapti finansiškai nepriklausomiems ir savarankiškiems (Balevičienė, Valantinas, 2007). Dėl šios nuostatos mokiniai mokydamiesi profesinėje mokykloje neretai susiranda nuolatinį darbą, o dirbdami įgyja ir profesinę kvalifikaciją. Vadinasi, tokiu būdu yra vystoma karjeros įgyvendinimo kompetencija, pagrįsta skirtingų gyvenimo sričių tarpusavio derinimu. Reikšminga tai, kad šiuo metu Lietuvos profesinėse mokyklose, mokiniai atlikdami gamybinę praktiką, kuri įeina į mokymo(si) procesą, turi galimybę gauti atlyginimą. Tačiau atlyginimo mokėjimo tvarką apsprendžia darbdavys. Analizuojant profesinės mokyklos tikslinės grupės ekonominio nepriklausomumo ir savarankiškumo požymius, tikslinga paminėti profesinio mokymo organizavimą pameistrystės forma, kuris skatina mokinių gebėjimus derinti mokymą(si) su darbine veikla, ugdant pastarųjų finansinį raštingumą. Pameistrystės forma reiškia, kad asmenų profesinis mokymas vykdomas darbo vietoje – profesinės veiklos srityje, kurioje

siekiama įgyti profesines kompetencijas ir kvalifikaciją. Analizuojama darbo vieta gali būti verslo/gamybos įmonė, organizacija, ūkininko ūkis, laisvojo mokytojo – kvalifikuoto meistro darbo vieta. Pažymėtina, kad teorinis mokymas gali būti vykdomas profesinio mokymo įstaigoje ar kitoje mokykloje (Žin., 2007, Nr. 43-1627). Remiantis šia profesinio mokymo forma, mokinys profesijai įvaldyti būtinas kompetencijas gali įgyti darbo vietoje, o mokymosi kurso pabaigoje gauti įgytą kvalifikaciją patvirtinantį dokumentą. Svarbu pastebėti, kad darbo vietą mokymosi tikslams suteikusi įmonė ateityje gali tapti potencialiu profesinės mokyklos mokinio darbdaviu ir tokiu būdu užtikrinti esamo karjeros sprendimo nenutrūkstamą realizaciją. Paskutiniajai grupei pagal profesinio mokymo programas – priskiriami asmenys, *tobulinantys turimą arba siekiantys įgyti naują kvalifikaciją*. Remiantis LR Švietimo ir mokslo ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu (Žin., 2008, Nr. 122-4647): „<...> Konkurencinga ekonomika, žinių visuomenės plėtra ir socialinės atskirties prevencija lemia poreikį ne tik įgyti darbo rinkai reikalingą kvalifikaciją, bet ir galimybes kelti kvalifikaciją, tobulintis ar esant būtinybei persikvalifikuoti. Darbuotojų kvalifikacija tampa vis svarbesniu kriterijumi, apibūdinančiu darbo jėgos pasiūlą <...>". Todėl asmenys, tobulinantys turimą arba siekiantys įgyti naują kvalifikaciją pasižymi mokymusi visą gyvenimą, tiesiogiai atliepiančiu ir karjeros sampratą. „Eurostat" atlikti tyrimai (2011) liudija, kad suaugusiųjų dalyvavimą tęstiniame profesiniame mokyme dažniausiai lemia tokie demografiniai rodikliai kaip: 1) amžius; 2) įgytas formalus išsilavinimas; 3) profesinė kategorija; 4) užimtumo statusas. Apžvelgus statistinius duomenis, išryškėja tendencija, kad rečiausiai tęstiniame profesiniame mokyme dalyvauja vyresnio amžiaus ir žemiausią išsilavinimą turintys žmonės, žemą kvalifikaciją arba visai jos neturintys asmenys, žemos kvalifikacijos profesijų atstovai, bedarbiai ir darbo rinkoje neaktyvūs asmenys. Vadinasi, asmenų, turinčių esminių karjeros problemų, naudojimasis mokymosi visą gyvenimą teikiamomis galimybėmis ir dalyvavimas tęstiniame profesiniame mokyme – nežymus, o tai byloja apie tikslingų karjeros paslaugų poreikį.

Profesiniame mokyme dalyvauja asmenys nuo 14 m. amžiaus, todėl tikslinga aptarti jaunimo socialinei grupei būdingus psichosocialinius aspektus, apibūdinančius karjeros paslaugų gavėjų grupę profesinėje mokykloje. Galima teigti, kad jaunimas mokslininkų (Gailius ir kt., 2013; Kriščiūnaitė, Kern, 2014; Pruskus, 2014; Vosylis, 2014) darbuose – apibūdinamas, kaip viena pažeidžiamiausių visuomenės grupių. Tai sąlygoja, visų pirmiausia, amžiaus tarpsnio ypatumai, siejami su fiziologiniais, elgsenos ir mąstymo bei socialiniais pokyčiais. Remiantis D. E. Super'io (1957, pagal Pukelis, Pileičikienė, 2012) karjeros teorija, būtent šiame amžiaus

tarpsnyje asmenys aktyviai tiria karjeros galimybes, nors anksčiau tai nebuvo esminis jų domėjimosi objektas. Tai būtų galima pagrįsti tuo, kad šiam laikotarpiui daugumai jaunų žmonių ypač būdinga ,,savojo Aš" tapatumo paieška, vaidmenų neaiškumas (grindžiamas klasikine E. H. Eriksono psichosocialine asmenybės raidos teorija), nuo kurio sąlyginai priklauso ir asmens priimami karjeros sprendimai (Kutkienė, 2008; Miselytė, 2009; Vosylis, 2014). Profesinės mokyklos priimamų mokinių kontekste, pastebima tendencija, jog jaunimo amžiaus ribos ilgėja, lemiančios tai, kad jaunas žmogus vėliau realizuoja ir svarbiausiuis jaunystės laikotarpio gyvenimo uždavinius, susijusius su karjera. Tai yra – palieka tėvų namus, baigia mokslus, tampa ekonomiškai nepriklausomas ir savarankiškas: pradeda dirbti bei vėliau sukuria šeimą (Europos profesinio mokymo plėtros centras, 2013). Remiantis karjeros valdymo nuostatomis, galima teigti, kad asmens savęs pažinimas yra vienas svarbiausių individo tiek socialinių, tiek psichologinių indikatorių karjeros projektavime (Dromantaitė, 2012; Aleliūnaitė, Lapinskas, 2014; Kerevičienė, 2014). Karjeros valdymo kompetencijų grupėje, asmens savęs pažinimo kompetencija nurodoma prioritetine sritimi (Žin., 2014, Nr. 4888). Vadinasi, galima teigti, kad sėkminga karjeros iššūkių įveika priklauso ne tik nuo fizinių, psichinių, bet ir pažintinių jauno asmens ypatybių. Jaunimo psichosocialinei raidai neabejotinai turi įtakos socializacijos procesas, kada socialinė aplinka intensyviai veikia jauno individo pasirinkimus, tame tarpe ir sprendimus, susijusius su asmenine karjera. Tačiau atliktų mokslinių studijų pagrindu, galima teigti, kad jaunimo socialinės patirties perėmimas, siekiant prisitaikyti prie naujų gyvenimo situacijų ir priimti adekvačius karjeros sprendimus ne visada vyksta sklandžiai (Brazienė, Merkys, 2012; Šalkauskaitė, 2014; Žygaitienė, Sinkevičienė, 2014). Remiantis L. Paurienės (2013) atliktu tyrimu, kurio duomenis patvirtina ir J. Šalkauskaitė (2014) – viena iš priežasčių dėl kurių mokiniai renkasi profesinę mokyklą kaip karjeros alternatyvą yra mokymosi sunkumai - iš(si)ugdytos nuostatos mokytis bei stiprios mokymosi motyvacijos nebuvimas, mažesnis akademiškumas. Neretai profesinės mokyklos mokiniai susiduria ir su minėtais finansiniais sunkumais, kurie trukdo rinktis kito profilio studijas, nes tokie mokiniai dažnai gyvena nepasiturinčiose šeimose. Finansiniai sunkumai neleidžia baigus vidurinę mokyklą, rinktis aukštojo mokslo studijų. Todėl mokinių socialinės-ekonominės sąlygos dažnai pakoreguoja karjeros planus. Remiantis Europos Komisijos jaunimo socialinės įtraukties ,,Youth in Action – programme Guide" programos ataskaita (2013), mažiau galimybių turintis jaunimas – tai jauni žmonės, esantys mažiau palankioje padėtyje, palyginti su savo bendraamžiais, nes susiduria su minėtais socialiniais-ekonominiais sunkumais. Analizuojant jaunimą profesinės mokyklos

kontekste, galima daryti prielaidą, kad socialiniai sunkumai veikia racionalių karjeros sprendimų priėmimą ir yra sietini su tokiais socialiniais faktoriais kaip: jaunimo priklausymas socialinės rizikos šeimai, socialinių įgūdžių ribotumas, specialieji poreikiai, ankstyvas „iškritimas" iš švietimo sistemos. L. Paurienės (2013) teigimu, sąvoka „iškritimas" sietina su įvairiais pasitraukimo iš švietimo sistemos būdais: mokyklos nelankymas; išėjimas savo noru; pašalinimas iš mokyklos. Analizuojamu atveju nuosekliojo mokymosi sistemoje nedalyvaujantys asmenys – vaikai ir suaugusieji palieka mokyklą, tačiau neįgija pagrindinio ar vidurinio išsilavinimo, o mokiniai ir studentai, iškritę iš profesinio mokymo įstaigų, mokslo ir studijų įstaigų – neįgija kvalifikacijos, reikalingos patekti į darbo rinką. Tikslinga paminėti, kad šiuo atveju profesinio mokymo įstaigos pasižymi atvirumu anksčiau laiko iš švietimo sistemos pasitraukusiems asmenims. O taip pat sudaro sąlygas gauti prieigą prie formaliojo švietimo ir iš darbo rinkos iškritusiems asmenims – tai bedarbių mokymas, organizuojamas pagal formaliojo profesinio mokymo programas profesinio mokymo įstaigose. Apžvelgus analizuojamos autorės studiją, galima daryti prielaidą, kad asmenys profesinį mokymą(si) renkasi dėl skirtingo tipo priežasčių: 1) asmeninės/psichologinės priežastys – sietinos su motyvacijos stoka siekti akštesnio mokymosi lygio; noras anksti pradėti dirbti; siekis mokytis amato; negalia; mokymosi sunkumai; socialinių įgūdžių trūkumas; draugų įtaka; emocinis-psichologinis nesaugumas; žalingos priklausomybės; 2) socialinės / ekonominės priežastys – įvardijamos kaip šeimos sunki materialinė padėtis; socialinės rizikos šeima; aukštos studijų kainos; neigiamas šeimos mikroklimatas; 3) struktūrinės-sisteminės priežastys – sietinos su specialiosios, pedagoginės ir socialinės pagalbos nesuteikimu mokiniui; socialinė atskirtis; nepakankamas bendrojo lavinimo mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas; ugdymo orientavimas į vidutinių gabumų mokinius ir kita (Balevičienė, Valantinas, 2007; Paurienė, 2013; Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centras, 2013). Analizuojant tikslinės grupės socialinius ypatumus, tikslinga paminėti, kad Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centro (2013) duomenimis, Lietuvoje šiuo metu veikia profesinės mokyklos, kuriose profesijos gali mokytis specialiųjų ugdymo(si) poreikių turintys asmenys, turintys silpnai sutrikusį intelektą, kurti ir neprigirdintys, akli ir silpnai matantys mokiniai, turintys judėjimo sutrikimų. Nemaža dalis profesinėse mokyklose besimokančių mokinių – iš socialiai remtinų šeimų. Todėl mokiniams skiriamas socialinės naudos: nemokamas maitinimas ir bendrabutis. Galima teigti, kad tokia priemonė veiksminga karjeros galimybių įgyvendinimo srityje, apimančioje asmeninių finansinių išteklių valdymą, nes minėti ekonominiai ypatumui – sietini su jaunimo mažomis pajamomis, priklausomybe nuo socialinės rūpybos sistemos,

ilgalaikiu nedarbu ir skurdu ar kitomis finansinėmis problemomis (Brazienė, Merkys, 2012; Rudžinskienė, 2013; Youth in Action - Programme Guide, 2013). Remiantis šiais principais, karjeros paslaugų profesinėje mokykloje gavėjų socialiniai-ekonominiai požymiai riboja galimybes sėkmingai pereiti iš mokymosi sistemos į darbo aplinką.

Apibendrintai galima teigti, kad analizuotus karjeros paslaugų gavėjus apibūdina išskiriamos keturios pagrindinės profesinių mokyklų tikslinės grupės pagal profesinio mokymo programas. Kiekviena tikslinė grupė nežymiai varijuoja psichosocialiniais požymiais, tačiau visas vienija bendras karjeros paslaugų poreikis tiek profesinio mokymo, tiek kartu darbo rinkos segmente. Galima daryti prielaidą, kad didžiąją dalį profesinės mokyklos mokinių skaičiaus sudaro jaunimas, pasižymintis ne tik savęs pažinimo, karjeros valdyme laikomu prioritetine sritimi, poreikiu, grįstu aptarta asmens tapatumo paieška, vaidmenų neaiškumu, bet ir ekonominio nepriklausomumo bei savarankiškumo siekiu. Todėl, siekiant geriau išsiaiškinti karjeros paslaugų teikimo profesinėje mokykloje principus, toliau tikslinga analizuoti specialistų, dirbančių karjeros projektavimo paslaugų srityje, profesinės veiklos aspektus.

1.3. Karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje teikėjai

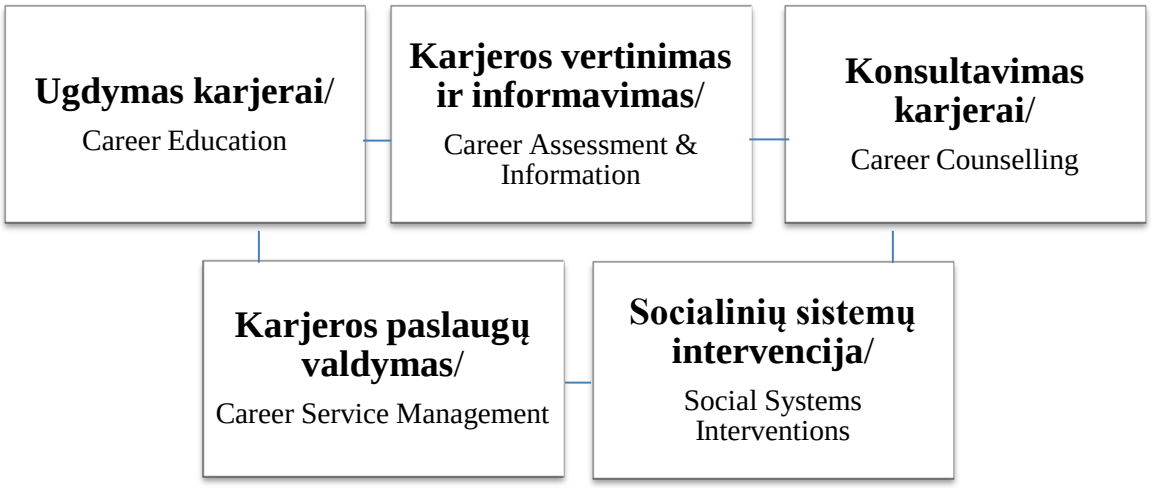
Karjeros projektavimo paslaugų modelis profesinėje mokykloje grindžiamas esminiais struktūros elementais: karjeros paslaugų tikslinė grupė, karjeros paslaugų turinys ir karjeros paslaugų specialistai[3], teikiantys analizuojamas paslaugas profesinėje mokykloje. Todėl reikšminga aktualizuoti karjeros specialistų profesinės veiklos aspektus, kurie leidžia identifikuoti vieną iš svarbiausių karjeros modelio subjektų. Remiantis LR švietimo įstatymu: „<...> karjeros specialistas – asmuo, teikiantis profesinio informavimo ir konsultavimo, ugdymo karjerai paslaugas" (Žin., 1991, aktuali redakcija nuo 2017-09-01, Nr. 23-593). J. Surgėlienės, N. Bankauskienės (2014) teigimu, karjeros specialistų profesinis laukas yra grindžiamas jiems priskirtinomis veiklos funkcijomis ir atsakomybėmis, tad šiame skyriuje aktualizuojamos karjeros paslaugų teikėjų kompetencijos ir kiti svarbūs profesinės veiklos akcentai. Verta pastebėti, kad vienas iš jų – karjeros projektavimo paslaugas teikiančių asmenų institucinis ir tarpinstitucinis

[3] Karjeros specialistas – asmuo, teikiantis ugdymo karjerai, karjeros informavimo ir karjeros konsultavimo paslaugas (Žin., 1991, aktuali redakcija nuo 2017-09-01, Nr. 23-593). Šiame darbe karjeros specialistais vadinami ir asmenys, teikiantys karjeros projektavimo paslaugas profesinėje mokykloje – tai yra pedagogai, švietimo pagalbos specialistai ir administracijos darbuotojai.

bendradarbiavimas, analizuojamas karjeros specialistų, dirbančių profesinėje mokykloje, profesinio lauko kontekste.

Svarbu pažymėti, kad šiuo metu Lietuvoje dar nėra karjeros specialisto rengimo standarto, karjeros specialisto kvalifikacija nenurodoma Lietuvos kvalifikacijų registre. Reikia pažymėti, kad nesukurta karjeros specialistų mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo sistema, trūksta mokymo(si) medžiagos. Todėl siekiant, kad karjeros projektavimo paslaugos profesinėje mokykloje būtų kokybiškos ir prieinamos – svarbu išanalizuoti specialistų, teikiančių karjeros paslaugas, profesijos lauką: nustatyti karjeros paslaugas teikiantiems asmenims priskiriamas veiklos funkcijas ir atsakomybes, atliekamus profesinius vaidmenis, išanalizuoti bendrąsias ir profesines kompetencijas. Pirmiausia, karjeros specialistas – suvokiamas kaip karjeros projektavimo paslaugų teikėjas, atliekantis jam priskirtinus profesinius vaidmenis ir atitinkamai turintis šiam darbui atlikti svarbias kompetencijas (Pukelis, 2010; Pukelis, Katsarov, 2014). Remiantis ,,NICE" – Europos karjeros projektavimo ir konsultavimo inovacijų tinklo duomenimis, karjeros specialistui priskiriamos šešios pagrindinės kompetencijų grupės: 1) konsultavimas karjerai; 2) ugdymas karjerai; 3) karjeros vertinimas ir informavimas karjerai; 4) karjeros paslaugų valdymas; 5) socialinių sistemų intervencija; 6) bendrosios kompetencijos, karjeros paslaugoms teikti (Network for Inovation in Career Guidance & Counselling in Europe, 2016). Analogiškai karjeros specialisto kompetencijų sritims priskiriami penki baziniai profesiniai vaidmenys (žr. 3 pav.), bendrųjų kompetencijų sričiai papildomas profesinis vaidmuo nepriskiriamas. Pažymėtina, kad skirtingose valstybėse skiriasi ir karjeros specialistų profesinis rengimas, priskiriami profesiniai vaidmenys, atliekamos veiklos funkcijos ir kompetencijos nežymiai varijuoja ne tik dėl šalies konteksto, bet ir dėl to, kad nėra pakankamai išplėtota vieninga karjeros specialistų rengimo sistema. Pavyzdžiui, vieni karjeros specialistai yra kvalifikuoti ir deramai apmokyti, kiti, tuo tarpu – karjeros paslaugas teikia neturėdama reikalingo profesinio pasirengimo (Sultana, 2010; Bassot, 2012; Pukelis, 2014). Galima pastebėti, kad karjeros specialisto kompetencijas suponuojantis karjeros paslaugų turinys tiek Europoje, tiek Lietuvoje, apžvelgus nacionalinius profesinio orientavimo dokumentus, yra panašus. Jo bazinį pagrindą sudaro trys karjeros paslaugų grupės – ugdymas karjerai, karjeros konsultavimas bei informavimas karjerai. Remiantis K. Pukelio bei L. Navickienės atlikto karjeros projektavimo tyrimo duomenimis (2010), galima daryti prielaidą, kad asmenys, teikiantys karjeros paslaugas profesinėje mokykloje yra atsakingi už šiuos profesinės veiklos uždavinius: 1) *ugdymo karjerai srityje*: įgyvendina nacionalinę ugdymo karjerai programą; sudaro sąlygas mokinių karjeros

kompetencijų plėtojimui; organizuoja kultūrinę, meninę, pažintinę veiklą, neformalųjį švietimą, atliepiantį ugdymo karjerai turinį; 2) *karjeros informavimo srityje*: teikia ir analizuoja informaciją apie mokymosi ir darbo galimybes, pasitelkiant informacines komunikacines technologijas ir kitas priemones – profesinį veiklinimą, karjeros renginius, ekskursijas, susitikimus su švietimo įstaigų, darbdavių atstovais; 3) *karjeros konsultavimo srityje*: organizuoja individualias ir grupės konsultacijas; atlieka mokinių savęs pažinimo tyrimus, galinčias turėti įtakos karjerai (mokymuisi įvairiose pakopose, darbui); padeda spręsti karjeros problemas, susijusias su kompleksiniais veiksniais: socialiniais, psichologiniais, sveikatos ir kitais arba nukreipia į kitus švietimo pagalbos specialistus.

Pav. 3. *Karjeros specialistų profesiniai vaidmenys pagal NICE*
(adaptuota pagal Network for Innovation in Career Guidance & Counselling in Europe, 2016)

Sistemingai gilinantis į asmenų, teikiančių karjeros paslaugas profesinėje mokykloje funkcijas, svarbu aptarti ir papildomas karjeros paslaugų sritis profesinėje mokykloje, joms įgyvendinti reikšmingas karjeros paslaugų teikėjų atsakomybes. Tai *profesinio veiklinimo organizavimas* ir *karjeros paslaugų teikimo stebėsena* (Pukelis, Navickienė, 2010; Butvilas, Pažėrienė, Levickis, 2014). Vadinasi asmenys, teikiantys karjeros paslaugas profesinėje mokykloje atsakingi ir už profesinio veiklinimo organizavimą – veiklas, skirtas įvairių užimtumo galimybių, profesijų ypatumų pažinimui. Profesinis veiklinimas skatina mokinius kaupti darbo patirtį, ugdytis profesinę motyvaciją bei planuoti būsimą karjerą. Jo esmė – darbinės veiklos stebėjimas ir praktiniai užsiėmimai verslo/gamybos įmonėse arba virtualioje erdvėje, taikant

įgytos patirties aptarimus-refleksijas. Kita asmenų, teikiančių karjeros paslaugas profesinėje mokykloje veiklos sritis – karjeros paslaugų stebėsena. Tai nuolatinė karjeros paslaugų sistemos, būklės ir kaitos analizė, vertinimas bei prognozavimas, kuriam reikalingas karjeros paslaugų duomenų rinkimas (Network for Innovation in Career Guidance & Counselling in Europe, 2016). Vadinasi, karjeros paslaugas teikiantis asmuo turėtų gilinti žinias ir plėtoti profesinius įgūdžius analizuotų karjeros paslaugų koncentre.

Remiantis mokinių ugdymo karjerai modeliu, profesinėje mokykloje karjeros projektavimo paslaugas teikia: karjeros specialistai, bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai, socialiniai pedagogai, psichologai, administracijos darbuotojai, kuriems karjeros projektavimo funkcijos priskiriamos mokyklos ugdymo karjerai plane (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2011). Vadinasi, karjeros paslaugas gali teikti įvairių socialinės krypties kvalifikacijų specialistai, nes šiuo metu teisiniame lygmenyje nėra aiškiai apibrėžti kvalifikacijos ir kompetencijų reikalavimai karjeros paslaugas teikiantiems asmenims. Remiantis analizuojamo modelio rekomendacijomis, karjeros specialistas turėtų būti asmuo, turintis socialinių mokslų srities aukštąjį universitetinį išsilavinimą arba kitą aukštąjį išsilavinimą ir ne mažesnę kaip dvejų metų patirtį karjeros projektavimo srityje (Navickienė, Tandzegolskienė, 2011). Analizuojamose rekomendacijose pažymima, kad karjeros specialistas turėtų pasižymėti aukšta motyvacija teikti karjeros paslaugas, aiškiomis vertybinėmis nuostatomis, atitinkančiomis šiuolaikinę ugdymo(si) paradigmą, kartu jis turi būti įgyjęs bazines karjeros projektavimo kompetencijas, orientuotas į kokybiškų karjeros paslaugų teikimą bei derančias su bendraisiais gebėjimais, tokiais kaip: mokėjimas mokytis; lyderystė ir pokyčių valdymas; įsivertinimo įgūdžiai, sietini su asmeniniu veiksmingumu bei geri komunikaciniai įgūdžiai.

Karjeros projektavimo paslaugos yra kompleksinio pobūdžio, todėl yra reikšminga skirtingų kvalifikacijų profesinės mokyklos darbuotojų įtrauktis karjeros paslaugų teikimo srityje. Tačiau verta pažymėti, kad karjeros projektavimo veiklos sritys priklausomai nuo specialisto kvalifikacijos profesinėje mokykloje nežymiai varijuoja. Galima teigti, kad iš galimų karjeros paslaugų teikėjų profesinėje mokykloje reikšmingiausias vaidmuo priskiriamas karjeros specialistams, kurių profesinė veikla ir atliekamos funkcijos išskirtinai susijusios tik su karjeros paslaugų teikimu. Svarbu pastebėti, kad karjeros specialistų profesijos laukas apima tokias karjeros paslaugų sritis kaip: mokinio savęs pažinimo, interesų, gabumų ir jų sąsajų su karjera tyrimai ir vertinimas; karjeros kompetencijų ugdymas; informacijos teikimas mokymo(si), darbo

rinkos paklausos/pasiūlos, tendencijų klausimais; mokinio konsultavimas karjeros problemų, karjeros sprendimų priėmimo aspektais; motyvacijos skatinimo programų diegimas ir vykdymas bei kita. Remiantis atliktomis karjeros projektavimo studijomis (Žadeikaitė, Railienė, 2008; Rosinaitė, 2009; Navickienė, 2010; Railienė, 2011; Meijers, Kuijpers, Gundy, 2013), karjeros specialistų kompetencijos išskiriamos į bendrąsias ir šešias profesines kompetencijų sritis (žr. 2 lentelė, Priedas Nr.1). Bendrosios kompetencijos apima asmeninių ir socialinių gebėjimų taikymą, sietiną su profesine etika, laiko planavimo ir valdymo įgūdžiais, savo profesinių galimybių bei apribojimų supratimu, pagarba klientų kultūriniams skirtumams, jų poreikiams. Bendrųjų kompetencijų bloką papildo informacinių komunikacinių technologijų (IKT) taikymas, reikšmingas karjeros projektavimo paslaugų teikime, jų turinio sudėtiniuose komponentuose: ugdyme karjerai, karjeros informavime ir karjeros konsultavime.

Remiantis L. Navickiene (2010), svarbu pastebėti, karjeros paslaugas teikiančių specialistų veiklos sričių, funkcijų sąlyginę diferenciaciją. Todėl svarbu pažymėti, kad socialiniai pedagogai, veikiantys profesinėje mokykloje kaip vieni iš karjeros projektavimo paslaugų teikėjų, yra atsakingi už pagalbą, rengiant mokinio individualų karjeros planą, informacijos apie karjeros paslaugas vykdančias institucijas teikimą. Šiomis atsakomybėmis dalinamasi kartu su bendrųjų dalykų mokytojais, profesijų mokytojais, kurių pagrindinė karjeros paslaugų veiklos sritis – mokinių karjeros kompetencijų ugdymas ir plėtojimas. Psichologų karjeros projektavimo funkcijos daugiau orientuotos į mokinių konsultavimą karjerai, sprendžiant kompleksines karjeros problemas, ieškant galimų karjeros sprendimų, įgalinančių mokinį savarankiškai spręsti patiriamus sunkumus, susijusius su karjeros klausimais. Reikšminga tai, kad profesinės mokyklos administracijos darbuotojai irgi priskiriami karjeros paslaugas teikiančių specialistų grupei. Neretai jų atstovu paskiriamas direktoriaus pavaduotojo ugdymui poziciją užimantis asmuo – atsakingas už karjeros paslaugų stebėseną ir valdymą, kitaip tariant, karjeros projektavimo paslaugų koordinavimą profesinės mokyklos viduje ir bendradarbiaujančių išorės šalių – partnerių srityje. Mokyklos administracijos atstovas skiria asmenį, kuris vadovauja ugdymui karjerai, karjeros informavimui ir karjeros konsultavimui. Paskiriamas gali būti karjeros specialistas, klasės (-ių) ar grupės (-ių) kuratorius, bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai, socialiniai pedagogai, mokyklos psichologai ir kiti švietimo pagalbą teikiantys specialistai (įvairių sričių specialistai), koordinuojantys ir vykdantys su karjera susijusias veiklas (Pukelis, Navickienė, 2010). Profesinės mokyklos administracijos darbuotojai, veikiantys karjeros projektavimo paslaugų srityje bendradarbiauja ne tik su mokyklos bendruomene,

švietimo atstovais, bet ir su darbdaviais, visuomeninėmis organizacijomis, siekiant karjeros paslaugų kokybės socialinės partnerystės pagrindu. Analizuojamos karjeros paslaugos teikiamos kompleksiškai konkrečiai tikslinei grupei profesinėje mokykloje. Vadinasi, jas teikiantys specialistai veikia vienakryptėje plotmėje, t.y. jų veiklos sritys bei funkcijos persidengia. Todėl, minėta karjeros paslaugų teikėjų veiklos sričių bei funkcijų diferenciacija profesinėje mokykloje yra tik sąlygina. Karjeros specialistų, veikiančių profesinėje mokykloje prioritetinės veiklos sritys pagal jų kvalifikaciją bei karjeros paslaugų turinį, siekiant išryškinti veiklos bei atliekamų funkcijų dalinį specifiškumą, pateikiamos 2-oje lentelėje (žr. 2 lentelė, Priedas Nr. 1). Vadovaujantis ugdymo karjerai modeliu (2011), ugdymo karjerai paslaugas profesinėje mokykloje prioritetine tvarka teikia šie specialistai: 1) bendrojo ugdymo dalykų mokytojai; 2) profesijos mokytojai; 3) karjeros specialistas; 4) psichologai. Baziniai ugdymo karjerai uždaviniai profesinėje mokykloje orientuoti į mokinių gebėjimų pažinti savo asmenines savybes, interesus ir jų sąsajas su karjera skatinimą; supratimo apie darbo rinkos tendencijas plėtojimą (gebėjimas analizuoti darbo rinkos situaciją ir ateities perspektyvas); įsidarbinimo įgūdžių formavimą bei tobulinimą; pozityvių nuostatų mokymosi ir darbo atžvilgiu formavimą.

Ugdymas karjerai profesinėje mokykloje realizuojamas, vadovaujantis nacionaline Ugdymo karjerai programa (TAR, 2014, Nr. 4888), bendraisiais ugdymo planais ir/arba bendraisiais profesinio mokymo planais, profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašu. Įgyvendinant karjeros paslaugas, ugdymą karjerai rekomenduojama integruoti į ekonomikos ir/ar verslo pagrindų dalykus, nes tai dalykai tiesiogiai susiję su mokinių karjeros kompetencijų ugdymu. Kita ugdymo karjerai organizavimo alternatyva – laisvai pasirenkamasis ugdymo karjerai dalykas ar modulis. Trečia ugdymo karjerai veiklos forma – ugdymo karjerai dalyko integravimas į kitas disciplinas. Pažymėtina, kad ugdymo karjerai paslaugos gali būti teikiamos per neformalųjį švietimą (popamokinė veikla, būrelis) profesinėje mokykloje. Ugdymą karjerai reikšminga realizuoti, taikant įvairias aktyvaus mokymo(si) formas: profesinis veiklinimas, simuliaciniai žaidimai, mokomosios bendrovės, seminarai, praktinės užduotys ir kita. Neformaliojo švietimo veiklos padeda mokiniams ugdyti karjeros kompetencijas, skatina verslumo įgūdžių įgijimą ir/ar jų tobulinimą. Remiantis L. Navickienės (2010) bei J. Surgėlienės, N. Bankauskienės (2014) apibendrinta pozicija, galima teigti, kad esminis ugdymo karjerai tikslas – pagrįstas mokinių karjeros kompetencijų plėtojimu, kurio epicentre – žinių, gebėjimų ir nuostatų visuma, sietina su savęs pažinimu, mokymosi ir darbo galimybių pažinimu, karjeros

planavimu ir jos įgyvendinimu, priimant racionalius karjeros sprendimus, reikšmingus mokymosi procesui ir tolesnei profesinei raidai.

Kita karjeros projektavimo paslaugų turinio dalis – informavimas karjerai profesinėje mokykloje prioritetine tvarka teikiamas šių specialistų: 1) karjeros specialisto; 2) bendrojo ugdymo dalykų mokytojų; 3) profesijos mokytojų; 4) psichologų; 5) socialinių pedagogų. Svarbu pažymėti, kad informavimo karjerai tikslas yra pagrįstas palankių sąlygų profesinės mokyklos ugdytiniams sudarymu, gaunant ir aptariant karjeros informaciją, dar kitaip, mokymo(si) ir/ar darbo galimybių informaciją per informacines komunikacines technologijas (IKT) ir kitus informacijos perdavimo būdus (pavyzdžiui: konferencijos/susitikimai su švietimo įstaigų atstovais, darbdaviais; karjeros renginiai/diskusijų forumai; pažintiniai vizitai į mokomąsias įstaigas/įmones ir kita). Karjeros informacijos valdymo gebėjimai yra sietini su naujausios informacijos apie švietimo, mokymo, įsidarbinimo tendencijas, darbo rinkos ir socialines problemas, žinojimu. Analizuojama sritis reikalauja karjeros specialisto informacijos/šaltinių kaupimo ir atnaujinimo, karjeros informacijos masyvo valdymo įgūdžių, kitaip tariant, svarbūs gebėjimai naudoti informacines komunikacines technologijas (IKT) (duomenų bazės, kompiuterinės programos, internetiniai ištekliai ir kt.). Ši kompetencijų sritis orientuota į informacinius komunikacinius įgūdžius, pasitelkiant tokius karjeros informavimo metodus ir technikas kaip pavyzdžiui: 1) daugialypės terpės kompiuterinės programos, kuriose pateikiami interaktyvūs elementai - vaizdo klipai ir iliustracijos; 2) simuliacinės darbo aplinkos situacijos (CD-ROM technologijos) modeliavimas; 3) vaidmenų žaidimai; 4) virtuali darbo realybė; 5) profesijų laboratorijos (interviu su darbdaviais ir darbuotojais) bei kita (Gudonienė, Rutkauskienė, Lauraitis, 2013). Asmenys, profesinėje mokykloje teikiantys informavimo karjerai paslaugą, yra atsakingi už aktualios karjeros informacijos rinkimą, atitinkančią tikslinės grupės poreikius ir jos sisteminimą, reikšmingą karjeros informacijos prieinamumui gerinti. Karjeros informaciją tikslinga išskaidyti į atskirus informacijos pobūdžio vienetus, tai yra: informacija apie mokymą(si) bei studijas, vykdomas mokymo/studijų programas, priėmimo taisykles, mokymo(si) formas ir sąlygas, įgyjamas kompetencijas bei kvalifikacijas; informacija apie profesinės veiklos ir užimtumo galimybes, darbo rinkos situaciją, jos pokyčių tendencijas (atlyginimai, kvalifikacijų paklausa ir kt.); informacija apie įgyjamų kvalifikacijų/profesijų sąsajas su įsidarbinimo galimybėmis; informacija apie karjeros paslaugas teikiančias institucijas (pavyzdžiui: aukštosios mokyklos, karjeros centrai, švietimo pagalbos įstaigos, teritorinės darbo biržos, jaunimo darbo centrai, nevyriausybinės organizacijos ir kt.). Kita informavimo karjerai

dalis – informacija apie karjerai valdyti ir karjeros kompetencijoms ugdyti reikšmingas, aktualias informacines komunikacines platformas. Sistemingai gilinantis į karjeros informavimo paslaugos turinį profesinėje mokykloje galima detalizuoti jos organizavimo formas, kurios suponuoja karjeros projektavimo paslaugų teikėjų veiklos funkcijas. Profesinės mokyklos darbuotojai, veikiantys šioje karjeros paslaugų srityje, elektroniniu ir kitais rašytiniais būdais teikia mokiniams aktualią informaciją, atsižvelgiant į tikslinės grupės karjeros poreikius; dalinasi tikslingos ir patikimos karjeros informacijos nuorodomis; talpina karjeros informaciją mokyklos internetinėje svetainėje/viešina mokyklos profilio socialinėse paskyrose. Karjeros renginių metu mokiniai turi galimybes tiesiogiai gauti informaciją rūpimais karjeros klausimais, plėsti profesinių kontaktų sąrašus bei gauti patikimą praktinę informaciją. Svarbu pastebėti, kad informavimo karjerai sritį papildo ir neformaliojo švietimo veiklos bei ugdymo proceso metu bendrųjų dalykų mokytojų ir/ar profesijos mokytojų žodžiu perteikiama karjeros informacija. Vadinasi, informavimas karjerai vyksta skirtingomis formomis kompleksiniu būdu.

Karjeros projektavimo paslaugų branduolio trečioji dalis – konsultavimas karjerai. Šioje karjeros paslaugų srityje dirbantys profesinės mokyklos darbuotojai orientuojasi į pagalbą mokiniui, kuri apima karjeros problemos analizę, sprendimų priėmimą bei veiksmų įgyvendinimą priimto karjeros sprendimo atžvilgiu. Prioritetine tvarka šias paslaugas teikia: 1) psichologai; 2) karjeros specialistas; 3) socialiniai pedagogai; 4) bendrojo ugdymo dalykų mokytojai; 5) profesijos mokytojai. Remiantis L. Navickienės (2010) bei R. Aleliūnaitės ir E. Lapinsko (2014) apibendrinta pozicija, karjeros konsultavimo kompetencijos yra: individualaus ir grupės konsultavimo įgūdžiai (t.y. konsultavimo strategijų – supervizijos, ugdomojo vadovavimo (angl. *Coaching*), psichologinio konsultavimo ir kitų strategijų išmanymas bei taikymas); komunikaciniai gebėjimai – bendravimas, profesinių santykių su klientais kūrimas; konsultavimo plano realizavimo įgūdžiai, paremti karjeros projektavimo teorijų išmanymu, kliento informacijos paieškos ir jos sisteminimo, interpretavimo gebėjimais. Vadinasi, pagrindiniai karjeros specialistų veiklos uždaviniai šioje srityje susiję su mokinio karjeros problemų sprendimu, kurios paprastai gali apimti ne tik asmeninius, socialinius, bet ir sveikatos bei psichologinius veiksnius. Todėl neretai svarbi tampa skirtingų kvalifikacijų specialistų įtrauktis, reikalaujanti glaudaus bendradarbiavimo ir tarpininkavimo, sprendžiant profesinės mokyklos mokinių patiriamus sunkumus, susijusius su karjera. Kita reikšminga karjeros paslaugas teikiančių specialistų konsultavimo srityje veiklos dalis – pagalba, rengiant karjeros planą mokinio individualiai karjeros situacijai valdyti. Karjeros planas gali apimti mokymosi ar tolesnių studijų, mokymosi

formų rinkimosi ir/ar profesinės veiklos rinkimosi klausimus. Karjeros specialistui svarbu padėti mokiniui spręsti problemas, susijusias su karjeros planavimu, suteikiant galių mokiniui savarankiškai kelti karjeros tikslus ir kartu atrasti adekvačius būdus, kaip juos efektyviai įgyvendinti. Karjeros konsultavimas gali apimti ir tokias mokinių patiriamas karjeros problemas kaip negebėjimas atpažinti ir įvertinti asmeninių savybių, interesų ir gabumų, galinčių turėti įtakos mokymosi ir/ar darbo sričių rinkimuisi; perėjimo iš vienos mokymosi/darbo aplinkos į kitą sunkumai, sietini su adaptacinias veiksniais; darbo ieškos klausimai ir kita. Svarbu pažymėti, kad karjeros konsultavimas profesinėje mokykloje gali būti realizuojamas individualių ir grupės konsultacijų forma ar nuotoliniu būdu virtualioje erdvėje (Pukelis, 2012; Patton, McMahon, 2014; Sharf, 2014). Tai reiškia, kad karjeros konsultacijos organizuojamos profesinės mokyklos nustatyta tvarka, jų metu padedama analizuoti esamą karjeros problemą, nustatyti galimus sprendimus, sudarant karjeros planą ir/ar karjeros kompetencijų bei pasiekimų aplanką, periodiškai įtraukiant refleksijų akcentus.

Kaip papildoma karjeros projektavimo paslaugų turinio dalis yra išskiriama profesinio veiklinimo sritis, apibrėžianti asmenų, teikiančių karjeros paslaugas profesinėje mokykloje, profesijos lauką (Butvilas, Pažėrienė, Levickis, 2014). Profesinio veiklinimo tikslas yra orientuotas į mokinių aktyvų pažinimą skirtingų profesijų ypatumų, užimtumo sričių. Remiantis A. Antanaitienės ir A. Anužio (2014) pozicija, analizuojama veiklos sritis skirta perimti ir plėtoti įgytas darbines žinias, įgūdžius ir nuostatas, kaupiant darbo patirtį bei ugdantis profesinę motyvaciją, veikiant realioje situacijoje. Profesinį veiklinimą prioritetine tvarka vykdo: 1) profesijos mokytojai; 2) bendrojo ugdymo dalykų mokytojai; 3) karjeros specialistas. Todėl analizuojant karjeros specialistų funkcijas profesinėje mokykloje, toliau svarbu aptarti profesinio veiklinimo turinį. Profesinis veiklinimas realizuojamas patyriminių vizitų mokyklose, įstaigose/įmonėse, sektoriniuose centruose metu, siekiant, kad mokiniai aktyviai susipažintų su įvairiomis užimtumo sritimis, profesijų ypatumais ir karjeros galimybėmis, kaupdami darbo patirtį (Butvilas, Pažėrienė, Levickis, 2014). Tokiu būdu siekiama, kad profesinės mokyklos mokiniai ugdytųsi profesinę motyvaciją ir planuotų būsimą savo karjerą. Specialistų, veikiančių profesinio veiklinimo srityje pagrindinės atsakomybės apima praktinės veiklos vizitiniame objekte organizavimą, darbo veiklos, praktinio mokymo stebėjimą ir įgytos patirties aptarimą. Todėl šioje profesinės mokyklos karjeros paslaugų srityje dirbantis asmuo turi gebėti: sukurti sąlygas mokiniams įgyti realaus darbo patirtį; pritaikyti įgytas mokinių žinias ir gebėjimus realioje darbo aplinkoje; plėtoti mokinių žinias apie atskiras ūkio šakas ir sektorius,

įstaigų/įmonių veiklos principus, bendrą ekonominę situaciją, darbo rinkos padėtį. Toliau sistemingai gilinantis į karjeros paslaugas profesinėje mokykloje teikiančių specialistų kompetencijas, tikslinga identifikuoti – bendradarbiavimo kompetencijų sritį. Ši kompetencijų grupė orientuota į bendradarbiavimo tinklų kūrimą ir palaikymą, kuriant partnerystės ryšius su kolegomis, socialiniais partneriais, veikiančiais karjeros projektavimo paslaugų srityje. Pažymėtina, kad už bendradarbiavimą su išorės partneriais karjeros projektavimo paslaugų srityje profesinėje mokykloje atsakingi šie asmenys: 1) karjeros specialistas; 2) administracijos darbuotojai; 3) profesijos mokytojai/bendrojo lavinimo dalykų mokytojai; 4) socialiniai pedagogai/psichologai – analizuojamą funkciją, atliekantys prioritetine tvarka. Šeštoji karjeros paslaugų teikėjų profesinių kompetencijų sritis – karjeros paslaugų valdymas ir stebėsena, orientuota į teikiamų karjeros paslaugų (į)vertinimą, karjeros paslaugų tobulinimą, kuris aktualizuoja profesinės mokyklos karjeros paslaugas teikiančių specialistų profesinį tobulėjimą – profesinių žinių ir įgūdžių atnaujinimą (Navickienė, 2010; Railienė, 2011; Meijers, Kuijpers, Gundy, 2013). Vadinasi, karjeros paslaugas teikiančių asmenų profesinėje veikloje reikšmingas dėmesys skiriamas karjeros projektavimo paslaugų vystymui bei jų tobulinimui profesinėje mokykloje užtikrinti. Galima teigti, kad toks profesinės veiklos modelis sukuria teigiamas prielaidas skatinti profesinės mokyklos mokinių teigiamą nuostatą mokymosi visą gyvenimą atžvilgiu, kas tolygiai aktualu ir karjeros projektavimo perspektyvoje.

Apibendrintai galima teigti, kad karjeros specialistas, dirbantis profesinėje mokykloje – tai asmuo, teikiantis karjeros projektavimo paslaugas, atitinkamai turintis reikiamas bendrąsias ir profesines kompetencijas profesinės veiklos sritims realizuoti. Svarbu tai, kad šiuo metu nėra sistemingo karjeros specialistų veiklos funkcijų, kompetencijų bei kvalifikacijos reikalavimų reglamentavimo, todėl karjeros paslaugas profesinėje mokykloje teikia skirtingų kvalifikacijų specialistai. Profesinėje mokykloje karjeros projektavimo srityje gali dirbti tiek karjeros specialistas (teikiantis išskirtinai karjeros paslaugas), tiek ir kitų sričių atstovai, kuriems karjeros paslaugų teikimas papildoma veiklos sritis: t.y. socialiniai pedagogai, psichologai, neformaliojo švietimo organizatoriai, administracijos darbuotojai bei pedagogai – bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai. Asmenys, teikiantys karjeros paslaugas profesinėje mokykloje, veikia pagrindinėse profesinį lauką apibrėžiančiose srityse – tai yra ugdymas karjerai, informavimas karjerai, karjeros konsultavimas bei karjeros paslaugų bazinį turinį papildančiose srityse – profesinis veiklinimas, bendradarbiavimas, karjeros paslaugų valdymas ir stebėsena.

1.3.1. Karjeros projektavimo paslaugų teikėjai instituciniu ir tarpinstituciniu lygmenimis

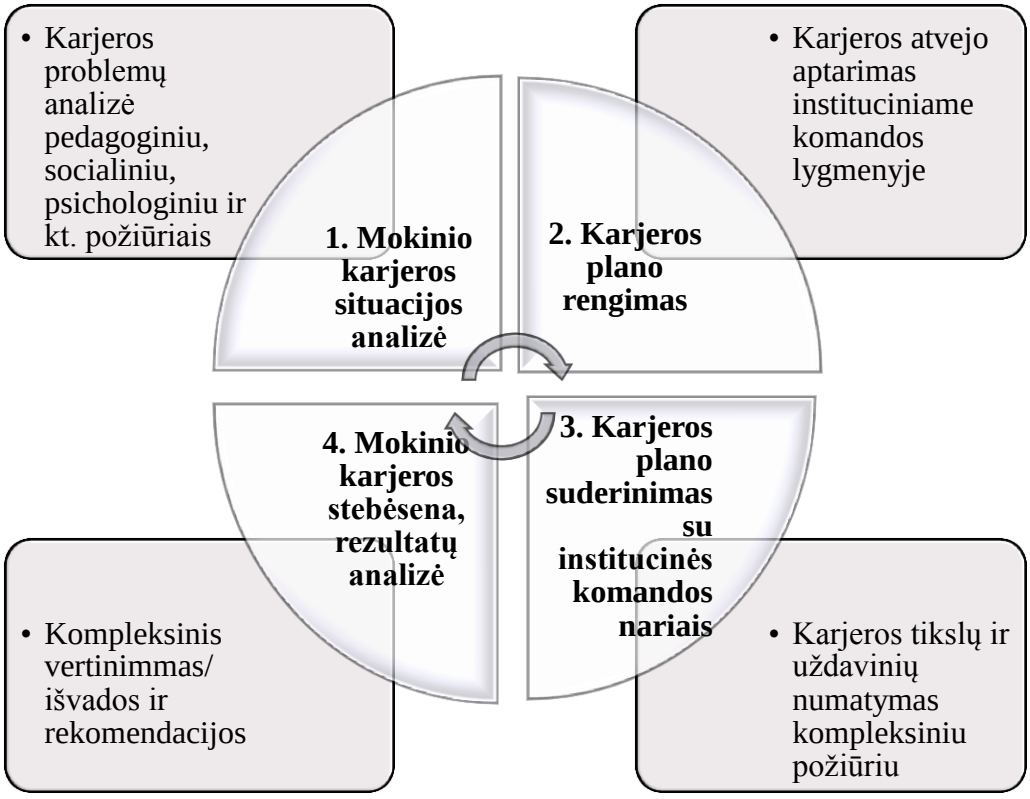
Karjeros projektavimas profesinėje mokykloje yra kompleksinio pobūdžio, todėl reikalinga ne tik skirtingų specialistų įtrauktis, bet ir išorės subjektų partnerystė. Reikia pažymėti, kad teisinė bazė, reglamentuojanti bei užtikrinanti karjeros projektavimo institucijų bendradarbiavimą tiek švietimo, tiek darbo rinkos segmentuose – neaptinkama. Visa atsakomybė dėl bendradarbiavimo profesinėje mokykloje karjeros srityje perduodama karjeros specialistams (administracijos darbuotojams, bendrųjų ugdymo dalykų, profesijos mokytojams, socialiniams pedagogams, psichologams ir kt.). LR švietimo įstatyme teigiama, kad mokykla bendradarbiauja ne tik su mokinio tėvais (globėjais, rūpintojais) ir mokytojais, bet ir su socialinę pagalbą teikiančiomis tarnybomis, sveikatos priežiūros ir teisėtvarkos institucijomis (Žin., 1991, aktuali redakcija nuo 2017-09-01, Nr. 23-593). Vadinasi, bendradarbiavimo veiksnys yra svarbi švietimo politikos gairė, aktuali ir profesinėms mokykloms karjeros paslaugų teikime, užtikrinant visapusišką švietimo pagalbą mokiniui. Karjeros projektavimo paslaugų įgyvendinimas profesinėje mokykloje realizuojamas bendradarbiavimo pagrindu – sutelktiniu mokyklos bendruomenės darbu. Tai reiškia, kad karjeros projektavimas profesinėje mokykloje yra grindžiamas karjeros paslaugų teikėjų, mokyklos ir jos bendruomenės (mokinių tėvų, nevyriausybinių organizacijų, savivaldybės atstovų, partnerių ir kt.) bendromis narių pastangomis.

Pažymėtina, kad institucinis bendradarbiavimo lygmuo yra karjeros pagalbos tinklas mokiniui, kuriame dalyvauja vienos institucijos, analizuojamu atveju – profesinės mokyklos, specialistai: karjeros specialistas, socialiniai pedagogai, psichologai, bendrųjų ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai, administracijos darbuotojai ir kiti specialistai, siekiantys suteikti pagalbą mokiniui karjeros projektavimo srityje vidiniame lygmenyje. Pirmiausia sistemingai gilinantis į vidinio – institucinio lygmens bendradarbiavimo tinklo ypatumus profesinėje mokykloje reikia pažymėti, kad institucinio tinklo komanda, kurią sudaro karjeros specialistas, socialinis pedagogas, psichologas, klasių auklėtojai (bendrųjų ugdymo dalykų, profesijos mokytojai), visuomenės sveikatos priežiūros specialistas, administracijos atstovas ir kiti pagalbos specialistai veikia pagal mokyklos vadovo patvirtintą pagalbos mokiniui darbo reglamentą bei pagalbos teikimo tvarką (Antanaitienė, Anužis, 2014; Lukšytė, Lapėnienė, 2014). Karjeros pagalbos teikimo mokiniui matricos pagrindas (žr. 4 pav.) – mokinio karjeros situacijos analizė pedagoginiu, psichologiniu, socialiniu požiūriais. Tai duomenų apie mokinio karjeros situaciją rinkimo procesas, kurio metu įvertinama kompleksinė mokinio situacija, kuri neretai sietina ne

tik su karjera, bet ir pedagoginiais, socialiniais, psichologiniais ir/ar sveikatos klausimais. Vadinasi, pagrindinių problemų diagnostikai, jų identifikavimui būtina skirtingų specialistų, veikiančių instituciniame lygmenyje įtrauktis – jų tarpusavio glaudus bendradarbiavimas. Po mokinio karjeros atvejo aptarimo vidiniame specialistų tinkle, kitas žingsnis – karjeros plano mokiniui sudarymas, rengiamas karjeros specialisto, bet tuo pačiu derinamas su kitais komandos nariais. Remiantis mokslinėmis studijomis (Railienė, 2010; Ustinavičiūtė, Katkonienė, Žemaitaitytė, 2011; Paužuolienė, Mauricienė, 2012) mokinio karjeros planą sudaro struktūrinės dalys: 1) karjeros tikslai ir uždaviniai; 2) karjeros įgyvendinimo veiklos; 3) karjeros tikslo įgyvendinimo terminas; 4) reikalingi ištekliai (pavyzdžiui *e-portfolio* ir pan.). Prieš sudarant struktūruotą mokinio karjeros planą, tikslinga aptarti su mokiniu tokius konstruktus kaip asmeniniai interesai, karjeros vertybės, pagrindiniai gebėjimai, karjeros vizija. Remiantis Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centro (2011) duomenimis, kiekvienam mokinio atvejui priskiriamas konkretus atvejo koordinatorius, kuris kuruoja mokinio karjeros planą, suderinęs jį su profesinės mokyklos specialistais, mokytojais ir/ar administracijos atstovu. Svarbu pažymėti, kad konkrečių priemonių planas sudaromas, atsižvelgiant ir įvertinant mokinio, jo socialinės aplinkos stipriąsias bei silpnąsias puses ir galimus pagalbos išteklius bendruomenėje. Plane nustatomos kiekvieno karjeros projektavimo procese dalyvaujančio instituto (mokinio, karjeros specialisto, mokytojo ir kt.) atsakomybės už problemos sprendimą. Tai padeda parengti mokinio karjeros stebėsenos mechanizmą, įvertinti galimas sėkmes ir nesėkmes, kas suponuoja karjeros plano koregavimo inicijavimą. Remiantis J. Paužuoliene, I. Mauriciene (2012) bei G. Juodokaite, M. Meliauskaite (2016), atsižvelgus į tam tikras mokinio karjeros veiksmų įgyvendinimo korekcijas, analizuojama mokinio socialinė, pedagoginė, psichologinė situacija ir pateikiamos kiekvieno institucinio lygmens komandos nario parengtos išvados bei rekomendacijos.

Kitu analizuojamu karjeros paslaugų teikėjų atveju – išskiriamas ir tarpinstitucinis bendradarbiavimo lygmuo, kada į profesinės mokyklos vidinį tinklą įsijungia kiti karjeros paslaugas teikiantys veiklos subjektai, partneriai. Tai gali būti: 1) *karjeros paslaugų institucijos švietimo segmente* – bendrojo ugdymo mokyklos, aukštosios mokyklos/jų karjeros centrai, kitos profesinės mokyklos/profesinio rengimo centrai, Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro Ugdymo karjerai skyrius ir kt.; 2) *karjeros paslaugų institucijos darbo rinkos segmente* – Lietuvos darbo birža (LDB), darbo biržų jaunimo darbo centrai, verslo organizacijos, privačios institucijos ir kt.; 3) *pagalbą teikiančios institucijos*, kurios padeda profesinės mokyklos

mokiniams spręsti su karjera susijusias problemas – pedagoginės psichologinės tarnybos, dienos/jaunimo centrai, vaiko teisių apsaugos tarnybos, teisėsaugos institucijos (pvz.: policijos komisariatų nepilnamečių reikalų pareigūnai), nevyriausybinės organizacijos (NVO), vietos bendruomenės ir kita; 4) *administracinės struktūros* (LR švietimo ir mokslo ministerija, savivaldybės švietimo skyriai) – kurios įgyvendina nacionalinę švietimo politiką, aprūpina profesines mokyklas reikiamais karjeros projektavimo ištekliais (Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2011). Vadinasi, tarpinstitucinis bendradarbiavimas karjeros paslaugų teikimo srityje profesinėje mokykloje apima tiek švietimo, tiek ir darbo rinkos segmentus.

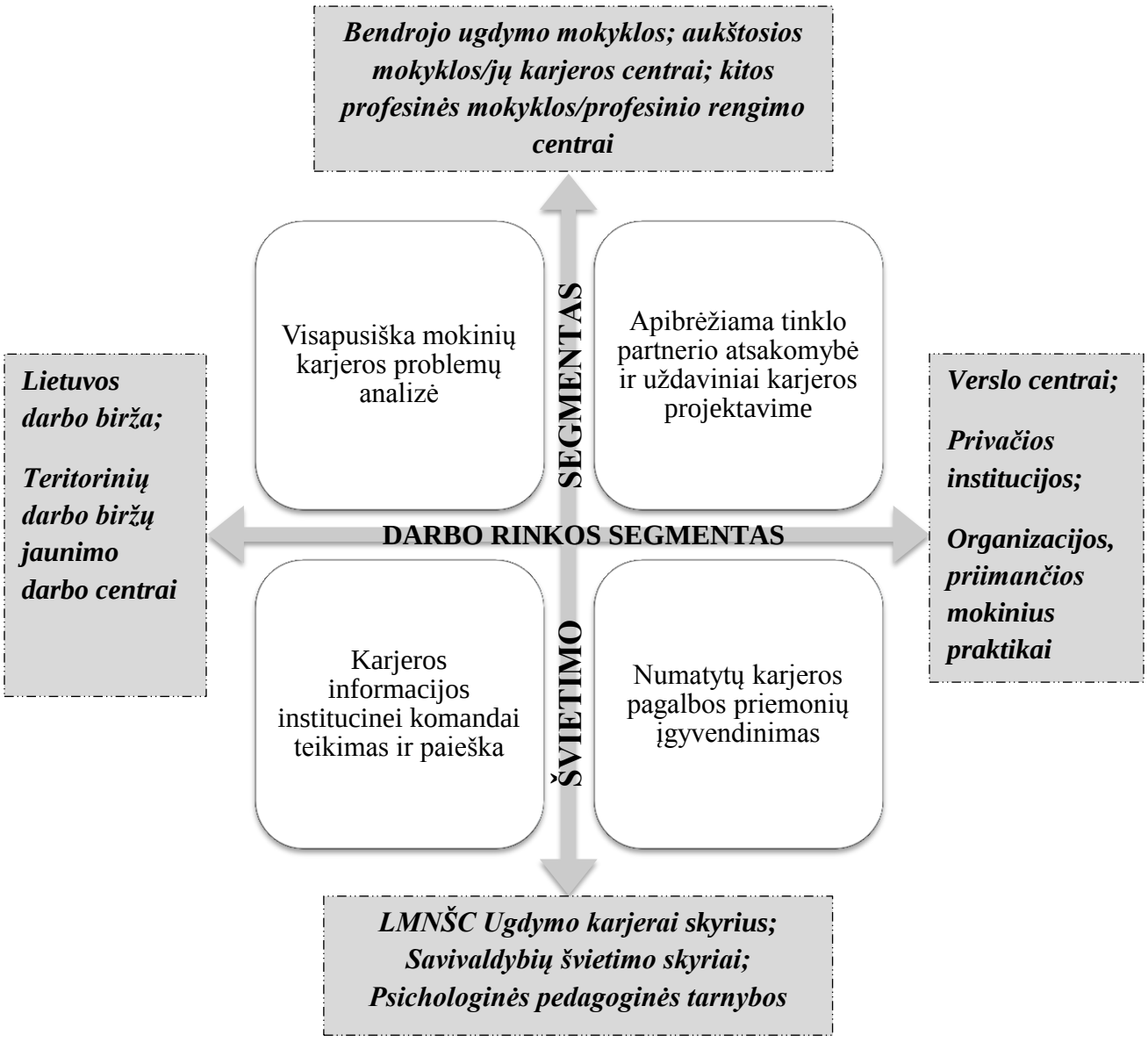

Pav. 4. *Institucinio bendradarbiavimo matrica karjeros projektavimo srityje*
(adaptuota pagal Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centro duomenis, 2011)

Įvairiose rekomendacijose (Rekomendacijos LR ministerijoms, atsakingoms už karjeros paslaugas, ir šių paslaugų teikėjams Lietuvoje dėl karjeros paslaugų suaugusiems turinio ir organizavimo galimybių plėtros, 2015; Ugdymas karjerai, profesinis informavimas ir konsultavimas mokyklose, 2014; Kaip organizuojamas ir vykdomas mokinių profesinis

orientavimas, 2014), akcentuojama bendradarbiavimo svarba švietimo bei darbo rinkos sektoriuose, tačiau tai tik rekomendacinio pobūdžio dokumentai. Remiantis A. Laurinaičiu bei E. Nazelskiu (2014), pasigendama bendradarbiavimo dialogo tarp bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo įstaigų karjeros projektavimo srityje. Kitaip tariant, nėra aiškiai apibrėžta, reglamentuota kiekvienos institucijos atsakomybė už karjeros projektavimo sistemos įgyvendinimą ir tobulinimą. Priešinga situacija – analizuojant aukštojo mokslo ir verslo struktūrų bendradarbiavimą, kuris mokslininkų darbuose ganėtinai dažnas tyrimų objektas (Mickienė, 2007; Paleckis, 2009; Rudzytė-Grikė, Veipa, Kudinis, 2012; Juodokaitė, Meliauskaitė, 2016). Svarbu pažymėti, kad bendradarbiavimas suvokiamas kaip veikla, apimanti žmogiškųjų išteklių ir institucijų pastangas, dirbant kartu ir siekiant bendro tikslo – problemos sprendimo, jo priėmimo (Merfeldaitė, 2009; Antanaitienė, Anužis, 2014; Lapėnienė, Lukšytė, 2014; Bagdonė, 2015). Analizuojant karjeros projektavimo paslaugas profesinėje mokykloje tarpinstituciniu (išoriniu) bendradarbiavimo lygiu, svarbu pažymėti, kad tokio veiklos modelio tikslas – pasitelkti skirtingų institucijų specialistų profesines žinias, gebėjimus bei patirtį, koordinuojant konkrečius karjeros projektavimo veiksmus. Tokiu būdu siekiama užtikrinti kokybišką karjeros paslaugų teikimą profesinės mokyklos mokiniams, į bendradarbiavimo tinklą įtraukiant konkrečias institucijas pagal vykdomą karjeros projektavimo veiklą, atliekamas funkcijas (Laurinaitis, Nazelskis, 2014; Juodokaitė, Meliauskaitė, 2016). Remiantis LR švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centro (2011) rekomendacijomis, profesinei mokyklai rekomenduojama sudaryti bendradarbiavimo sutartis su socialiniais partneriais karjeros paslaugų srityje, nes tai padeda užtikrinti šalių įsipareigojimų vykdymą bei atsakomybių už karjeros paslaugų teikimą prisiėmimą. Efektyviam karjeros projektavimui profesinėje mokykloje užtikrinti svarbi socialinė partnerystė (darbdavių ir darbuotojams atstovaujančių organizacijų įtrauktis), organizuojant karjeros projektavimo paslaugas – profesinio veiklinimo vizitus, karjeros renginius, rengiant karjeros projektavimo informacines priemones, metodikas. G. Juodokaitės ir D. Meliauskaitės (2016) pastebėjimu, socialinių partnerių įtrauktis sudaro sąlygas kurti perspektyvias specialybes, vertinant įvairių ūkio šakų ir sektorių specialistų poreikį. Tarpinstituciniu bendradarbiavimu siekiama profesinės mokyklos mokinių karjeros paslaugų kokybės užtikrinimo, sprendžiant karjeros problemas, kurių pavieniai specialistai nepajėgia išspręsti, nepakanka vienos institucijos pagalbos. Vadinasi, tarpinstitucinis bendradarbiavimo tinklas (žr. 5 pav.) profesinėje mokykloje sukuria teigiamas prielaidas mokinių karjeros projektavimui, realizuojant tokius profesinės veiklos motyvus kaip: 1) visapusiška mokinių karjeros problemų analizė; 2) bendras pagalbos

veiksmų planavimas, įtraukiant išorinių tinklų partnerių organizacijas; 3) karjeros informacijos institucinei komandai teikimas ir paieška – svarbu žinoti, kokius pokyčius mokinių karjeros procese norima inicijuoti, tokiu atveju, pasirenkama karjeros strategija ir apibrėžiami prioritetai, kurie apjungiami su išorės pokyčiais ir papildomais ištekliais;

Pav. 5. *Tarpinstitucinio bendradarbiavimo matrica karjeros projektavimo srityje*
(adaptuota pagal Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centro duomenis, 2011)

4) numatytų karjeros pagalbos priemonių įgyvendinimas, koordinuojamas karjeros specialistų (Antanaitienė, Anužis, 2014; Laurinaitis, Nazelskis, 2014). Todėl yra svarbu apibrėžti

kiekvieno tarpinstitucinio tinklo veiklos subjekto (įstaigos, organizacijos, specialistų komandos ir kt.) oficialias atsakomybes, siejant jas su profesinės mokyklos konkrečiais tikslais kompleksinės intervencijos kontekste. Pavyzdžiui, švietimo segmente veikiantys profesinės mokyklos partneriai (bendrojo lavinimo mokyklos, aukštosios mokyklos/jų karjeros centrai, kitos profesinės mokyklos/profesinio rengimo centrai, Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro Ugdymo karjerai skyrius ir kt.) teikia aktualią karjeros informaciją; konsultuoja mokinius, jų tėvus, pedagogus karjeros klausimais; padeda mokiniams nustatyti, kokius gebėjimus jie turėtų ugdyti popamokinėje veikloje; organizuoja informacinės, metodinės medžiagos aprūpinimą; rengia kvalifikacijų kėlimo kursus ir seminarus pedagogams, karjeros specialistams. Mokyklose (bendrojo ugdymo, profesinio mokymo įstaigose, aukštosiose mokyklose) teikiamos karjeros informavimo ir ugdymo karjerai paslaugos, galima laisva prieiga prie interneto, priėjimas prie švietimo ir darbo rinkos duomenų bazių. Verta pastebėti, kad tarpinstitucinio bendradarbiavimo veikla darbo rinkos segmente – pagrįsta karjeros informavimo ir konsultavimo, tarpininkavimo įdarbinant paslaugų teikimu; individualių užimtumo planų sudarymu; įdarbinimo subsidijuojant, darbo įgūdžių rėmimo, darbo rotacijos sričių, darbuotojų paieškos ir atrankos bei profesinio konsultavimo paslaugų teikimu; savarankiško užimtumo, bedarbių teritorinio judumo, profesinės reabilitacijos ir kitų svarbių klausimų sprendimu. Šias veiklos funkcijas atlieka Lietuvos darbo birža (LDB), teritorinių darbo biržų jaunimo darbo centrai, verslo centrai, organizacijos, priimančios mokinius praktikai ir kitos privačios institucijos (Euroguidance, 2017). Reikšminga tai, kad vidinis (institucinis) ir išorinis (tarpinstitucinis) tinklai sinergiškai susiję, nes neretai karjeros projektavimas vyksta abiejuose lygmenyse tuo pačiu metu.

Apibendrintai galima teigti, kad socialinė partnerystė profesinėje mokykloje reiškiasi švietimo institucijų ir darbo rinkos atstovų bendradarbiavimu instituciniu bei tarpinstituciniu lygmenimis, siekiant naujos veiklos kokybės mokinių karjeros projektavimo srityje. Svarbu pastebėti, kad karjeros projektavimas profesinėje mokykloje daugiamatis kompleksinis procesas, todėl aktuali tampa skirtingų specialistų įtrauktis. O tai suponuoja karjeros specialistų komandinio darbo poreikį, kuomet praktinėms problemoms spręsti yra reikšmingas dalijimasis profesinėmis žiniomis ir patirtimi, žmogiškųjų resursų sutelkimas.

1.4. Dokumentai, reglamentuojantys karjeros projektavimo paslaugų teikimą profesinėje mokykloje

Karjeros projektavimas profesinėje mokykloje ir apskritai švietimo sistemoje nėra griežtai reglamentuotas, todėl analizuojant teisinę bazę, bus remiamasi švietimo dokumentų gairėmis, suponuojančiomis formalų karjeros paslaugų teikimą profesinių mokyklų asmenims. Analizuojant naujausius švietimo sistemos nutarimus karjeros projektavimo srityje, tikslinga remtis LR švietimo įstatymo pakeitimais (Žin., 1991, aktuali redakcija nuo 2017-09-01, Nr. 23-593), kurie papildo LR švietimo įstatymą naujomis dalimis, atliepiančiomis karjeros sritį ugdymo sistemoje. LR švietimo įstatyme (Žin., 1991, aktuali redakcija nuo 2017-09-01, Nr. 23-593) atsiranda karjeros bei karjeros specialisto sąvokos, kurios suponuoja karjeros projektavimo svarbą ir plėtrą švietimo sistemoje. O tai reiškia, kad karjera suvokiama kaip ugdytiniams svarbi mokymosi, darbinės veiklos ir kartu saviraiškos visuma, trunkanti visą asmens gyvenimą. Vadinasi, karjeros projektavimo paskirtis yra teikti karjeros paslaugas ugdytiniams, sudarant sąlygas įgyti karjeros kompetencijų, renkantis švietimo bei užimtumo galimybes. Todėl svarbi tampa naujai įteisinta karjeros specialisto sąvoka, atliepianti ugdymo karjerai, karjeros informavimo ir karjeros konsultavimo teikimą, nes karjeros specialistas ir yra pagrindinis subjektas ugdymo įstaigoje, teikiantis karjeros paslaugas. Karjeros specialisto sąvokos formalizavimas yra pagrindas įtvirtinti karjeros specialisto pareigybę bendrojo ugdymo mokyklose, aukštosiose mokyklose, profesinio mokymo įstaigose, profesinio orientavimo centruose ir kitose švietimo įstaigose bei institucijose nuo 2017 m. sausio 1 d. Analizuojant LR švietimo įstatymo atnaujintas nuostatas (TAR, 2016, Nr. 9857), galima išryškinti karjeros specialisto pagrindines veiklos gaires profesinėje mokykloje, jo atsakomybes, kurios sietinos su ugdymu karjerai, karjeros informacijos suteikimu, profesinio mokymo įstaigų mokinių konsultavimu švietimo ir užimtumo galimybių klausimais. Karjeros specialistams priskiriama ir bendradarbiavimo su potencialiais profesinių mokyklų mokinių darbdaviais funkcija, kuri įpareigoja karjeros specialistus aktyviai komunikuoti su karjeros projektavimo partneriais, konsultuojant mokinius dėl darbo galimybių pagal įgyjamą kvalifikaciją bei dalyvauti vykdant baigusių profesinio mokymo įstaigą mokinių karjeros stebėseną. Šios karjeros specialisto funkcijos siejasi su analizuojamame įstatyme apibrėžta profesinio mokymo paskirtimi, kuri orientuota į pagalbą mokiniui įgyti, keisti ar tobulinti kvalifikaciją ir kartu pasiruošti aktyviai dalyvauti darbo rinkoje. Tačiau, svarbu pastebėti, kad įstatyme keliami išsilavinimo ir/ar profesinių žinių bei įgūdžių reikalavimai karjeros specialistams – nenurodyti ir neapibrėžti.

Pažymėtina, kad LR švietimo įstatymo 18-asis straipsnis nustato profesinio orientavimo gaires, apibrėžiant pagrindines karjeros paslaugas: ugdymas karjerai, karjeros informavimas bei karjeros konsultavimas.

LR profesinio mokymo įstatyme (Žin., 2016, Nr. 98-2478) atkreiptinas dėmesys į profesinio orientavimo sąvoką, kuri suponuoja karjeros projektavimo konstruktą profesinėje mokykloje. Profesinis orientavimas apibrėžiamas kaip profesinį informavimą ir konsultavimą apimantis procesas. Tuo tarpu LR švietimo įstatyme (TAR, 2016, Nr. 9857), į profesinį orientavimą įtraukiamas ir ugdymas karjerai kaip neatskiriama karjeros projektavimo dalis. Galima pastebėti ir tai, kad abiejuose aptartuose įstatymuose karjeros projektavimas traktuojamas kaip profesinis orientavimas, skiriant svarbią reikšmę apibūdinimui profesinis. Tai reiškia, kad analizuoti dokumentai aiškiai ir vieningai neapibrėžia karjeros projektavimo paslaugų, trūksta sistemingo požiūrio karjeros paslaugų turinio atžvilgiu. Reikšminga ir tai, kad įstatymiškai profesinis orientavimas nėra tapatus šiuolaikiškam karjeros požiūriui, nes profesinis orientavimas apima tik dalį karjeros projektavimo turinio. Remiantis mokslininkų pozicija (Stancikienė, 2009; Railienė, 2011; Rudžinskienė, Paulauskaitė, 2012; Olson, Shultz, 2013; Korsakienė, Smaliukienė, 2014) šiuolaikinės karjeros paslaugos nebėra siejamos tik su siaura profesine veikla, karjera – tai mokymosi ir darbinės veiklos patirtys, kurios apima įvairių vaidmenų atlikimą, karjeros problemų sprendimą ir jų įgyvendinimą. LR profesinio mokymo įstatyme (Žin., 2016, Nr. 98-2478), profesinis orientavimas yra išskaidytas į profesinio informavimo bei profesinio konsultavimo sritis. Įstatyme nurodoma, kad profesinis informavimas apima sistemingą informacijos teikimą profesinio mokymo klausimais, pavyzdžiui, kvalifikacijų paklausos darbo rinkoje ar profesijos pasirinkimo klausimais. Panašiai apibrėžiamas ir profesinis konsultavimas – kaip pagalba mokiniui, priimant profesijos rinkimosi sprendimą, atsižvelgiant į individualias savybes bei interesus. Tuo tarpu LR švietimo įstatyme profesinio orientavimo paslaugos apima platesnę karjeros projektavimo dalį, nes apibrėžiama ne tik siaura profesijos lauko dalis, bet ir kiti svarbūs karjeros klausimai, tokie kaip mokymosi galimybės vietos ir užsienio mokyklose, įsidarbinimo galimybės darbo rinkoje, konsultavimas karjeros sunkumų klausimais.

Karjeros projektavimo gaires profesinėje mokykloje galima analizuoti, remiantis LR Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašu (Žin., 2012, Nr. 82-4284). Šio norminio aprašo tikslas – apibrėžti profesinio orientavimo vykdymo švietimo institucijose tvarką, siekiant profesinio orientavimo sistemos ir paslaugų plėtotės. Todėl galima išskirti ir konkretinti karjeros paslaugų spektrą į tam tikras sritis. Pirma, profesinis švietimas arba karjeros informavimas kaip

mokymo programos dalis ar kita profesinėje mokykloje vykdoma veikla, skirta ugdytiniams padėti išsiaiškinti ir nusistatyti asmeninės karjeros tikslus, įgyti karjeros planavimo gebėjimus. Kita sritis, karjeros konsultavimas, sprendžiant karjeros problemas ir priimant sprendimus dėl tolesnio mokymosi ir/arba profesinės veiklos. Šaltinyje apibrėžiama ir įdarbinimo paslaugų sritis, apimanti pirminį mokinio pasirinkimą, darbo pakeitimą ar sugrįžimą į darbo rinką po ilgos pertraukos. Kaip atskiros profesinio orientavimo paslaugų sritys išskiriamos – parama specialiųjų poreikių grupėms bei paslauga, vykdant rašytinės ar informacinių komunikacinių technologijų (IKT) pagrindu parengtos informacijos sklaidą mokinimas užimtumo ir mokymosi galimybių klausimais. Analizuojamame profesinio orientavimo vykdymo tvarkos apraše (Žin., 2012, Nr. 82-4284) nurodoma, kad ugdymas karjerai yra prioritetinė karjeros projektavimo sritis, o karjeros informavimas ir karjeros konsultavimas yra papildantys sandai. Todėl reikšminga apžvelgti – LR ugdymo karjerai programą (TAR, 2014, Nr. 4888), nacionalinį karjeros projektavimo dokumentą.

Ugdymo karjerai programa (TAR, 2014, Nr. 4888) apibrėžia ugdymo karjerai tikslą karjeros projektavimo kontekste ir nustato ugdytinų karjeros kompetencijų sritis, reikšmingas sėkmingai karjerai valdyti. Tad esminis ugdymo karjerai tikslas, remiantis įstatymu – sudaryti sąlygas mokinių karjeros kompetencijų įgijimui bei jų plėtojimui. Ši karjeros projektavimo dalis apima 4 karjeros kompetencijų sritis, kurias galima suskirstyti į blokus: 1) savęs pažinimas; 2) karjeros galimybių pažinimas; 3) karjeros planavimas; 4) karjeros įgyvendinimas. Reikia pastebėti, kad karjeros kompetencijų sričių eiliškumas yra nuoseklus ir sistemingas karjeros vystymo atžvilgiu: nuo savęs pažinimo iki karjeros įgyvendinimo etapo. Ugdymo programoje kompetencijos skirstomos į atskirus keturis lygius pagal karjeros paslaugų gavėjų tikslines grupes. Svarbu pažymėti, kad: „<...> profesinio mokymo programų, skirtų turintiems pagrindinį išsilavinimą ir siekiantiems įgyti tik kvalifikaciją, profesinio mokymo programų, skirtų asmenims, siekiantiems kartu su kvalifikacija įgyti ir vidurinį išsilavinimą, profesinio mokymo programų, skirtų asmenims, kurie jau turi vidurinį išsilavinimą <…>” (TAR, 2014, Nr. 4888, II dalis, 12.4 str.) mokiniai priskiriami prie ketvirtojo lygio, kuris yra aukščiausias Ugdymo programoje kompetencijų lygis, apimantis žemesnius ir yra galutinis ugdymo karjerai tikslas bei laukiamas rezultatas. Vykdant ugdymą karjerai profesinėje mokykloje įstatymiškai yra pateikiamos rekomendacijos dėl organizavimo principų. Ugdymo karjerai programoje (TAR, 2014, Nr. 4888, IV dalis, 20 str.) nurodoma organizuoti ugdymą karjerai profesinėje mokykloje, vadovaujantis šiomis nuostatomis: „<…> ugdymą karjerai integruoti į ekonomikos ir verslo pagrindų dalyko programos turinį arba (ir) visiems mokiniams siūloma rinktis specialų ugdymo

karjerai užsiėmimų ciklą / modulį <…> integruoti ugdymą karjerai į profesinio mokymo dalykus, derinant formalųjį mokymą su neformaliojo švietimo veiklomis <…> nustatyti ugdymo karjerai kreditų skaičių, kurį mokinys galėtų surinkti per savo mokymosi laikotarpį, įvedus kreditų sistemą". Reikšminga tai, kad nagrinėjamame įstatyme apibrėžti veiksmingi ugdymo karjerai metodai ir veiklos, pritaikomi profesinėje mokykloje: reflektyvaus mokymo(si) ir savęs pažinimo metodai; projektinė veikla ir bendradarbiavimu grįsti metodai; profesinis veiklinimas; savanorystė mokomosiose bendrovėse; simuliaciniai žaidimai/ diskusijos/konferencijos su sėkmingos karjeros atstovais; atvejo analizės, pasitelkiant kūrybines užduotis, informacines komunikacines technologijas. Tad galima teigti, ugdymo karjerai programa yra pagrindinis įstatyminis aktas, aiškiai reglamentuojantis prioritetinę karjeros paslaugų sritį.

Analizuojant karjeros projektavimo paslaugų teikimą profesinėje mokykloje, tikslinga remtis ir tarptautiniais dokumentais, kurių nuostatos orientuotos į karjeros paslaugų plėtotę švietimo sistemoje. Europos Komisijos memorandume (2001) pabrėžiama, kad karjeros projektavimas turėtų būti visiems prieinama paslauga, užtikrinanti vartotojų karjeros paslaugų poreikius. Karjeros projektavimas kaip esminė mokymosi visą gyvenimą dimensija pripažįstama „2008–2010 m. Europos visą gyvenimą trunkančio orientavimo politikos tinklo darbo ataskaitoje" (Švietimo mainų paramos fondas, 2011). Ataskaitoje minimose dviejose ES Švietimo Tarybos rezoliucijose (2004; 2008) pabrėžiamas karjeros paslaugų prieinamumas, reikšmingas siekiant asmenims suteikti mokymosi ir karjeros valdymo įgūdžių, pereinant iš vieno mokymosi ir/ar darbo lygmens ar judėjimui tuose pačiuose profesinio mokymo lygmenyse ir/ar darbo srityse. Pažymėtina, kad analizuojamose rezoliucijose dėmesys sutelktas į keturias pagrindines karjeros projektavimo sritis. Tai yra: 1) karjeros valdymo kompetencijų ugdymas; 2) karjeros paslaugų prieinamumo gerinimas; 3) karjeros paslaugų kokybės užtikrinimas bei 4) karjeros paslaugų koordinavimas. Analizuojamame šaltinyje pabrėžiama karjeros projektavimo raida ir pažanga šiai dienai vykdoma visoje Europos Sąjungoje, akcentuojant karjeros valdymo kompetencijų ugdymą kaip prioritetinę sritį, įgūdžius priimti ir įgyvendinti karjeros sprendimus ir perėjimus iš švietimo ir/ar darbo aplinkų. Vadinasi, Europos Sąjungos rezoliucijose pabrėžiamas poreikis stiprinti profesinio mokymo ir lavinimo patrauklumą, užtikrinant ugdytiniams galimybę įgyti karjeros valdymo kompetencijas, reikalingas sistemingam mokymuisi visą gyvenimą ir aktyviam dalyvavimui darbo rinkoje.

Apibendrintai galima teigti, kad karjeros projektavimo paslaugų teikimas profesinėje mokykloje nėra griežtai reglamentuotas, trūksta vieningos įstatyminių aktų sistemos,

apibrėžiančios karjeros paslaugų teikimo tvarką, teikėjų funkcijas bei kompetencijas ne tik profesinio mokymo, bet apskritai švietimo sistemos prerogatyvoje. Tačiau analizuoti švietimo nacionaliniai ir tarptautiniai dokumentai suponuoja tam tikras karjeros projektavimo gaires, kuriomis remiantis galima plėtoti karjeros paslaugas, jų prieinamumą ir kokybę profesinėje mokykloje. Pagrindas šių gairių plėtrai – LR švietimo įstatymas, nuo 2017 m. sausio 1 d. oficialiai įtvirtinęs karjeros specialisto pareigybę profesinio mokymo ir kitose švietimo įstaigose. Vadinasi, priimti nutarimai leidžia oficialiai teikti ugdymo karjerai, karjeros informavimo ir karjeros konsultavimo paslaugas profesinėje mokykloje.

2. KARJEROS PROJEKTAVIMO PASLAUGŲ X PROFESINĖJE MOKYKLOJE ATVEJO ANALIZĖ

Šiame skyriuje bus analizuojamas karjeros projektavimo paslaugų X profesinėje mokykloje atvejis. Atvejo analizė atliekama, siekiant išsiaiškinti, kokios karjeros projektavimo paslaugos yra teikiamos profesinėje mokykloje, kas atsakingas už karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje teikimą, kitaip tariant, kokios yra karjeros projektavimo paslaugas teikiančių asmenų veiklos funkcijos ir atsakomybės profesinėje mokykloje. Sistemingai gilinantis į karjeros projektavimo paslaugų atvejį X profesinėje mokykloje, tikslingai siekiama išsiaiškinti, kaip profesinėje mokykloje vyksta bendradarbiavimas instituciniame ir tarpinstituciniame lygmenyse karjeros paslaugų projektavimo srityje, kokie galimi karjeros projektavimo paslaugų teikimo privalumai ir trūkumai X profesinėje mokykloje. Informantų praktinė patirtis, atsispindinti jų išsisakymuose – interpretuojama kaip asmenų, teikiančių karjeros projektavimo paslaugas X profesinėje mokykloje profesinės veiklos refleksija, kuri ir leidžia identifikuoti karjeros projektavimo procesus, suponuojančius karjeros projektavimo paslaugų teikimo modelio parengimą X profesinei mokyklai.

2.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo filosofinė prieiga. Atliekamo tyrimo filosofinė prieiga grindžiama konstruktyvizmo teorija. Šiuo požiūriu, karjera suprantama kaip dinamiškas procesas, vadinasi karjeros paslaugos nėra savaiminis reiškinys, o individo nulemtas veikimo rezultatas, jo veiklos išdava (*ontologinė pozicija*) (Juodaitytė, Rūdytė, 2009; Lamanauskas, Augienė, 2010; Gudžinskienė, 2011; Doolittle, 2014; Galbin, 2014). Vadovaujantis šia tyrimo prieiga, galima teigti, kad žmogus pats konstruoja savo siekinių planus ir strategijas, artimas karjeros projektavimui. Remiantis M. L. Savicku (2012), pažymėtina, kas šiame darbe karjeros projektavimas traktuojamas kaip karjeros konstravimas, nes terminas semantine prasme ir yra artimiausias karjeros projektavimo sąvokai. Kitaip tariant, karjeros projektavimo paslaugos, jų turinys – konstruojamas, remiantis individo įgytąja patirtimi, patirties refleksija, kuri aktualizuoja karjerą kaip sudėtingą reiškinį, orientuotą tiek į *turinio* (karjera aiškinama stabiliais individo veiksniais – šalininkai: F. Parson, 1909; J. Holland, 1997, pagal Bendrojo ugdymo mokyklų karjeros centrų švietimo pagalbos specialistų, teikiančių ugdymo karjerai paslaugas bendrojo ugdymo mokyklų mokiniams ir vykdančių ugdymo karjerai veiklų stebėseną, metodika, 2012),

tiek į *proceso* (karjera suvokiama kaip tęstinis procesas, pasireiškiantis tam tikrais veiklos etapais – šalininkai: E. Ginzberg, 1984, D. E. Super, Savickas, 1996, pagal Bendrojo ugdymo mokyklų karjeros centrų švietimo pagalbos specialistų, teikiančių ugdymo karjerai paslaugas bendrojo ugdymo mokyklų mokiniams ir vykdančių ugdymo karjerai veiklų stebėseną, metodika, 2012) karjeros koncepcijas, suponuojančias integralaus požiūrio svarbą šiuolaikinės karjeros paradigmai. Todėl šiame darbe laikomasi požiūrio, kad karjera – tai visą gyvenimą trunkanti asmens mokymosi ir darbo patirčių visuma, deranti su asmeninio gyvenimo sritimis: šeima, laisvalaikio veikla, pomėgiais ar kitomis savirealizacijos formomis. Vadinasi, atliekamo tyrimo pažinimo objektas – karjeros projektavimo paslaugos kaip šiuolaikinės karjeros sampratos atributas yra grindžiamas konstruktyvizmo teorija, nes karjeros projektavimas remiasi individo veikla ir patirtimi, patirties refleksija.

Tyrimo metodas. Tyrimo metu taikomas kokybinis tyrimas. Šis tyrimo tipas pasirinktas, siekiant giliau ir išsamiau išnagrinėti karjeros projektavimo paslaugas profesinėje mokykloje. Kokybinio tyrimo metodas leidžia išsiaiškinti kokybines charakteristikas ir visapusiškai pažvelgti į analizuojamą problemą per tiriamųjų patirtį (Rupšienė, 2007; Bitinas ir kt., 2008; Česnuitytė ir kt., 2014). Šiuo atveju, kokybinis tyrimas pasirinktas, nes karjeros paslaugos profesinėje mokykloje nėra aiškiai reglamentuotos teisinėje bazėje, nėra aptikta išsamių tyrimų, kurie leistų išskirti kiekybines charakteristikas. Taip pat kokybinio tyrimo pasirinkimą nulėmė tai, kad nėra aptikta išsamios karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje analizės, kuri leistų parengti kiekybinio tyrimo instrumentą. Kokybinio tyrimo metu, siekiant sukurti karjeros projektavimo paslaugų modelį yra gilinamasi į asmenų, teikiančių karjeros paslaugas profesinėje mokykloje patirtį, kuri leidžia geriau suvokti karjeros projektavimo paslaugų turinį, atpažinti specialistų, teikiančių karjeros projektavimo paslaugas, veiklos funkcijas ir atsakomybes, identifikuoti bendradarbiavimo procesus karjeros projektavimo srityje instituciniame ir tarpinstituciniame lygmenyse bei įžvelgti galimus karjeros projektavimo paslaugų privalumus ir trūkumus analizuojamoje X profesinėje mokykloje. P. Baxter, S. Jack (2008), P.R. Dodge (2011) pateikia atvejo tyrimo metodologiją kaip tyrimo strategiją, kurioje tyrėjas išsamiai nagrinėja programą, įvykį, veiklą, procesą arba vieną ar daugiau asmenų. Pažymėtina, kad mokslininkai, atlikdami atvejo analizę, renka išsamią informaciją, naudodami duomenų rinkimo procedūrų įvairovę per tyrimo atlikimo laikotarpį. Todėl siekiant sistemingai išanalizuoti X profesinės mokyklos atvejį, yra derinami dokumentų analizės ir kryptingojo (iš dalies struktūruoto interviu) atlikimo metodai. X profesinės mokyklos dokumentų analizė atliekama kaip papildomas

duomenų rinkimo metodas parengiamajame interviu etape, gavus institucijos administracijos žodinį sutikimą. Analizuojamuose rašytiniuose dokumentuose nagrinėjami faktiniai duomenys tiriamo reiškinio aspektu: kokios karjeros projektavimo paslaugos teikiamos X profesinėje mokykloje, kas jas teikia, kaip vyksta institucinis ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas karjeros projektavimo srityje. Dokumentų analizės metodas derinamas su interviu duomenų rinkimo metodu. Taikant interviu duomenų rinkimo metodą, siekiama geriau suvokti informantų patirtį, sužinoti vertinimus ir nuomones tiriamu klausimu, kurias jie išsako (Rupšienė, 2007; Bitinas ir kt., 2008). Duomenims surinkti pasirinktas kryptingasis – iš dalies struktūruotas interviu tipas. Taikant šį interviu tipą, gaunami išsamesni, susisteminti duomenys, o pats interviu vyksta pokalbio forma, nes tyrėjas iš anksto numatytas interviu gaires gali laisvai keisti vietomis, užduoti papildomų klausimų. Tai padeda gauti iš informantų išsamią informaciją. Interviu metodas derinamas su dokumentų analizės metodu, nes atvejo analizės strategija padeda giliau ir išsamiau atskleisti tiriamą objektą, atsakant į pagrindinius atvejo analizės klausimus: „kaip“ ir „kodėl“ (kaip profesinė mokykla projektuoja karjeros paslaugas mokiniams ir kodėl?). Pažymėtina, kad atvejo analizė paranki tuomet, kai sąmoningai siekiama apimti tiriamo reiškinio konteksto sąlygas, nes laikomasi požiūrio, kad ribos tarp reiškinio (karjeros projektavimo paslaugų) ir konteksto (profesinės mokyklos) nėra aiškios (Rowley, 2002; Yin, 2003; Morewood, 2007; Baxter, Jack, 2008). Tokiu būdu, atlikus X profesinės mokyklos strateginių dokumentų analizę ir joje dirbančių karjeros paslaugas teikiančių asmenų interviu – siekiama išryškinti karjeros projektavimo paslaugų mokiniams modelį profesinės mokyklos kontekste, nes šiuo metu nėra aiškiai reglamentuotas karjeros paslaugų teikimas mokiniams profesinės mokyklos prerogatyvoje.

Tyrimo imtis. Tyrimui atlikti pasirinkta tikslinė imties vienetų atranka, kuri įgalina atrinkti tokius atvejus, kurie yra informatyvūs tiriamuoju požiūriu. Analizuojamu atveju tyrimo imtis nustatyta kriterinės atrankos pagrindu. Analizuojama X profesinė mokykla atrinkta, remiantis dviem kriterijais. Pirmasis – mokykla, kurios pagrindinė veikla yra išskirtinai profesinis mokymas. Remiantis LR profesinio mokymo įstatymo pakeitimo įstatymu (Žin., 2007, Nr. 43-1627, 2 straipsnio 3 d.): „<...> profesinio mokymo įstaiga – mokykla ar kita įstaiga, kurios pagrindinė veikla – profesinis mokymas“. Analizuojant karjeros projektavimo paslaugų tyrimus, galima pastebėti, kad karjeros paslaugų plėtrai profesinio mokymo srityje skiriamas mažesnis dėmesys nei aukštojo mokslo ar bendrojo ugdymo, tačiau kartu pastebima didėjanti profesinio mokymo reikšmė darbo rinkoje, analizuojant darbdavių poreikius, kurie sietini su aiškiai

apibrėžtų potencialių profesijų atstovų paklausa (Profesinių mokymo įstaigų karjeros centrų švietimo pagalbos specialistų, teikiančių ugdymo karjerai paslaugas profesinio mokymo įstaigų mokiniams ir vykdančių ugdymo karjerai veiklų stebėseną, metodika, 2012). Vadinasi, profesinio mokymo įstaigų vaidmuo ypač aktualus, priartinant karjeros projektavimo paslaugas prie darbo rinkos poreikių, tuo pačiu užtikrinant tikslingą profesinių mokyklų mokinių karjeros sprendimų priėmimą. Antrasis X profesinės mokyklos atrankos kriterijus – profesinė mokykla, esanti Lietuvos regione. Regioninės profesinės mokyklos kriterijus pasirinktas, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos regionuose pastebimas mažesnis karjeros paslaugų prieinamumas, mokiniai turi mažiau galimybių gauti efektyvias karjeros paslaugas. X profesinės mokyklos regionas pasirinktas patogiosios atrankos būdu. Regionuose fiksuojama ryškesnė potencialių karjeros paslaugų gavėjų socialinė atskirtis, pastebima didesnė jaunimo, priskiriamo vadinamajai NEET grupei (nedirbantis, nesimokantis, mokymuose nedalyvaujantis jaunimas) koncentracija, mažiau išplėtotas karjeros paslaugų infrastruktūros tinklas, sąlygojantis karjeros paslaugų poreikį profesinėse mokyklose, esančiose Lietuvos regionuose (Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, 2015). Remiantis, ,,Profesinių mokymo įstaigų karjeros centrų švietimo pagalbos specialistų, teikiančių ugdymo karjerai paslaugas profesinio mokymo įstaigų mokiniams ir vykdančių ugdymo karjerai veiklų stebėseną, metodika“ (2012), galima teigti, kad karjeros projektavimo paslaugų teikimas profesinėje mokykloje sukuria teigiamas prielaidas profesinės mokyklos mokinių socialinės lygybės ir socialinio įsitraukimo skatinimui, sudarant sąlygas gauti prieigą prie galimybių, kurios anksčiau jiems buvo sąlyginai ribotos.

Tyrimo dalyviai – už karjeros paslaugų teikimą profesinėje mokykloje atsakingi asmenys (administracijos darbuotojai, pedagogai, švietimo pagalbos specialistai). Karjeros paslaugas teikiantys specialistai[4] pasirinkti tikslingai, nes jų turima praktinė patirtis, atsispindinti jų išsisakymuose, analizuojama kaip karjeros paslaugas teikiančių specialistų, dirbančių profesinėje mokykloje, profesinės veiklos refleksija, kuri ir išryškina karjeros paslaugų projektavimo mokiniams modelį profesinėje mokykloje. Analizuojamoje X profesinėje mokykloje karjeros projektavimo paslaugas teikiantys specialistai atrinkti, remiantis kriterine atranka, nustatytais dviem kriterijais. Pirmasis – specialistai, teikiantys karjeros projektavimo paslaugas, nurodyti X profesinės mokyklos strateginio švietimo plano įgyvendinimo Veiklos programoje ir ilgalaikiame

[4] Remiantis LR švietimo įstatymu: ,,Karjeros specialistas – asmuo, teikiantis ugdymo karjerai, karjeros informavimo ir karjeros konsultavimo paslaugas“ (Žin., 1991, aktuali redakcija nuo 2017-09-01, Nr. 23-593). Šiame darbe karjeros specialistais vadinami ir asmenys, teikiantys karjeros projektavimo paslaugas profesinėje mokykloje – tai yra administracijos darbuotojai, pedagogai, švietimo pagalbos specialistai.

ugdymo karjerai plane. Remiantis LR švietimo įstatymu (Žin., 1991, aktuali redakcija nuo 2017-09-01, Nr. 23-593), karjeros specialistas – tai asmuo, teikiantis ugdymo karjerai, karjeros informavimo ir karjeros konsultavimo paslaugas bei turintis šioms paslaugoms teikti privalomas kompetencijas ir patirtį. Vadinasi, atliekant tyrimą X profesinėje mokykloje apklausiami karjeros projektavimo paslaugas teikiantys specialistai, nurodyti mokyklos strateginiuose dokumentuose. Antrasis atrankos kriterijus – karjeros projektavimo paslaugas teikiantys specialistai, turintys skirtingą kvalifikaciją. Pasak B. Bitino ir kt. (2008), atrenkant tiriamuosius su įvairiomis patirtimis didėja galimybė visapusiškai atskleisti tyrimo objektą. Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro Ugdymo karjerai skyriaus atlikto tyrimo duomenimis (2016), tik 3% iš 63 profesinio mokymo įstaigų yra skyrusios visą etatą dirbančiam karjeros specialistui, tačiau 90% profesinių mokyklų (iš 63 apklaustų) karjeros paslaugas mokiniams vis dėlto teikia. Vadinasi, į karjeros paslaugų teikimą mokiniams yra įtraukti skirtingą kvalifikaciją turintys specialistai, nes ir kvalifikacijų registre karjeros specialisto kvalifikacijos dar nėra. Todėl tyrimo imtį sudaro įvairiapusišką karjeros projektavimo patirtį X profesinėje mokykloje turintys specialistai. Remiantis Bendrojo lavinimo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modeliu (2011), karjeros projektavimo paslaugas profesinėje mokykloje teikia: karjeros specialistai, bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai, socialiniai pedagogai, psichologai, administracijos darbuotojai, neformaliojo švietimo organizatoriai ir kiti specialistai. Tai reiškia, kad karjeros paslaugas gali teikti įvairių socialinės krypties kvalifikacijų specialistai, nes šiuo metu teisiniame lygmenyje nėra aiškiai apibrėžti kvalifikacijos ir kompetencijų reikalavimai karjeros paslaugas teikiantiems asmenims. Todėl tyrimo dalyviai yra: 1) *socialinė pedagogė* – atsakinga už socialinės pedagoginės pagalbos teikimą profesinės mokyklos mokiniams; organizuoja prevencines priemones mokinių lankomumui gerinti, įskaitant mokinių, jų tėvų (globėjų, rūpintojų) konsultavimą karjeros problemų sprendimo klausimais; dalyvauja jų sprendimo procese, numato karjeros pagalbos teikimo mokiniui būdus bei formas; motyvuoja mokinius aktyviau dalyvauti profesinio mokymo(si) sistemoje ir bendradarbiauja su mokyklos bendruomene; 2) *psichologė* – teikia psichologinę pagalbą mokiniams, patiriant karjeros sunkumus; veda kokybiškai gilias individualias ir grupines konsultacijas mokinių karjeros klausimais pagal poreikį; organizuoja mokinių tyrimus (mokinių savivertės, sociometriniai tyrimai ir kt.); 3) *neformaliojo ugdymo organizatorė* – analizuoja mokinių neformaliojo švietimo poreikius ir polinkius; įtraukia nemotyvuotus, lankomumo problemų turinčius mokinius į popamokinę veiklą – popamokinės veiklos vadovams veda mokymus kaip tai padaryti;

organizuoja įvairių tipų karjeros renginius, juos klasifikuoja, rengia renginių apskaitą; 4) *bendrojo ugdymo (ekonomikos) dalyko mokytoja* (atrinkta vadovaujantis LR Ugdymo karjerai programa (TAR, 2014, Nr. 4888), kurioje rekomenduojama, vykdant profesinio mokymo programas, ugdymą karjerai integruoti į ekonomikos ir verslo pagrindų dalyko programos turinį) – atsakinga už mokinių karjeros kompetencijų ugdymą, integruojant ugdymo karjerai aspektus į ekonomikos pamokas; moko mokinius pažinti save, reflektuojant mokymosi, praktinės veiklos patirtį, įsivertinant pasiekimus ir siejant juos su asmeniniais tobulinimosi tikslais; supažindina su darbo pasauliu, svarbiausiomis veiklomis, profesijomis, susijusiomis su bendrojo ugdymo dalyku; ugdo mokinių žinias ir supratimą – parodo sąsajas tarp bendrųjų gebėjimų ir karjeros kompetencijų; ugdo mokinių asmenines, socialines ir edukacines kompetencijas (integruoti edukaciniai užsiėmimai; netradicinės pamokos); 5) *profesijos mokytoja* (atrinkta paprastosios atsitiktinės atrankos būdu, nes mokyklos strateginiuose dokumentuose neišskirtas konkretus asmuo, nurodyti „profesijos mokytojai") – atsakinga už mokinių praktinės veiklos sutarčių sudarymą, bendradarbiavimą su mokinių praktinės veiklos įmonėmis/įstaigomis/organizacijomis, mokinių profesinio veiklinimo organizavimą; veda teritorinės darbo biržos organizuojamus mokymus bedarbiams pagal atitinkamas profesinio mokymo programas; 6) *direktoriaus pavaduotojas ugdymui* – atsakingas už karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje koordinavimą ir stebėseną, karjeros renginių inicijavimą, bendradarbiavimą su socialiniais partneriais; 7) *tęstinio mokymo skyriaus vedėja* – atsakinga už suaugusiųjų asmenų mokymą profesinėje mokykloje, kurie nori įgyti naują arba tobulinti turimą kvalifikaciją; kuruoja anglų kalbos, kompiuterinio raštingumo, apskaitos ir mokesčių (AB) kursus, kitų sričių mokymus; 8) *profesinio rengimo skyriaus vedėja* – rengia ir atnaujina profesinio mokymo programas, atsižvelgiant į darbo rinkos poreikius; sudaro mokyklos vykdomų programų įgyvendinimo planą; padeda spręsti klausimus, susijusius su mokinių karjeros planavimu – derina profesinio mokymo programas su kolegijomis, universitetais, kad mokiniai, baigę profesinę mokyklą galėtų tęsti mokslus kolegijose ar universitetuose. Tyrimo dalyvių demografiniai duomenys pateikiami 3 – oje lentelėje.

Eil. Nr.	Lytis	Amžius	Pareigos	Karjeros projektavimo profesinėje m-kloje patirtis	Kodas
1.	Mot.	34 m.	Socialinė pedagogė	9 metai	[1]
2.	Mot.	42 m.	Psichologė	8 metai	[2]
3.	Mot.	35 m.	Neformaliojo ugdymo organizatorė	3 metai	[3]
4.	Mot.	63 m.	Bendrojo ugdymo dalyko (ekonomikos ir verslo pagrindų) mokytoja	14 metų	[4]
5.	Mot.	53 m.	Profesijos mokytoja	14 metų	[5]
6.	Vyr.	54 m.	Direktoriaus pavaduotojas ugdymui	14 metų	[6]
7.	Vyr.	57 m.	Tęstinio mokymo skyriaus vedėja	9 metai	[7]
8.	Mot.	53 m.	Profesinio rengimo skyriaus vedėja	14 metų	[8]

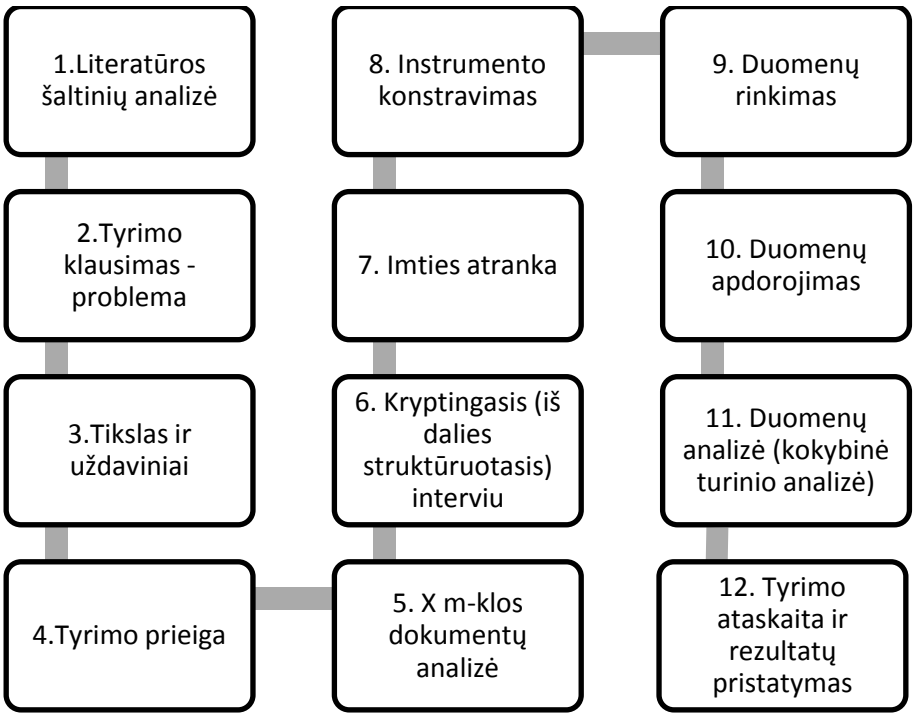
Lentelė 3. Interviu dalyvių demografiniai duomenys

Tyrimo instrumentas. Kryptingąjį – iš dalies struktūruotą interviu sudarė iš anksto parengti klausimų blokai, sudaryti iš 4 temų, kurios interviu labiau susistemina ir padaro išsamesnį:

- Karjeros projektavimo paslaugų turinys profesinėje mokykloje;
- Asmenų, teikiančių karjeros projektavimo paslaugas profesinėje mokykloje, veiklos funkcijos ir atsakomybės;
- Institucinis ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje srityje;
- Karjeros projektavimo paslaugų teikimo profesinėje mokykloje privalumai ir trūkumai.

Kiekvienai temai buvo pateikti klausimai (žr. Priedas Nr. 2), kurie, remiantis kryptingojo – iš dalies struktūruoto interviu tipologija, buvo laisvai keičiami vietomis, užduodant papildomų klausimų ir „neprisirišant" prie klausimų tvarkos ar numatytų pasakyti žodžių.

Tyrimo eiga. Tyrimas buvo atliekamas 2017 rugsėjo 11 – lapkričio 30 dienomis. Pirmiausia X profesinės mokyklos atvejo analizei atlikti ieškota per Lietuvos profesinio mokymo įstaigų asociacijos tinklalapį (http://lpmasociacija.lt/asociacija/nariai/ [žiūrėta 2017-09-03]), kuriame pateikiamas visų Lietuvos profesinio mokymo įstaigų sąrašas. Remiantis pateikta informacija, profesinė mokykla atrinkta patogiosios atrankos būdu. Ši profesinio mokymo įstaiga pasirinkta tikslingai ir karjeros valdymo mokslinei tiriamajai praktikai atlikti. Praktikos metu institucijoje buvo atliekama karjeros projektavimo paslaugų teikimo analizė – analizuojami X profesinės mokyklos dokumentai: X profesinės mokyklos strateginio švietimo plano įgyvendinimo veiklos programa; Ilgalaikis ugdymo karjerai veiklų X profesinėje mokykloje planas; X profesinės mokyklos 2017-2018 m.m. vykdomų programų įgyvendinimo planas bei X profesinės mokyklos nuostatai. Remiantis X profesinės mokyklos atvejo analize, buvo atrinkti potencialūs tyrimo dalyviai, nurodyti mokyklos strateginiuose dokumentuose. Dėl kokybinio – iš dalies struktūruoto interviu su potencialiais tyrimo dalyviais buvo tariamasi elektroniniu paštu (tyrimo dalyvių kontaktai gauti iš X profesinės mokyklos internetinės svetainės), informuojant apie tyrimo tikslą, tyrimo aktualumą, tyrimą atliekantį subjektą. Susitikimo laikas ir vieta buvo derinama asmeniniu skambučiu. Kokybinio interviu informacija buvo fiksuojama, naudojant garso įrašymo techniką, t.y. diktofoną, prieš tai gavus informantų sutikimą įrašinėti pokalbį. Ilgiausia pokalbio trukmė – 48 minutės, trumpiausia pokalbio trukmė – 30 minučių. Informantams buvo paaiškinta, kad pokalbis įrašomas informacijos tikslumui užtikrinti. Susitikimo metu, prieš atliekant interviu, kiekvienas tyrimo dalyvis buvo supažindintas su tyrimo etika. Tyrimo atlikimo matrica nurodyta 6 pav. *1 etapas* – atliekama literatūros šaltinių apžvalga tiriamu aspektu; *2 etapas* – suformuluojamas tyrimo klausimas – problema; *3 etapas* – nustatomas tikslas ir uždaviniai; *4 etapas* – apibrėžiama tyrimo prieiga; *5 etapas* – analizuojami X profesinės mokyklos strateginiai dokumentai; *6 etapas* – parenkamas tyrimo duomenų rinkimo metodas (kryptingasis – iš dalies struktūruotas interviu); *7 etapas* – nustatoma populiacija, imties tūris ir atrankos procedūra; *8 etapas* – sukonstruojamas duomenų rinkimo instrumentas; *9 etapas* – pradedami rinkti duomenys: „lauko darbai“ (susitikimai su informantais; duomenų fiksavimas/įrašymas); *10 etapas* – apdorojami surinkti duomenys – atliekamas interviu duomenų transkribavimas; *11 etapas* – analizuojami surinkti duomenys, remiantis kokybine turinio analize; *12 etapas* – parengiama tyrimo ataskaita ir pristatomi gauti tyrimo rezultatai.

Pav. 6. *Tyrimo atlikimo matrica*

Tyrimo etika. Remiantis B. Bitinu, L. Rupšiene ir V. Žydžiūnaite (2008), tyrimas – vykdomas, laikantis etinių principų. Tai reiškia, kad informantams yra atskleista tyrimo esmė, žodžiu gautas sutikimas dalyvauti tyrime. Informantai tyrime dalyvauja tik laisvai apsisprendę (laisvanoriškumo principas), tyrimo dalyviams yra užtikrintas anonimiškumo principas (informantai atitinkamai tyrimo ataskaitoje bus koduojami – žr. 3 lentelė), garantuojamas konfidencialumas – tyrimo metu gauta informacija viešai nepublikuojama, naudojama išimtinai šio mokslinio tyrimo tikslams. Tyrimas yra atliekamas, vadovaujantis nešališkumo principu – tai padeda užtikrinti tyrimo duomenų autentiškumą ir kokybę.

Duomenų analizės metodas. Analizuojant interviu duomenis, taikomas kokybinės turinio analizės metodas. Šis analizės metodas pasirinktas dėl to, kad kokybinėje turinio analizėje tyrimo rezultatai, išreiškiami esminėmis charakteristikomis (kategorijomis/subkategorijomis), išryškėja iš atsakymų į informantų pateiktas interpretacijas ir vertinimus (Bitinas ir kt., 2008). Remiantis V. Česnuityte, V. Kanopiene ir S. Mikulioniene (2014), gautas informacijos masyvas buvo analizuojamas pagal sutartinius turinio analizės etapus: diktofonu įrašyti interviu pilnai dešifruojami – pateikiami rašytinio teksto forma; atliekamas daugkartinis atsakymų skaitymas; ieškoma prasminių vienetų (esminių žodžių, sakinių) kiekvieno interviu viduje; ieškoma semantiškai artimų atsakymų tarp interviu; atliekama prasminių vienetų interpretacija, pradedant

skirti kategorijas ir subkategorijas. Gauti duomenys interpretuojami tyrimo probleminio klausimo aspektu.

Tyrimo ribotumas. Tyrimo rezultatai nagrinėtini kaip pirmas žingsnis, analizuojant karjeros projektavimo paslaugų modelį profesinėje mokykloje, nes tyrimas remiasi vieno rajono profesinės mokyklos atvejo analize. Ateityje būtų tikslinga atlikti kitų profesinių mokyklų išsamesnius tyrimus ne tik regioniniame kontekste. Vertinant tyrimo rezultatus, svarbu atkreipti dėmesį į skirtingą tyrimo dalyvių patirtį karjeros projektavimo srityje X profesinėje mokykloje. Tyrimo dalyviai užima skirtingas pareigas, todėl jų karjeros projektavimo veiklos apimtis ir tikslai gali skirtis.

2.2 Tyrimo duomenų analizė

2.2.1. X profesinės mokyklos karjeros projektavimo sritį reglamentuojančių dokumentų analizė

Šio tyrimo metu tiriamasis reiškinys yra karjeros projektavimo paslaugų modelis profesinėje mokykloje, kuriam parengti pirmiausia yra analizuojami X profesinės mokyklos dokumentai, reglamentuojantys karjeros projektavimo paslaugų teikimą X profesinėje mokykloje. X profesinės mokyklos dokumentų analizė atliekama, remiantis apibrėžtais kriterijais, kurie atliepia tyrimo probleminius klausimus: 1) karjeros projektavimo paslaugų turinys; 2) karjeros projektavimo paslaugų teikėjų veiklos funkcijos ir atsakomybės; 3) institucinis ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas karjeros projektavimo paslaugų srityje. Tyrimo metu analizuojami šie X profesinės mokyklos dokumentai: 1) *X profesinės mokyklos strateginio švietimo plano įgyvendinimo veiklos programa*; 2) *Ilgalaikis ugdymo karjerai veiklų X profesinėje mokykloje planas*; 3) *X profesinės mokyklos 2017-2018 m.m. vykdomų programų įgyvendinimo planas*; 4) *X profesinės mokyklos nuostatai*.

X profesinės mokyklos strateginio švietimo plano veiklos programa apibrėžia analizuojamus pirmus du kriterijus – X profesinės mokyklos karjeros projektavimo paslaugų ir karjeros projektavimo paslaugų teikėjų veiklos gaires. Nurodyti strateginio planavimo veiksmai tiesiogiai atliepia karjeros projektavimo paslaugų teikimą X profesinėje mokykloje. Dėl to, kad analizuojamoje veiklos programoje apibrėžti strateginiai veiksmai suponuoja karjeros paslaugų turinį: suprantamos ir prieinamos informacijos apie mokymąsi ir jo suteikiamas galimybes darbo

rinkoje teikimas visiems besimokantiesiems; X bei aplinkinių regionų darbo rinkos poreikių analizės bei mokyklos absolventų įsidarbinimo tyrimų atlikimas; mokymo turinio atitikties realiems darbo rinkos reikalavimams išpildymas tęstiniame mokyme; mokyklos absolventų studijų prieinamumo ir tęstinumo užtikrinimas, derinant profesinio mokymo programas su kolegijų bei universitetų studijų programomis. Vadinasi, X profesinėje mokykloje mokymo programos atnaujinamos, atsižvelgiant į darbo rinkos poreikius, absolventų įsidarbinimo vietos lygmenyje rodiklius – tai sukuria sąlygas teikti besimokanties realią, patikimą karjeros informaciją. Pažymėtina, kad už analizuotą strateginio planavimo sritį X profesinėje mokykloje atsakingi direktoriaus pavaduotojas ugdymui, tęstinio mokymo skyriaus vedėja. Kita strateginio planavimo X profesinėje mokykloje sritis – socialinė ir kultūrinė parama mokiniams, siekiant profesinės karjeros, aktualizuojanti karjeros projektavimo paslaugų teikimą. Šiai sričiai realizuoti X profesinės mokyklos veiklos programoje numatyti tokie uždaviniai: motyvuoti mokinius aktyviau dalyvauti profesinio mokymo(si) sistemoje; teikti socialinę ir psichologinę, materialinę pagalbą mokiniams: socialinio pedagogo ir psichologo paslaugas, sveikatos priežiūros specialisto pagalbą, materialinę paramą (t.y. aprūpinimas vieta bendrabutyje, socialinių stipendijų mokėjimas, kelionės išlaidų kompensavimas ir kt.); aktyvinti ryšius su tėvais ir globėjais, teikiant karjeros pagalbą ir rūpinantis mokiniais; ugdyti mokinių karjeros kompetencijas, plečiant neformaliojo švietimo galimybes mokykloje. B. Bassot (2012) teigimu, karjera yra ne tik mokymo(si) ir darbo veiklų dermė, tai kompleksinio pobūdžio procesas, apimantis socialinius, psichologinius bei ekonominius veiksnius. Tai paliudija X profesinės mokyklos strateginėje veiklos programoje apibrėžti kompleksinio pobūdžio veiksmai, skirti plėtoti mokinių karjerą, už kuriuos, remiantis analizuojamu dokumentu, yra atsakingi: socialinė pedagogė, psichologė, neformaliojo švietimo organizatorė, mokyklos pedagogai.

Karjeros projektavimo paslaugų turinį ir karjeros paslaugų teikėjų veiklos gaires detalizuoja kitas dokumentas - *Ilgalaikis ugdymo karjerai veiklų X profesinėje mokykloje planas*. Analizuojamas ilgalaikis ugdymo karjerai veiklų planas apibrėžia 2 karjeros projektavimo paslaugų grupes: 1) aptarnaujančios veiklos – skirtos užtikrinti veiksmingą ir sklandų karjeros paslaugų teikimą; 2) tiesioginės karjeros paslaugos – kurių visų esminis tikslas yra sužadinti mokinių mokymąsi, reflektavimą, sąmoningumą ir motyvaciją aktyviai kurti asmeninę karjerą. Aptarnaujančių karjeros projektavimo veiklų grupėje yra išskirta planavimo sritis, pateikiami veiklų žingsniai, kuriuos mokykla kasmet papildo, išplėtoja, keičia pagal mokinių poreikius. Planavimo srityje numatytos preliminarios karjeros veiklos: 1) situacijos analizė – mokinių

karjeros paslaugų poreikių tyrimai, stebėsena. Plane pažymima, kad karjeros paslaugų teikėjai (administracijos darbuotojai; pedagogai – bendrojo ugdymo dalykų mokytojai/profesijos mokytojai, neformaliojo ugdymo organizatorė; švietimo pagalbos specialistai – socialinė pedagogė, psichologė) analizuoja karjeros projektavimo sistemos dokumentus: profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašą, ugdymo karjerai programą ir kitus norminius dokumentus; atlieka mokinių karjeros projektavimo poreikių tyrimus ir stebėseną; 2) ilgalaikio karjeros veiklų mokykloje plano parengimas – karjeros veiklų mokykloje suderinimas, koordinavimas (plano parengimas naudojimui, tikslinimas, rezultatų fiksavimas); 3) karjeros paslaugų teikimo koordinacinės grupės veikla – sudaroma karjeros paslaugų teikimo koordinacinė grupė (administracijos darbuotojai, pedagogai, švietimo pagalbos specialistai) ir organizuojami periodiniai koordinacinės grupės posėdžiai. Antroji sritis aptarnaujančių karjeros veiklų grupėje – mokymai (karjeros paslaugų teikėjams, mokinių tėvams). Ilgalaikiame X profesinės mokyklos plane nurodomi konkretūs etapai šiai sričiai įgyvendinti: 1) komunikavimas apie karjeros paslaugų sistemą X profesinėje mokykloje – išsamus karjeros paslaugų tikslų ir sistemos pristatymas atskiroms mokyklos bendruomenės grupėms (prezentacijos ir aptarimai/diskusijos); 2) organizuojami karjeros paslaugų teikėjų mokymai (plane nurodytos tokios temos kaip: ugdymo karjerai integravimo pamokose geriausi metodai ir praktikos; savęs pažinimo kompetencijų ugdymo metodikos; mokinių tėvų kompetencijų stiprinimas, padedant savo vaikams priimti racionalius karjeros sprendimus); 3) mokinių tėvų švietimas – supratimo kaip padėti savo vaikams priimti racionalius karjeros sprendimus stiprinimas (individualios konsultacijos, tėvų susirinkimai); 3) gerųjų praktikų mokykloje ir kitose mokyklose stebėjimas, aptarimas ir diegimas – mokytojų lankymasis kolegų pamokose, kuriems geriausiai sekasi integruoti ugdymą karjerai. Toks veiklos būdas, kaip pastebi J. Monkevičius su R. Čiužu (2015), skatina mokytojų besimokančios bendruomenės kūrimąsi, kuris ypač aktualus karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje srityje, nes tai nauja sritis. O tai karjeros paslaugų teikėjus skatina kurti bendras žinias ir dalytis aktualia profesine patirtimi, sprendžiant mokinių karjeros problemas ir diegiant naujoves karjeros projektavimo srityje. Ilgalaikiame ugdymo karjerai veiklų X profesinėje mokykloje plane nurodyta kita karjeros veiklų grupė, įvardyta kaip tiesioginės karjeros paslaugos – kurių visų esminis tikslas yra sužadinti mokinių mokymąsi, reflektavimą, sąmoningumą ir motyvaciją aktyviai kurti savo karjerą. Prie šios karjeros veiklų grupės nurodytas ugdymas karjerai, karjeros informavimas, karjeros konsultavimas, karjeros į(si)vertinimas. Kaip ir aptarnaujančių karjeros veiklų grupėje, taip ir tiesioginių karjeros

paslaugų grupėje yra išskirtos preliminarios karjeros veiklos, kurias karjeros projektavimo paslaugų teikimo procese X profesinė mokykla papildo, išplėtoja ar keičia, atsižvelgiant į tikslinės grupės poreikius. Ugdymas karjerai tiesioginių paslaugų bloke apibrėžiama kaip prioritetinė karjeros projektavimo paslaugų sritis. Remiantis *X profesinės mokyklos 2017-2018 m.m. vykdomų programų įgyvendinimo plano* VIII skyriaus 49 punktu, pažymėtina, kad: „Ugdymo karjerai programa, patvirtinta 2014 m. sausio 15 d. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymu „Dėl ugdymo karjerai programos patvirtinimo“ Nr. V-72 (TAR, 4888), integruojama į ekonomikos ir verslo pagrindų dalyką, profesinės etikos dalyką ir kitus profesinio mokymo bei vidurinio ir pagrindinio ugdymo programų dalykus bei modulius atsižvelgiant į dalyko tematiką“. Ugdymo karjerai veiklos esmė X profesinėje mokykloje yra grindžiama šiomis veiklos formomis: integruotu ugdymu karjerai visuose dalykuose ir ypač artimiausiose karjerai pamokose (ekonomikos ir verslo pagrindų); specialiaisiais karjeros kursais/seminarais/pamokomis (pavyzdžiui, organizuojamas praktinis seminaras mokiniams „Kaip pažinti save“; parengiamas karjeros kursas savo ateities projektavimui; organizuojamas patyriminis žygis savęs pažinimui – savo stiprybių/silpnybių atpažinimui, jų refleksijai); mokinių mokymu(si) iš mokinių (vyresni mokiniai veda pamokas, mokymosi ir darbo pasaulio pažinimo temomis jaunesniems mokiniams; pasitelkiami mokiniai lyderiai – mokyklos parlamento nariai, populiarinant savo karjeros kompetencijų ugdymą tarp bendraamžių). Pažymima, kad mokinių parlamentas inicijuoja ir padeda organizuoti Mokyklos karjeros renginius, akcijas, vykdyti prevencines programas; teikia siūlymus dėl mokymo organizavimo, mokinių neformaliojo švietimo programų plėtros, socialinės veiklos; organizuoja savanorių judėjimą. Sistemingai analizuojant tiesiogines karjeros paslaugas X profesinėje mokykloje, pažymėtina, kad karjeros informavimas vykdomas, teikiant mokiniams karjeros informaciją X profesinės mokyklos interneto svetainėje, socialinių tinklų paskyrose (Facebook, Youtube kanale), vykdant tikslinį karjeros informacijos suteikimą specialiai tam skirtų informacinių susitikimų, pamokų, konsultacijų, klasės valandėlių metu. Karjeros informavimo paslaugai teikti X profesinėje mokykloje organizuojami karjeros renginiai (kurių metu dalyvauja švietimo, verslo, darbdavių atstovai), informaciniai veiklinimo vizitai, patyriminiai ir intensyvaus veiklinimo vizitai įmonėse ir mokymo įstaigose. Kita – tiesioginių karjeros paslaugų X profesinėje mokykloje veiklos sritis – karjeros konsultavimas. Karjeros konsultavimo veiklos esmė, remiantis analizuojamu šaltiniu – mokinio konsultavimas karjeros planavimo, t.y. karjeros plano ir/ar karjeros kompetencijų aplanko/portfolio sudarymo klausimais. Karjeros planavimo konsultacijų paskirtis – parengti mokinio karjeros planą ir/ar sukurti mokinio

tikslinį kompetencijų aplanką (portfolio/e-portfolio), konkrečiai įsivardytam asmeniniam karjeros tikslui pasiekti, plėtojant karjeros valdymo kompetencijas. Ilgalaikiame ugdymo karjerai veiklų X profesinėje mokykloje plane nurodoma baigtinė tiesioginių karjeros paslaugų grupės dalis – karjeros į(si)vertinimas. Šios karjeros veiklos esmė grindžiama mokinio karjeros kompetencijų įsivertinimu (savirefleksija/refleksija) ir įvertinimu (standartizuoti testai ir kiti instrumentai). Remiantis nacionaline Ugdymo karjerai programa (TAR, 2014, Nr. 4888), karjeros į(si)vertinimo procesas sukuria palankias sąlygas ir įgalina mokinius išsikelti, suprasti ir reflektuoti savo karjeros tikslus, įsivertinti jų pasiekimą, tai susieti su savo asmeniškai išsikeltais tobulinimosi tikslais.

X profesinės mokyklos nuostatai, patvirtinti 2010 m. liepos 02 d. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. V-1083, detalizuoja trečiąjį analizės kriterijų – institucinio ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo lygmenis karjeros projektavimo srityje. Institucinio bendradarbiavimo lygmuo pažymimas X profesinės mokyklos nuostatų 17.5. punkte, kuriame nurodoma, kad profesinė mokykla: „<…> teikia informacinę, psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę, specialiąją pagalbą, medicinos pagalbą, užtikrina ugdymo karjerai paslaugų teikimą <…>". Pažymima, kad X profesinė mokykla: „<…> inicijuoja bendradarbiavimą su Mokyklos veikla susijusiais juridiniais ir fiziniais asmenimis šalyje ir užsienyje (švietimo, sveikatos, kultūros, sporto, teisėsaugos, mokslo studijų institucijomis, pagrindinėmis, specialiosiomis, vidurinėmis, profesinėmis mokyklomis, kolegijomis, universitetais, įdarbinimo įstaigomis, tarptautinės paramos ir rėmimo fondais, nevyriausybinėmis organizacijomis, verslo centrais ir kt.)". Vadinasi, minėtas X profesinės mokyklos bendradarbiavimo šalis galima įvardinti kaip karjeros projektavimo paslaugų tarpinstitucinio lygmens partnerius, nes mokyklos nuostatuose apibrėžtos šalys priklauso karjeros paslaugas teikiančioms institucijoms švietimo segmente, karjeros paslaugas teikiančioms institucijoms darbo rinkos segmente bei karjeros pagalbą teikiančioms institucijoms (t.y. nevyriausybinės organizacijos, verslo centrai ir kt.) (Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2011).

Apibendrintai galima teigti, kad tikslinio dokumento, reglamentuojančio sistemingą karjeros projektavimo paslaugų teikimą X profesinėje mokykloje nėra. Nagrinėti dokumentai liudija karjeros projektavimo paslaugų teikimo gaires, bazines karjeros paslaugas, tačiau nei viename dokumente nėra karjeros projektavimo veiklų rezultatų, atlikimo laiko kriterijaus, atsakingų asmenų funkcijų detalizavimo. X profesinės mokyklos dokumentuose yra apibrėžiamos

tik karjeros projektavimo paslaugų teikimo gairės ir karjeros paslaugas teikiančių asmenų grupė: administracijos darbuotojai (direktoriaus pavaduotojas ugdymui, tęstinio mokymo skyriaus vedėja, profesinio mokymo skyriaus vedėja), pedagogai (bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai, neformaliojo ugdymo organizatorė) ir švietimo pagalbos specialistai (socialinė pedagogė, psichologė). Todėl toliau tikslinga atlikti karjeros paslaugas teikiančių asmenų kryptinguosius (iš dalies struktūruotus) interviu, siekiant parengti karjeros projektavimo paslaugų teikimo modelį X profesinei mokyklai.

2.2.2. X profesinėje mokykloje teikiamos karjeros projektavimo paslaugos

Tyrimo metu pirmiausia siekta išsiaiškinti, kaip karjeros paslaugų teikėjai, dirbantys profesinėje mokykloje, supranta karjeros konstruktą. Tai aktualu, siekiant išryškinti karjeros projektavimo paslaugų turinį, nes remiantis konstruktyvizmo teorija (Juodaitytė, Rūdytė, 2009; Lamanauskas, Augienė, 2010; Gudžinskienė, 2011; Doolittle, 2014; Galbin, 2014) – karjera yra socialinių veikėjų veiklos rezultatas. Vadinasi, tyrimo pažinimo objektas išryškinamas per tiriamųjų patirtį. Remiantis informantų atsakymais buvo išskirtos karjeros sampratos kategorijos, suponuojančios karjeros paslaugų projektavimo gaires profesinėje mokykloje (žr. 4 lentelė). Analizuojant duomenis, išryškėjo dvi karjeros sampratos kategorijos: *tobulėjimas* ir *skirtingų veiklų (gyvenimo sričių) visuma*. Remiantis informantų atsakymais, kategorijai tobulėjimas buvo išskirtos trys subkategorijos: *rezultatų siekimas*; *žinių atnaujinimas*; *reakcija į pokyčius*. Tyrimo dalyvių nuomone, mokinių karjera traktuojama kaip jų asmenybės tobulėjimas, kuris projektuojant mokinių karjerą reiškiasi tam tikrų veiklos rezultatų siekimu: „*Aš suprantu karjerą kaip pasisekimą gyvenime, sėkmingą kilimą tarnyboje. O sėkminga karjera, tai <...> sugebėjimas parodyti geriausius rezultatus*“ [8]; „*Aš manau, kad karjera tai žmogaus kopimas, tobulėjimas paties pasirinkta linkme*“ [2] (žr. 4 lentelė). Asmens tobulėjimas, informantų požiūriu, neatsiejamas nuo nuolatinio mokymo(si) proceso, orientuoto į *žinių atnaujinimą*. J. L. Swanson bei N. A. Fouad (2015) teigimu, nuolatinis mokymasis yra viena iš reikšmingų karjeros sėkmės sąlygų. Šią poziciją patvirtinta ir informantų teiginiai: „*Vienąkart įgytos žinios, kompetencijos ar išsilavinimą patvirtinantys dokumentai kintančiame šiuolaikiniame pasaulyje negali užtikrinti pasisekimo visam gyvenimui. Galvoju, kad įgytas žinias būtina nuolat atnaujinti, svarbu nenustoti tobulėti ir mokytis visą gyvenimą*“ [7]; „*Visa tai pradedama diegti vaikams žaidimo forma nuo pat vaikystės. O paskui turi būti nuolatinis tikslo turėjimas, profesinis*

tobulėjimas" [5]. Vadinasi, informantai tobulėjimą sieja su mokymosi visą gyvenimą perspektyva, kuri aktualizuoja ir kitą išskirtą subkategoriją – *reakcija į pokyčius*.

Kategorija	**Subkategorija**	**Interviu teksto segmentai**
Tobulėjimas	Rezultatų siekimas	<...> *sugebėjimas parodyti geriausius rezultatus.* [8]; <...> *tai žmogaus kopimas, tobulėjimas paties pasirinkta linkme* [2]
	Žinių atnaujinimas	<...> *įgytas žinias būtina nuolat atnaujinti, svarbu nenustoti tobulėti ir mokytis visą gyvenimą* [7]; <...> *karjera yra nesibaigiantis procesas* [1]
	Reakcija į pokyčius	<...> *sėkmė priklauso ne tik nuo mokinio pasirengimo tinkamai sureaguoti į pokyčius, nesuplanuotas situacijas, bet ir nuo gebėjimo juos prognozuoti* [7]
Skirtingų veiklų (gyvenimo sričių) visuma	Psichosocialinių poreikių realizavimas	<...> *veikla, suteikianti žmogui socialinę, dvasinę, finansinę savivertę* [7]; <...> *atliekantis veiklą tą, kuri teikia džiaugsmą ir neša naudą* [2]; <...> *kai žmogus su malonumu dirba savo darbą, jaučia pasitenkinimą* [3]; <...> *kai žmogus yra laimingas visose šiose veiklose* [4]
	Vaidmenų dermė	<...> *gebėjimas suderinti darbą, laisvalaikį, gyvenimą šeimoje* [8]; <...> *tai darbo, mokymosi, saviraiškos ir laisvalaikio veiklų visuma* [1]; <...> *tai žmogaus vaidmenų seka, kuri pasireiškia iš darbo, mokymosi, saviraiškos, laisvalaikio veiklų* [4]

Lentelė 4. Karjeros samprata X profesinės mokyklos karjeros paslaugų turinio kontekste

Remiantis Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto ataskaita (2015), glaudus švietimo ir darbo rinkos ryšys gerina profesinio mokymo įstaigų mokinių įsidarbinimo galimybes ir gebėjimą prisitaikyti prie nuolat kintančių darbo rinkos reikalavimų. Todėl yra akcentuojama profesinės mokyklos mokinių reakcija į pokyčius kaip sėkmingos karjeros garantija: ,,*Manau, kad karjeros sėkmė priklauso ne tik nuo mokinio pasirengimo tinkamai sureaguoti į pokyčius, nesuplanuotas situacijas, bet ir nuo gebėjimo juos prognozuoti*" [7]. Remiantis šiuolaikine karjeros samprata, kuri suvokiama kaip visą gyvenimą trunkanti asmens darbo ir mokymosi patirčių seka, susijusi su saviraiška ir individualiu profesiniu tobulėjimu (Korsakienė, Smaliukienė, 2014), buvo išskirta kategorija – *skirtingų veiklų (gyvenimo sričių) visuma* (žr.4 lentelė). Tyrimo dalyvių teigimu, projektuojant profesinės mokyklos mokinių karjerą – būtina

įvertinti individo holistinę situaciją, nes karjeros samprata apima ne tik profesinę, bet ir kitas gyvenimo sritis: šeimą, laisvalaikį, saviraišką. Skirtingų veiklos sričių derinimą konkretina išskirta *psichosocialinių poreikių realizavimo* subkategorija, kuri, informantų teigimu, sukuria prielaidas mokiniams patenkinti asmeninius poreikius, sietinus su finansine, socialine bei dvasine saviverte: „*Galiu pasakyti, kad sėkminga karjera – tai veikla, suteikianti mokiniui socialinę, dvasinę, finansinę savivertę*“ [7]; „*<...> gali jaustis esantis savo vietoje, atliekantis veiklą tą, kuri teikia džiaugsmą ir neša naudą*” [2]; „*Mano manymu, sėkminga karjera yra tada, kai žmogus su malonumu dirba savo darbą, jaučia pasitenkinimą darbo rezultatais ir žino, kad jo atliekamas darbas yra naudingas visuomenei, dirbdamas darbą mato jame prasmę*” [3]. Pažymėtina, kad tyrimo dalyvių atsakymų pagrindu – išskirta *vaidmenų dermės* subkategorija, atliepianti šiuolaikinės karjeros sampratą: „*Mano nuomone, karjera tai žmogaus vaidmenų seka, kuri pasireiškia iš darbo, mokymosi, saviraiškos, laisvalaikio veiklų. Ji apima žmogaus profesinį gyvenimą, darbo vietą, pareigas*“ [4]; „*Aš manau, kad sėkminga karjera – tai darbo, mokymosi, saviraiškos ir laisvalaikio veiklų visuma*“ [1]; „*<...> tai nuolatinis tobulėjimas, gebėjimas suderinti darbą, laisvalaikį, gyvenimą šeimoje*” [8]. Vadinasi, tyrimo dalyviai, teikiantys karjeros projektavimo paslaugas profesinėje mokykloje, vadovaujasi šiuolaikine karjeros samprata, karjerą sieja ne tik su profesiniu tobulėjimu, bet ir kitomis gyvenimo sritimis (šeima, laisvalaikiu, saviraiška), jų tarpusavio derinimu, kuris yra reikšminga mokinių sėkmingos karjeros prielaida. Pažymėtina, kad karjeros projektavimo paslaugų turinį suponuoja profesinės mokyklos mokinių patiriamos karjeros problemos, todėl tyrimo dalyvių buvo klausiama, su kokiomis profesinės mokyklos mokinių karjeros problemomis jie susiduria. Atlikus informantų atsakymų analizę, gautos šios kategorijos: *asmeninis lygmuo*; *šeimos lygmuo*; *socialinės-psichologinės aplinkybės* (žr. 5 lentelė). Analizuojant tyrimo dalyvių patirtį, išryškėjo, kad *asmeninis lygmuo* yra viena iš profesinės mokyklos mokinių karjeros projektavimo kategorijų, kurią konkretina išskirtos subkategorijos: *nepasitikėjimas; savižina*; *motyvacija*; *psichologinės problemos* (žr. 5 lentelė). Informantų teigimu, profesinės mokyklos mokiniai susiduria su asmeninės karjeros planavimo problema, nes neretai nepasitiki savimi, savo jėgomis: „*Pirmiausia, tai labai mažas procentas mokinių planuoja arba bent jau bando planuoti savo ateitį. Dauguma nepasitiki savimi, savo jėgomis*” [1]; „*Todėl reikia padėti jiems įgyti pasitikėjimą savimi, padėti kurti savosios karjeros planus. Ne su visais mokiniais tai pavyksta*” [4]. Kita subkategorija – *savižina*, sietina su mokinių negebėjimu pažinti save, analogiškai dominuoja profesinės mokyklos mokinių karjeros projektavimo problemų lauke: „*<…> dauguma mokinių nežino, kokia profesija jam tiktų ir kokią*

studijų programą pasirinkti. Problema – savęs pažinime, kuomet mokinys negali įvertinti savo stipriųjų ir silpnųjų savybių, gebėjimų, nemoka priimti sprendimų <...>" [1]. „*Paaugliams kyla daug klausimų, kuriuos jie siekia išsiaiškinti, nesugebėjimas suprasti, kas aš esu – sukelia sumaištį*" [4]; „*Problemos kyla tada, kai mokiniai nežino, ar tikrai pasirinko tinkamą profesiją*" [8].

Kategorija	**Subkategorija**	**Interviu teksto segmentai**
Asmeninis lygmuo	Nepasitikėjimas	*Dauguma nepasitiki savimi, savo jėgomis* [1] <…> *reikia padėti jiems įgyti pasitikėjimą savimi* [4]
	Savižina	<…> *nesugebėjimas suprasti, kas aš esu - sukelia sumaištį* [4]; <…> *mokiniai nežino, ar tikrai pasirinko tinkamą profesiją* [8]
	Motyvacija	<…> *neaktyvus mokinių dalyvavimas švietėjiškuose, informaciniuose karjeros planavimo renginiuose* [2] <…> *moksleiviai nenori dirbti ir kurtis, planuoti savo ateitį čia – Lietuvoje* [3]; <…> *kurie ateina į mokyklą ir nieko nenori* [5]; <…> *jiems patiems nereikia žinių, mokslo* [7]; <…> *kai jis stojo, tai nesuprato, kokias kompetencijas reiks įgyti* [5]; <…> *jiems reikia tik formalaus įrodymo tiek įsidarbinant, tiek į užsienį išvažiuojant* [7]
	Psichologinės problemos	*Paprastai šie mokiniai turi psichologinių problemų ir lankosi pas psichologę* [5] <…> *su psichologinėm problemom ateina žmonės. Ir iš tiesų, suaugę žmonės – jie dar labiau yra pažeidžiami* [7]
Šeimos lygmuo	Tėvų neįsitraukimas	<…> *tik dalis tėvų palaiko ryšius su klasių auklėtojais, grupių vadovais, mokykloje dirbančiais specialistais, domėdamiesi vaikų tolimesnėmis perspektyvomis* [8]
	Tėvų – vaikų santykiai	<…> *tėvai apskritai labai mažai laiko skiria bendravimui su vaiku apie jo ateitį* [1]
Socialinės – psichologinės aplinkybės	Priklausymas socialinės rizikos grupei	<…> *yra iš rizikingų šeimų* [5] <…> *daug žmonių ir čia šitam skyriuj mokosi atėję iš darbo biržos* [7]
	Priklausomybės	<…> *daug socialiai pažeistų žmonių, yra priklausomybėse žmonės įvairiose, pradedant nuo narkotikų, ir alkoholio* <…> [7]

Lentelė 5. X Profesinės mokyklos mokinių karjeros projektavimo problemos

Remiantis LR Ugdymo karjerai programa (TAR, 2014, Nr. 4888), savęs pažinimo sritis išskiriama kaip prioritetinė karjeros valdymo kompetencijų grupė. Tai reiškia, kad profesinės mokyklos mokiniams karjeros projektavimo procese svarbu pažinti save – savo asmenybės

chrakteristikas, individualius gebėjimus, jų sąsajas su karjera. Savęs pažinimo kompetenciją detalizuoja ir gebėjimas pažinti socialinę aplinką, socialinius vaidmenis bei jų poveikį asmeninei karjerai. Atlikus informantų atsakymų analizę, paaiškėjo, kad profesinės mokyklos mokinių karjeros projektavimo paslaugų poreikį suponuoja mokinių neigiamos nuostatos karjeros atžvilgiu. Analizuojamą poziciją atspindi subkategorija – *motyvacija*, kurią konkretina profesinės mokyklos mokinių priimami neracionalūs karjeros sprendimai. Informantų teigimu, profesinės mokyklos mokiniai nėra suinteresuoti projektuoti savo karjerą, nes tame nemato prasmės, yra neaktyvūs, nemotyvuoti, ieško lengvų būdų gyvenimui kurti: „*Didžiausia problema mūsų mokykloje su tais mokiniais, kurie ateina į mokyklą ir nieko nenori*" [5]; „<…> *moksleiviai nenori dirbti ir kurtis, planuoti savo ateitį čia – Lietuvoje. Jie išsipasakoja, kad kuo greičiau laukia pilnametystės tik tam, kad galėtų būti patys už save atsakingi, nepriklausomi, o tada jau emigruoti ir užsienyje kurti savo gyvenimą. Matau, kad dauguma jų net nesvarsto galimybės dirbti ar toliau mokytis pas mus, jie kuria planus, kaip įsikurs užsienyje, susiras darbą ir galės patogiai gyventi, dažnai neįvertindami to, kad tam reikia įdėti daug pastangų, darbo, atkaklumo*" [3]; „*Pagrindinė problema, manyčiau, yra neaktyvus mokinių dalyvavimas švietėjiškuose, kitaip sakant, informaciniuose karjeros planavimo renginiuose*" [2]; „*Neretai jiems patiems nereikia žinių, mokslo – jiems atrodo, kad to reikia darbo biržai, kad mums reikia pritraukti juos mokytis, o jie patys to daryti nesuinteresuoti*" [7]. Ribotą mokinių požiūrį į karjerą patvirtina ir vieno tyrimo dalyvio atsakymas, liudijantis neracionalius mokinių karjeros sprendimus: „*Yra tokių, kurie materialiai namuose gerai gyvena, bet tėvai liepia eiti į mokyklą, o jie aprūpinti materialiai ir jiems atrodo, kad taip gyvenime ir bus „pateikta ant lėkštutės". Dar didesnė problema, kai mokiniui nepatinka specialybė, ypatingai čia pasitaiko su tais mokiniais, kurie siekia vidurinio išsilavinimo, kai jis stojo, tai nesuprato, kokias kompetencijas reiks įgyti*" [5]. Vadinasi, profesinės mokyklos mokiniai yra linkę karjerą traktuoti siaurąja prasme – kaip darbinę veiklą, garantuojančią pragyvenimo šaltinį, o ne plačiąja prasme – kaip karjeros kompetencijų plėtojimą, laiduojantį asmeninio potencialo realizavimą. Informantai asmeninio lygmens kategorijoje išskyrė ir mokinių *psichologines problemas* („<…> *Jie mokykloje praleidžia laiką, nes jiems nepatinka būti namuose. Paprastai šie mokiniai turi psichologinių problemų ir lankosi pas psichologę* <…>" [5]; „*Yra įvairių žmonių, su psichologinėm problemom ateina žmonės. Ir iš tiesų, suaugę žmonės – jie dar labiau yra pažeidžiami*" [7]), kurioms reikalingi kompleksiniai sprendimo būdai, užtikrinantys tolesnį darbą karjeros projektavimo paslaugų srityje.

Tyrimo dalyvių atsakymai liudija, kad profesinės mokyklos mokinių karjeros projektavimo problemų lauke dominuoja kategorija – *šeimos lygmuo*. Šios kategorijos pagrindu išskirtos subkategorijos: *tėvų neįsitraukimas* ir *tėvų-vaikų santykiai* (žr. 5 lentelė). Tyrimo rezultatai parodė, kad mokinių tėvai apskritai nėra linkę įsitraukti į savo vaikų karjeros planavimą, o tai apsunkina profesinės mokyklos mokinių karjeros paslaugų projektavimo procesą: „*Dalies mokinių tėvų abejingumas savo vaikų ateičiai, tik dalis tėvų palaiko ryšius su klasių auklėtojais, grupių vadovais, mokykloje dirbančiais specialistais, domėdamiesi vaikų tolimesnėmis perspektyvomis*" [8]. Informantų teigimu, *tėvų-vaikų santykiai* turi įtakos mokinių karjeros projektavimui, nes tėvai yra vieni iš pagrindinių veikėjų, aktyviai formuojančių mokinių požiūrį į karjerą. Tačiau tyrimas atskleidė, kad profesinės mokyklos mokinių tėvai nėra linkę skirti laiko bendravimui su vaikais karjeros tema, o tai trukdo atpažinti vaikų gebėjimus jauname amžiuje, priimant sprendimus, reikšmingus karjeros projektavimui: „*Dažnai tėvai apskritai labai mažai laiko skiria bendravimui su vaiku apie jo ateitį. Mažai bendraujant su vaiku, tėvai negali įvertinti jo praktinių bei intelektinių gebėjimų, nepastebi tam tikrų charakterio savybių, turinčių įtaką tam tikriems karjeros sprendimams. Matau, kad nėra pakankamai skatinamas mokinių aktyvumas, kruopštumas, iniciatyvumas, pasitikėjimas savimi*" [1]. Vadinasi, yra aktualizuojama profesinės mokyklos mokinių tėvų įtrauktis karjeros projektavimo paslaugų teikime, siekiant savalaikio mokinių akademinių gebėjimų atpažinimo atitikmens karjeros sprendimams.

Galima daryti prielaidą, kad profesinės mokyklos mokinių siaurą požiūrį į karjerą lemia *socialinės-psichologinės aplinkybės*, kurias aktualizuoja išskirtos subkategorijos: *priklausymas socialinės rizikos grupei* ir *priklausomybės* (žr. 5 lentelė). Atlikus tyrimo dalyvių atsakymų analizę, paaiškėjo, kad karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje tikslinės grupės dalis yra asmenys, priklausantys tam tikrai socialinės rizikos grupei: „*<…> taip pat iš įkalinimo įstaigų atėję, kurie irgi ateina mokytis čia <...> atsiunčia darbo birža, nes tam, kad jie įgyvendintų savo socialines garantijas, kad jie gautų stipendijas – jie turi mokytis*" [7]; „*Pas mus yra mokinių, kurie sėdi klasėje, kad gautų stipendiją, nes, jei nedalyvaus pamokose – negaus stipendijos <...> Paprastai šie mokiniai yra iš rizikingų šeimų*" [5] bei turintys priklausomybių: „*<…> Yra daug socialiai pažeistų žmonių, yra priklausomybėse žmonės įvairiose: pradedant nuo narkotikų ir alkoholio problemos*" [7]. Vadinasi, tyrimo dalyvių atsakymai byloja apie tai, kad projektuojant profesinės mokyklos mokinių karjerą, susiduriama ne tik su mokinių objektyviai patiriamais karjeros sunkumais, bet ir su asmeninėmis, socialinėmis bei psichologinėmis

problemomis. Tai reiškia, kad pirmiausia karjeros projektavimo paslaugų teikimas profesinėje mokykloje turėtų būti orientuotas į mokinio karjeros situacijos kompleksinį įvertinimą.

Tyrimo metu buvo siekiama plačiau atskleisti karjeros projektavimo paslaugų turinį profesinėje mokykloje. Atlikus informantų duomenų analizę išryškėjo šios karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje kategorijos: *ugdymas karjerai*; *informavimas*; *projektinė veikla*; *konsultavimas*; *tęstinis suaugusiųjų mokymas* (žr. 6 lentelė).

Kategorija	**Subkategorija**	**Interviu teksto segmentai**
Ugdymas karjerai	Pameistrystė	*Mokinių karjerai dėmesys skiriamas per pameistrystę* [5]; <...> *diegiame pameistrystę kaip profesinio mokymo organizavimo formą* [6]
	Integravimas į dalykų pamokas	*Ugdymas karjerai integruojamas į dalykų programas* [1]; *Mokiniai ugdomi karjeros klausimais, integruojant juos į pamokas* [2]; <…> *per pamokas mokytojai padeda mokiniams pažinti asmeninius ypatumus: savybes, vertybes, interesus, socialinius vaidmenis* [4]
	Karjeros planas/kompetencijų aplankas	<…> *padedame sudaryti mokiniams karjeros planą/karjeros kompetencijų ir pasiekimų aplanką (portfolio)* [4]
	Neformalus ugdymas	*Mokiniai ugdomi karjeros klausimais* <…> *dalyvaujant popamokinėje veikloje* [2] <…> *turi galimybę dirbti mokyklos parlamente, organizuoti renginius, leisti mokyklos laikraštį* <…> *išbando savo galimybes įvairiuose būreliuose: žurnalistikos, maketavimo, dailės* [3]
	Savanoriška veikla	<…> *stengiuosi kuo daugiau vaikų įtraukti į savanorystės programas* <…> *kad savanoriaudamas mokinys patiria tą jausmą, kai jo darbas tampa naudingas visuomenei – tai ypač svarbu, norint kurti savo sėkmės istoriją* [3]
Informavimas	Veiklinimas	<…> *organizuojame profesinį veiklinimą* <…> *mokiniams suteikiama galimybė ,,pasimatuoti" profesiją* [1]; *Grupių vadovai veža mokinius į įmones* [2]; <…> *vyksta patirtiniai vizitai į įmones, įstaigas, sektorinius praktinio mokymo centrus* [8]
	Karjeros renginiai	<…> *profesinio informavimo renginiai* <…> *susitikimai su profesijų atstovais, karjeros dienos* [1]; <…> *Organizuojami masiniai renginiai* [2]

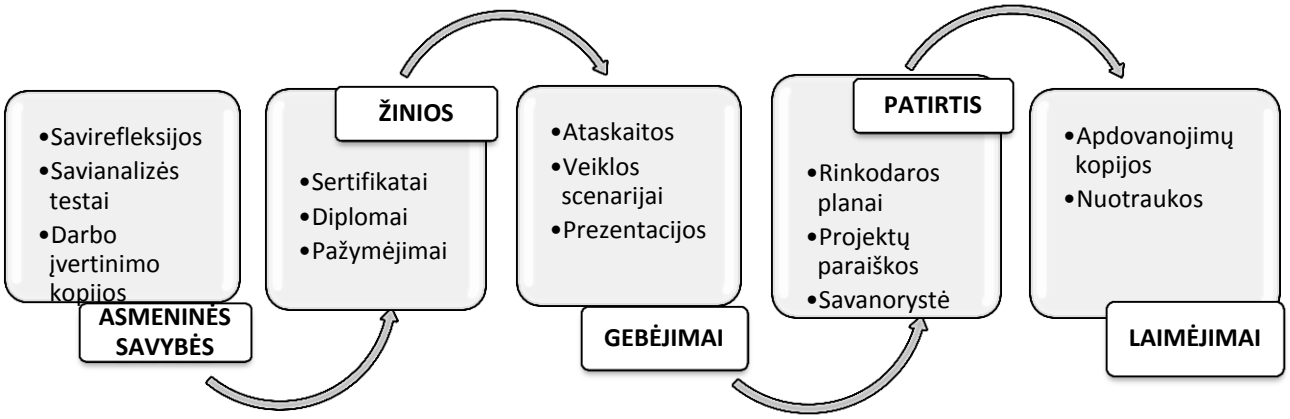
Kategorija	**Subkategorija**	**Interviu teksto segmentai**
Projektinė veikla	Stažuotės užsienyje	*Dalyvaujame ERASMUS+ programoje, todėl moksleiviai turi galimybę atlikti profesines praktikas užsienio šalyse* [3]; <…> *mokiniai savo praktinius įgūdžius gali tobulinti užsienio šalyse (Lenkija, Malta, Tenerifė, Vokietija)* [5]
	Imitacinės įmonės	*Esu projekto ,,Daugiau žinosi – drąsiau pasirinksi" koordinatorė, kuris jau penktus metus bus vykdomas mokykloje* [1] <…> *dalyvaujame įvairiuose profesinio meistriškumo konkursuose* <…> *mokykloje yra įkurta imitacinė bendrovė ,,Siurprizas"* [3]
Konsultavimas	Neformalūs pokalbiai	*Dažniausiai tai būna neformalūs pokalbiai* <…> *konsultuoju mokinius per studijų muges* [1]; <…> *pati jaučiu, kad yra poreikis kalbėtis* [3]; *Dažnai padeda palaikymo, supratimo demonstravimas ir, žinoma, asmeninis pavyzdys* <…> *įsijautimas į žmogaus problemas* [7]
	Individualios/grupinės konsultacijos	<…> *mokyklos psichologas teikia mokiniams individualias ar grupines konsultacijas* [1]; *Per individualias ir grupines konsultacijas* [2]
Tęstinis suaugusiųjų mokymas	Formalus mokymas	*Formalus mokymas yra, kada žmogui suteikiama valstybės pripažinta kvalifikacija* <…> [7]; *Dirbu su suaugusiais, vedu darbo biržos organizuojamus mokymus* [5]
	Neformalus mokymas	<…> *neformalus mokymas, kada yra suteikiamas mokyklos pažymėjimas, kada yra anglų kalbos kursai, kompiuterinio rašingumo kursai* <…> [7]

Lentelė 6. Karjeros projektavimo paslaugos X profesinėje mokykloje

Remiantis LR švietimo ir mokslo ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu ,,Dėl profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo" (Žin., 2012, Nr. 82-4284), karjeros paslaugas sudaro ugdymas karjerai, karjeros informavimas bei karjeros konsultavimas. Informantai teigia, kad ugdymas karjerai X profesinėje mokykloje – esminė karjeros projektavimo veikla, įgalinanti mokinius spręsti karjeros problemas. Ugdymą karjerai konkretina išskirtos subkategorijos: *pameistrystė*; *integravimas į dalykų pamokas*; *karjeros planas/kompetencijų aplankas*; *neformalus ugdymas* ir *savanoriška veikla* (žr. 6 lentelė). Pateiktos subkategorijos yra ugdymo karjerai veiklų formos. Viena iš jų – *pameistrystė*, išskirta remiantis šių atsakymų pagrindu: ,,*Mokinių karjerai dėmesys skiriamas per pameistrystę, kuomet praktinis mokymas vyksta realioje darbo vietoje: gamybos įmonėje, organizacijoje* [5]; <…>

diegiame pameistrystę kaip profesinio mokymo organizavimo formą. Be to, stengiamės surasti kuo daugiau partnerių skirtingų veiklos sričių įmonių tarpe" [6]. Ši ugdymo karjerai sritis formaliai apibrėžta ir X profesinės mokyklos formaliojo profesinio mokymo tvarkos apraše. Jame nurodoma, kad X profesinei mokyklai sudarius profesinio mokymo sutartį su įmone, ar įstaiga, ar organizacija, kuriai profesinis mokymas nėra pagrindinė veikla, ar ūkininku, ar laisvuoju mokytoju ir mokiniu, praktinis mokymas ir (ar) praktika gali būti vykdoma profesinio mokymo programos reikalavimus atitinkančioje darbo vietoje. Vadinasi, mokiniams sudaromos optimalios sąlygos karjeros kompetencijų, tiesiogiai orientuotų į karjeros galimybių pažinimą, ugdymui. Svarbu pažymėti, kad ugdymą karjerai, remiantis LR ugdymo karjerai programa (TAR, 2014, Nr.4888), profesiniame mokyme rekomenduojama integruoti į ekonomikos ir verslo pagrindų dalyko programos turinį. Atlikus informantų interviu duomenų analizę, paaiškėjo, kad ugdymas karjerai X profesinėje mokykloje integruojamas ne tik į ekonomikos ir verslo pagrindų dalyko programos turinį, bet ir į kitų dalykų programas: „*Į visų profesinio mokymo programų atskirus dalykus yra integruojama karjeros kompetencijų ugdymo programa* [8]; <…> *Ugdymas karjerai integruojamas į dalykų programas* [1]; <…> *Mokiniai ugdomi karjeros klausimais* <…> *visose pamokose* [2]; <…> *Karjeros planavimas integruotas į mokymo procesą, per pamokas mokytojai padeda mokiniams pažinti karjerai svarbias asmenybės charakteristikas, pažinti socialinę aplinką. Per lietuvių ir užsienio kalbų pamokas mokiniai mokosi reflektuoti – suprasti ir interpretuoti savo mintis, dorinio ugdymo pamokose padedama suprasti vertybes, išryškinti karjeros prioritetus. Ypač glaudžiai siejasi su ugdymu karjerai ekonomikos ir verslo pagrindų, technologijų pamokos*" [4]. Vadinasi, mokinių bendrųjų kompetencijų ugdymas yra derinamas su karjeros kompetencijų ugdymu pamokose, siekiant tikslingai projektuoti profesinės mokyklos mokinių karjerą. Šios ugdymo karjerai formos atributas - *karjeros planas/kompetencijų aplankas*. Analizuojama subkategorija išskirta, remiantis vieno tyrimo dalyvio atsakymu: „*Kartu su mokyklos psichologe, socialine pedagoge ir grupių vadovais padedame sudaryti mokiniams karjeros planą ar karjeros kompetencijų ir pasiekimų aplanką (portfolio). Su mokiniais aptariamos pagrindinės karjeros problemos*" [4]. Tikslinis kompetencijų aplankas (e-portfolio) sudaromas taip, kad atskleistų svarbiausius mokinio gebėjimus, būtinus išsikeltam karjeros tikslui pasiekti. Pirmiausia, mokinys išsikelia karjeros tikslą, kuriam sudaro kompetencijų aplanką. Tikslas turi būti aiškus ir konkretus – pavyzdžiui, „užimti elektroninės leidybos maketuotojo pareigas reklamos srityje" ir pan. Todėl sudarant tikslinį kompetencijų portfelį, reikia remtis surinkta informacija apie organizaciją, darbo vietą, darbdavio problemas, poreikius. Remiantis

JAV mokslininkais, F. Satterthwaite ir G. D'Orsi (2006), mokinio efektyvus kompetencijų aplankas kuriamas, remiantis penkių dalių schema (žr. 7 pav.). Pažymėtina, kad e-portfolio arba elektroninis portfelis – tai skaitmeninis mokinio karjeros valdymo kompetencijų aplankas, kuriame yra kaupiamas mokinio įvairių mokymosi ir/ar darbo patirčių/faktų ir kompetencijų įrodymų rinkinys. R. Korsakienės bei R. Smaliukienės (2014) teigimu, ši koncepcija grindžiama požiūriu, kad karjera – tai visą gyvenimą trunkanti asmens mokymosi ir darbo patirčių seka. Todėl analizuojama karjeros veikla grindžiama mokinio karjeros plano sudarymu, jo derinimu su mokinio individualiu ugdymo planu. Skiriamos mokinio karjeros plano, kurio atributas – karjeros kompetencijų aplankas, įgyvendinimo periodinės konsultacijos, skirtos aptarti, padėti mokiniui įgyvendinti savo planus.

Pav. 7. *Mokinio karjeros kompetencijų aplanko struktūra*
(parengta pagal Satterthwaite, D'Orsi, 2006)

Kita karjeros konsultavimo veiklos dalis skirta išimtinai mokinio konsultavimui karjeros problemų, jų sprendimo klausimais. Tai reiškia, kad yra teikiama sisteminga pagalba mokiniui, neretai kompleksinio pobūdžio parama (psichologinė, socialinė pedagoginė, materialinė ir kt.), skirta padėti įveikti karjeros sunkumus, susirandant praktikos, profesinio veiklinimo, darbo ar savanorystės galimybes bei sprendžiant kitas su karjera susijusias (pvz.: užimtumo, laisvalaikio, šeimos ir kt.) problemas.

Satterthwaite, D'Orsi (2006) teigimu, mokinio karjeros portfolio sudaro: 1) *asmeninės savybės* – šioje kategorijoje mokinys gilina savęs pažinimo kompetenciją, karjeros valdymo srityje apibrėžiama prioritetine sritimi. Asmeninių savybių dalies aplanko turinį gali sudaryti savirefleksijų aprašai; savianalizės testai (pvz. John L. Holland'o profesijos pasirinkimo testo

aprašai bei rezultatai ir pan.); rekomendaciniai laiškai; darbo įvertinimo kopijos; laiškai, kuriuose aiškiai kalbama apie organizacijos pageidaujamas mokinio asmenines savybes; 2) *žinios* – joms skirtoje kompetencijų aplanko (portfolio) dalyje turėtų būti dokumentai, patvirtinantys mokinio turimas naudingas žinias, kurios padėtų įgyvendinti mokinio išsikeltą karjeros tikslą bei gerai atlikti darbą. Pavyzdžiui, įvairūs tam tikros srities žinias liudijantys sertifikatai, pažymėjimai ir diplomai yra būdas pademonstruoti formalų tam tikros srities mokinio išmanymą; 3) *gebėjimai* - tikslinio portfolio gebėjimų dalyje turėtų būti įrodymai apie įvaldytas sritis, t. y. ką mokinys geba daryti. Pavyzdžiui, parengtų ataskaitų pavyzdžiai, suponuojantys mokinio analitinę kompetenciją, veiklos organizavimo scenarijai – liudijantys mokinio organizacinę kompetenciją, prezentacijų pateiktys – bylojantys apie mokinio komunikacinę kompetenciją ir kt.; 4) *patirtis* – šiai daliai skirtoje kompetencijų aplanko dalyje turėtų būti dokumentai, iliustruojantys mokinio dalyvavimą veikloje, panašioje į tą, kurią turėtų atlikti, siekiant įgyvendinti karjeros tikslą ir užimti norimą poziciją. Jei mokinys nebūtų įgyjęs formalios darbo patirties, tokia patirtis galėtų būti įgyta įvairiais kitais būdais, pavyzdžiui, savanorišku darbu, praktika, studijų metu, laisvalaikio veikloje. Tokio pobūdžio patirtį liudyti galėtų, pavyzdžiui, rinkodaros plano, projektinės veiklos paraiškų, kitų veiklos planų kopijos arba originalai; 5) *laimėjimai* – šios dalies dokumentai turėtų išryškinti, pabrėžti mokinio laimėjimus/pasiekimus, sprendžiant problemas ir kuriant profesinės karjeros vertę. Pavyzdžiui, tai galėtų būti apie mokinio laimėjimą pranešančio laiško kopija, padėkos raštai arba mokinio, atsiimančio apdovanojimą, nuotraukos. Ugdymo karjerai paslaugų X profesinėje mokykloje spektrą papildo *neformalaus ugdymo* subkategorija (žr. 6 lentelė). Tyrimo dalyvių teigimu, karjeros ugdymas užsiėmimų po pamokų metu formuoja mokinių teigiamą požiūrį karjeros atžvilgiu: skatina mokinius geriau save pažinti, savo asmenybės charakteristikas siejant su karjeros pasirinkimais, be to didina mokinių motyvaciją planuoti asmeninę karjerą: „<…> *mokiniai turi galimybę dirbti mokyklos parlamente, organizuoti renginius, leisti mokyklos laikraštį, savanoriauti. Kartais šios veiklos nulemia jaunuolių pasirinkimus, turi didelę įtaką jų tolimesniam gyvenimui. Pavyzdžiui, viena mano mergaitė, padirbėjus mokyklos laikraštyje nusprendė tapti žurnaliste, kita – renginių vedėja. Tokios situacijos labai džiugina, sėkmingi atvejai motyvuoja kitus mokinius, todėl po to atsiranda daugiau norinčių ką nors veikti, kuo nors užsiimti po pamokų, laisvu laiku nuo darbų*” [3]. Atlikus informantų interviu duomenų analizę, paaiškėjo, kad X profesinės mokyklos mokinių ugdymo karjerai galima alternatyva – *savanoriška veikla*. X profesinės mokyklos neformaliojo švietimo organizatorė pastebi, kad: „*Reiktų aktyviau populiarinti savanorystės galimybes, skatinti*

mokinius savanoriauti. Taip jie įgytų praktikos, viešo kalbėjimo įgūdžių, išmoktų save realizuoti, įgytų profesinių įgūdžių ir pažinčių, kurios gali būti naudingos ateityje. Taip pat manau, kad savanoriaudamas žmogus patiria tą jausmą, kai jo darbas tampa naudingas visuomenei – tai ypač svarbu, norint kurti savo sėkmės istoriją" [3]. Vadinasi, savanoriška veikla ugdo mokinių bendruosius ir profesinius gebėjimus, plečia socialinių ryšių tinklą ir yra vienas iš veiksmingų būdų mokinių savirealizacijai. Tačiau, kaip pastebi neformaliojo ugdymo organizatorė, savanorystė profesinėje mokykloje nėra efektyviai diegiama, reikalingi aktyvesni veiksmai savanoriškai veiklai skatinti, nes ji ugdo mokinių karjeros kompetencijas. O tai atitinkamai atliepia karjeros projektavimo paslaugų paskirtį X profesinėje mokykloje.

Tyrimo rezultatai parodė, kad karjeros paslaugas analizuojamoje profesinėje mokykloje papildo *informavimo* kategorija (žr. 6 lentelė). Atlikus informantų duomenų analizę, paaiškėjo, kad karjeros informacijos mokiniams pakanka. Tačiau mokiniams trūksta gebėjimo valdyti informacijos masyvą, pritaikant jį asmeninei karjeros situacijai: „*Mokiniai pakankamai gauna informacijos apie profesijas, studijų programas iš mokytojų, karjeros specialistų. Tačiau dauguma mokinių nežino, kokia profesija jam tiktų ir kokią studijų programą pasirinkti. Problema – savęs pažinime, kuomet mokinys negali įvertinti savo stipriųjų ir silpnųjų savybių, gebėjimų, nemoka priimti sprendimų* [1]; <…>*Aš manau, kad informacijos pakanka, trūksta tik mokėjimo ją atsirinkti, noro ieškoti, lyginti* [3]". Todėl analizuojamoje mokykloje karjeros informacija teikiama mokiniams priimtina forma: „*Informacija turi būti reali, prieinama, „apčiuopiama", informatyvi ir, aišku, turi remtis jau esamais pavyzdžiais. Todėl pravesdami profesinius renginius pasikviečiame mokinius, kurie dirba pagal profesijas ir yra pasiekę nemažai* <…> [5]. Išreikštą informanto poziciją patvirtina *karjeros renginių* ir *veiklinimo* subkategorijos (žr. 6 lentelė), kurios atliepia dinamišką ir šiuolaikišką karjeros informacijos pateikimą. Tyrimo dalyviai karjeros renginius apibrėžia kaip: „*Tai konferencija, galima sakyti festivalis, nes organizuojamas mokiniams patraukliu formatu, linksmai. Šitas renginys padeda vaikams atsakyti į klausimus apie karjerą, studijas, tolesnį kelią, pabaigus mokyklą. Mokinius įtraukia tuo, kad pertraukų metu jie gali gyvai pabendrauti su aukštųjų mokyklų atstovais ar sėkmingą karjerą sukūrusiais žmonėmis* <…> *mokykla organizuoja konferenciją „Tavo sėkmės kelias" – jos metu vyksta aukštųjų mokyklų ir darbdavių mugė. Taip pat vieną kartą per metus organizuojame renginį „Aš einu ten, kur man įdomu" – jame pristatomos visos profesijų galimybės mūsų mokykloje* [3]; <…> *Į šį renginį sukviečiame universitetus, kolegijas ir mūsų miesto bei rajono mokyklas, o taip pat ir aplinkinių rajonų mokyklas. Šiuo atveju atvykę mokiniai*

susipažįsta ne tik su universitetų ir kolegijų pasiūlymais, bet ir su mūsų mokykla <…> gali susipažinti su mokyklos profesijų pristatymais, robotikos būrelio darbais <…>" [5]. Informantai pastebi, kad mokinių informavimas karjerai renginių formatu patrauklus tuo, kad mokiniai gali gyvai pabendrauti su aukštųjų mokyklų ir/ar darbdavių atstovais, ar sėkmingą karjerą sukūrusiais žmonėmis, savo sričių lyderiais. Toks veiklos modelis, grįstas realiais pavyzdžiais, sėkmės atvejais, tyrimo dalyvių teigimu, mokinius motyvuoja, ypač tuos, kurie niekaip negali atrasti savęs, savo pasirinkimo, nėra nusistatę karjeros kryties, kuria norėtų vadovautis. Kita informavimo karjerai sudėtinė dalis – išreikšta *veiklinimo* subkategorija. Veiklinimas X profesinėje mokykloje orientuotas į mokinių karjeros informavimą, padedant mokiniams pažinti skirtingas užimtumo galimybes, profesijų ypatumus: *„Profesinio veiklinimo metu mokiniams padedame pažinti įvairias užimtumo sritis, profesijų ypatumus ir karjeros galimybes, planuoti būsimą karjerą. „Pasimatuoti profesiją" į mūsų mokyklą atvyksta moksleiviai iš gimnazijų, bendrojo ugdymo mokyklų <…> Profesijos mokytojai kartu su mokiniais važiuoja į kitų profesinio mokymo įstaigų sektorinius praktinio mokymo centrus* [8]; *<…> Labai pavykęs yra veiklinimas, kai mokiniams leidžiama ,,pasimatuoti" kitas specialybes, tai kur kas labiau juos domina nei kad jie mokosi teoriškai* [2]; *<…> organizuojame veiklinimo vizitus mūsų mokyklos ir rajono mokiniams <...> išvykas į įmones ir įstaigas* [4]; *<…> Jie gali ne tik išgirsti, bet ir pagaminti, išmėginti, prisiliesti prie įrengimų*" [5]. Informantų teigimu, profesinis veiklinimas sukuria palankias sąlygas mokiniams gauti profesinę informaciją, kaupti darbo patirtį ir, tokiu būdu, atitinkamai planuoti būsimą karjerą.

Analizuojant X profesinės mokyklos karjeros projektavimo paslaugas išryškėjo kategorija – *projektinė veikla*, kurią konkretina subkategorijos: *stažuotės užsienyje* ir *imitacinės įmonės* (žr. 6 lentelė). Tyrimo dalyvių teigimu, profesinės mokyklos mokinių stažuotės užsienyje sudaro galimybes mokiniams plėtoti ne tik bendrąsias kompetencijas, bet ir ugdytis karjeros valdymo kompetencijas, įgyjant tarptautinio mobilumo patirtį globaliame kontekste: *„Šiais metais kaip tik mūsų mokykla dalyvauja ERASMUS+ projekte ,,Profesinė praktika ES šalyse". Ten jie turi plačias galimybes lavinti karjeros gebėjimus, nes lavina ne tik profesinius įgūdžius, bet ir lavina socialinius įgūdžius: komunikacinius įgūdžius, atsakomybės jausmą, pasitikėjimą savo jėgomis, kartu gali pasimokyti užsienio kalbos, plėsti kultūrinį, geografinį akiratį, įgyti tarptautinio mobilumo patirtį* [3]; *<...> mokiniai savo praktinius įgūdžius gali tobulinti užsienio šalyse (Lenkija, Malta, Tenerifė, Vokietija)*" [5]. Pažymėtina, kad X profesinėje mokykloje vykdoma projektinė veikla – sietina ne tik su tarptautiniu, bet ir vietos kontekstu. Todėl, kad X profesinėje

mokykloje veikia *imitacinės įmonės*, kurių tikslas – ugdyti mokinių karjeros kompetencijas, suteikiant mokiniams verslo žinių, formuojant ir įtvirtintant verslo įgūdžius: „*Taip pat mokykloje yra įkurta imitacinė bendrovė „Siurprizas", čia moksleiviai išmoksta reklamos, viešinimo, buhalterijos, apskaitos, biuro administravimo dalykų*" [3]. Vadinasi, imitacinėse įmonėse mokiniams sudaromos sąlygos teorines žinias (rinkodaros, personalo vadybos, finansų, buhalterijos, pardavimo, darbo su tiekėjais, užsienio kalbos, informacinių technologijų) taikyti praktiškai. Tokia ugdymo karjerai veikla įgalina mokinius savarankiškai spręsti darbo metu iškilusias problemas, įgyvendinti savo idėjas ir planus bei įgyti realios darbo verslo įmonėje praktikos, įsisavinant ekonominius reiškinius, o tai atitinkamai padeda pažinti kintantį darbo pasaulį.

Reikšminga X profesinės mokyklos mokinių karjeros projektavimo dalis – *konsultavimas* (žr. 6 lentelė). Remiantis R. Aleliūnaite ir E. Lapinsku (2014), karjeros konsultavimas yra orientuotas į du esminius veiklos etapus: 1) mokinio karjeros problemų identifikavimas, išsiaiškinimas, specifikavimas ir 2) mokinio karjeros problemų sprendimas. *Konsultavimo* kategoriją detalizuoja subkategorijos: *neformalūs pokalbiai* ir *individualios/grupinės konsultacijos*. Tyrimo dalyviai pastebi, kad karjeros konsultavimas sudėtingas procesas, todėl neretai vyksta neformalių pokalbių forma: „*Dažniausiai tai būna neformalūs pokalbiai <…> Neformaliuose pokalbiuose su mokiniais, išryškėja jų požiūris <…> Tai tuomet reikia daug dėmesio skirti, formuojant jų teigiamą požiūrį į profesinę ateitį, karjerą* [1]; *<…> pati jaučiu, kad yra poreikis kalbėtis, moksleiviai nori būti išklausyti, reikia pasidžiaugti jų pasiekimais, palaikyti, kai nesiseka, reaguoti į jų poreikius* [3]; *<…> Rodant pasitikėjimą jais, jų sugebėjimais ir galimybėmis. Dar dažnai padeda palaikymo, supratimo demonstravimas ir, žinoma, asmeninis pavyzdys <…> įsijautimas į žmogaus poblemas*" [7]. Vadinasi, profesinės mokyklos mokinių karjeros konsultavimo procese svarbu įgalinti mokinius savarankiškai spręsti karjeros sunkumus, demonstruojant palaikymą ir pasitikėjimą jų sugebėjimais. Ne ką mažiau aktualus karjeros konsultanto vaidmenį atliekančiojo asmens empatiškumas, siekiant konsultavimo proceso gilumo, nepaviršutiniško problemos traktavimo. Pažymėtina, kad X profesinėje mokykloje atliekamos tiek individualios, tiek grupinės mokinių konsultacijos karjeros klausimais: „*<…> mokyklos psichologas teikia mokiniams individualias ar grupines konsultacijas* [1]; *<…> Per individualias ir grupines konsultacijas keliu mokinių savivertę <…>*" [2]. Vadinasi, mokiniams sudaromos galimybės spręsti tiek individualius karjeros sunkumus, tiek grupės nariams aktualias karjeros problemas profesinės mokyklos kontekste.

Atlikus tyrimo dalyvių interviu duomenų analizę išryškėjo *tęstinis suaugusiųjų mokymas* (žr. 6 lentelė), suponuojantis karjeros projektavimo paslaugų atitikmenį X profesinėje mokykloje. Tęstinį suaugusiųjų mokymą X profesinėje mokykloje konkretina subkategorijos: *formalus mokymas* ir *neformalus mokymas*. Pažymėtina, kad tiek formalus („*Formalus mokymas yra, kada žmogui suteikiama valstybės pripažinta kvalifikacija: diplomas, pažymėjimas, kada žmogus gauna kvalifikaciją ir jam suteikiama galimybė vykdyti veiksmus, vadinamus kompetencijomis*" [7]), tiek neformalus tęstinis suaugusiųjų mokymas („*O neformalus mokymas suteikia tiesiog pačiam sau galimybę tobulintis <…> kada yra suteikiamas mokyklos pažymėjimas, liudijantis asmens patobulintas kompetencijas, dalyvaujant anglų kalbos kursuose, kompiuterinio rašingumo kursuose, apskaitos kursuose*" [7]") atliepia besimokančiųjų karjeros valdymo kompetencijų plėtojimą visą gyvenimą trunkančio mokymo(si) kontekste, už kurį tiesiogiai atsakinga X profesinės mokyklos tęstinio mokymo skyriaus vedėja. Informanto teigimu, tęstiniame suaugusiųjų mokyme ryškiai pastebimas skirtingas suaugusių asmenų požiūris į karjeros projektavimą: „*Suaugę žmonės kitaip nei vaikai sprendžia savo karjeros klausimus. Visus, kurie ateina mokytis į šitą skyrių, galima suskirstyti į tokias grupes, taip: žmonės, atėję patys mokytis, kuriems reikia žinių – jie nori kažką išmokti, yra motyvuoti. Tai jau yra suaugusio žmogaus motyvacija. Tuomet žmonės, kuriems reikia dokumentų išsilavinimo patvirtinimui – jie skaito, kad, galbūt, gyvenime jau viską moka, viską žino ir jiems, tokiu atveju, reikia tik formalaus įrodymo tiek įsidarbinant, tiek į užsienį išvažiuojant*" [7]. Vadinasi, suaugusiųjų karjeros projektavimas grindžiamas tam tikrais suaugusiųjų mokymo ypatumais: suaugusieji yra sukaupę gyvenimišką patirtį, todėl nori žinoti, kodėl mokosi, be to, galima daryti prielaidą, kad suaugusieji neretai orientuojasi į tikslą, yra nusistatę poreikius. Analizuojamu atveju, remiantis LR profesinio mokymo įstatymu (Žin., 2007, Nr. 43-1627), esminis suaugusiųjų karjeros tikslas tęstiniame mokyme – tobulinti ar įgyti kitą kvalifikaciją. X profesinės mokyklos tęstinio mokymo skyriaus viena iš tikslinių grupių – bedarbiai, priklausantys socialinės rizikos grupei, kurių karjeros projektavimą konkretizuoja *darbo biržos mokymai.* Pažymėtina, kad tęstinio mokymo skyriuje vedami profesiniai mokymai nedirbantiems asmenims, kurie siekia patobulinti kompetencijas ir įgyti reikiamą kvalifikaciją karjerai plėtoti per teritorinės darbo biržos siūlomas profesinio mokymo programas. Tai reiškia, kad teritorinė darbo birža nukreipia nedirbančius asmenis, siekiančius asmeninių karjeros tikslų, mokytis pagal konkrečią profesinio mokymo programą X profesinėje mokykloje. Informanto teigimu, formaliai mokytis atsiunčiamų nedirbančių asmenų karjeros projektavimą turėtų vykdyti teritorinė darbo birža, bet realybėje šias

funkcijas atlieka X profesinė mokykla, kuri ne tik plėtoja besimokančiųjų karjeros kompetencijas, bet ir siekia užtikrinti palankias socializacijos sąlygas socialinės rizikos grupei priklausantiems asmenims, ateinantiems mokytis į X profesinę mokyklą: „*Jei žmonės siunčiami iš darbo biržos – tai faktiškai jų karjeros kelią turėtų spręsti institucija, kuri siunčia mokytis. Tai, sakykim – darbo birža. Jau jie turėtų žmones apklausti, turėtų numatyti kuris kam tinka: kuris tinka būti siuvėju, o kuris pardavėju…Juos turėtų pratestuoti. Na, bet realybė yra kitokia: dalis žmonių atsiunčiami tinkami tam darbui, kuriam jie ruošiami, dalis – tikrai netinkami. Ir tada mokyklos misija, bet kokiu atveju, - išmokinti ir suteikti kvalifikaciją, dar labai svarbu suteikti socialinę aplinką – tai yra geranoriškos socialinės aplinkos sukūrimas <...> Toliau yra įvairios gamybinės praktikos: pagal žmonių savybes patariame, kur atlikti praktikas, čia vyksta toks kaip konsultavimas galėčiau įvardinti – mokytojų, kas veda kursus ir mano misija yra tokia, nes svarbu įžvelgti kelis mėnesius besimokančio žmogaus būdą ir kartais tiesiog jam patarti*” [7]. Vadinasi, darbo biržos mokymai yra karjeros projektavimo X profesinėje mokykloje proceso dalis, kurio metu svarbus ne tik asmenų karjeros kompetencijų ugdymas, suteikiant atitinkamas žinias ir įgūdžius, bet ir socialinės aplinkos įtaka, formuojanti besimokančiųjų požiūrį į asmeninę karjerą: „*<…> šnekant apie atsiųstus iš darbo biržos asmenis, paprastai jie yra didžioji mano suaugusiųjų grupės dalis, tai jiems labai trūksta optimistinio požiūrio į savo karjerą. Save dažnai jie tiesiog nurašo. Jaučiasi našta visuomenei ir patys sau, ypač vyresnio amžiaus darbo biržos klientai <…> Vienas iš tikslų – padėti žmogui įsidarbinti. Kartais tai yra pagalba vien tik dėl darbo, o kartais tai yra pagalba, siekiant padėti išreikšti save. Na, o tie būdai, tai yra žodinis…tai yra asmeniniai kontaktai, pokalbiai, palaikymas, paskatinimas. Vienareikšmiškai, supratimas, galbūt toks daugiau įsijautimas į žmogaus problemas, jokiu būdu, neignoravimas jo gyvenimo*” [7]. Tai reiškia, kad tęstinis mokymas yra vienas iš karjeros projektavimo X profesinėje mokykloje sandų, atliepiantis suaugusiųjų tikslinės grupės ypatumus bei socialinį situacijos kontekstą.

Apibendrintai galima teigti, kad karjeros projektavimo paslaugos X profesinėje mokykloje nėra griežtai atskirtos viena nuo kitos, o teikiamos kompleksiškai. Tačiau tyrimo dalyvių atsakymai leido išryškinti mokinių karjeros projektavimo veiklas, suponuojančias karjeros paslaugų sritis. Tai yra – ugdymas karjerai, informavimas, konsultavimas, projektinė veikla ir tęstinis suaugusiųjų mokymas.

2.2.3. Asmenų, teikiančių karjeros projektavimo paslaugas profesinėje mokykloje, veiklos funkcijos ir atsakomybės

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti kas teikia karjeros projektavimo paslaugas X profesinėje mokykloje. Atlikus informantų interviu duomenų analizę gautos kategorijos: *švietimo pagalbos specialistai*, *pedagogai*, *administracijos darbuotojai* (žr. 7 lentelė).

Kategorija	**Subkategorija**	**Interviu teksto segmentai**
Švietimo pagalbos specialistai	Socialinė pedagogė	*Socialinis pedagogas <...> atlieka kaip profesijos patarėjo vaidmenį. Jis bendrauja su mokiniais ir jų tėvais, ypatingai su rizikos ar socialiai remiamomis šeimomis* [1]
	Psichologė	*<...> veda individualias konsultacijas, grupės konsultacijas, atlieka tyrimus (LPIK, NEO PI-R), testų vertinimą* [1] *<...> teikiu individualias konsultacijas, einu į grupes vesti apie karjerą* [2]
Pedagogai	Bendrojo ugdymo dalykų mokytojai	*Karjeros planavimas integruotas į mokymo procesą, per pamokas mokytojai padeda mokiniams pažinti karjerai svarbius asmenybės ypatumus: savybes, vertybes, interesus, socialinius vaidmenis <…>* [4]
	Profesijos mokytojai	*<...> atsakinga už mokinių praktinės veiklos sutarčių sudarymą mokinių profesinio veiklinimo organizavimą <...> vedu teritorinės darbo biržos organizuojamus mokymus* [5]
	Neformaliojo ugdymo organizatorė	*<...> ugdymo karjerai programa derinama su įvairiomis neformaliojo švietimo formomis (seminarai, diskusijos, praktinės užduotys, žaidimai) <...> stengiuosi kuo daugiau vaikų įtraukti į veiklas po pamokų, savanorystės programas* [3]
Administracijos darbuotojai	Direktoriaus pavaduotojas ugdymui	*<...> direktoriaus pavaduotojas ugdymui inicijuoja karjeros renginius, bendradarbiauja su verslo įmonėmis, organizuoja mokiniams susitikimus su aukštųjų mokyklų, kolegijų atstovais, darbdaviais* [3]
	Tęstinio mokymo skyriaus vedėja	*Vyksta tarpininkavimas tarp darbdavių ir besimokančių: susitikimai su besimokančiais, išvykos į darbo vietas. Palaikomi asmeniniai kontaktai – yra ir susitikimai <...> kada dalyvauja įmonių atstovai, darbo birža <...> mokyklos atstovai* [7]
	Profesinio mokymo skyriaus vedėja	*<...> yra rengiamos naujos ir atnaujinamos profesinio mokymo programos, atsižvelgiant į darbo rinkos poreikius. Sudarant mokyklos vykdomų programų įgyvendinimo planą, apgalvoju, kaip sudaryti sąlygas mokiniams gauti informaciją apie mokymosi ir darbo galimybes* [8]

Lentelė 7. Karjeros projektavimo paslaugų X profesinėje mokykloje teikėjai

Remiantis LR švietimo įstatymu (Žin., 1991, aktuali redakcija nuo 2017-09-01, Nr. 23-593), karjeros specialistas – tai asmuo, teikiantis profesinio informavimo ir konsultavimo, ugdymo karjerai paslaugas. Šiame darbe laikomasi požiūrio, kad karjeros projektavimo paslaugas teikiantys asmenys X profesinėje mokykloje (t.y. švietimo pagalbos specialistai, pedagogai ir administracijos darbuotojai) priskirtini karjeros specialisto sąvokai. Todėl tyrimo dalyvių buvo paprašyta papasakoti apie savo profesinę veiklą karjeros projektavimo kontekste X profesinėje mokykloje, siekiant išryškinti karjeros projektavimo paslaugų teikėjų veiklos funkcijas ir atsakomybes. Analizuojant interviu duomenis, paaiškėjo, kad karjeros projektavimo paslaugas X profesinėje mokykloje galima suskirstyti į atskirus grupės koncentrus pagal karjeros projektavimo paslaugų teikėjų veiklos funkcijas ir atsakomybes (žr. 8 lentelė). Ugdymo karjerai paslaugų grupėje išryškėjo, kad pameistrystės organizavimas kaip ugdymo karjerai veiklos forma įgyvendinama bendrojo ugdymo dalykų mokytojų ir profesijos mokytojų kompetencijų ribose: „<…> *mokyklos internetiniame puslapyje, kartu su profesijos mokytojais organizuojame veiklinimo vizitus mūsų mokyklos ir rajono mokiniams „Pasimatuok profesiją", išvykas į įmones ir įstaigas, susitikimus su įvairių profesijų atstovais* [4]; <…> *Mokinių karjerai dėmesys skiriamas per pameistrystę, kuomet praktinis mokymas vyksta realioje darbo vietoje: gamybos įmonėje, organizacijoje, taip pat per veiklinimą*" [5]. Ugdymo karjerai dalyko integravimas į profesinio mokymo ir bendrojo ugdymo programų turinį – kaip veiklos funkcija priskirtina bendrojo ugdymo dalykų mokytojams ir profesijos mokytojams: „*Karjeros planavimas integruotas į mokymo procesą, per pamokas mokytojai padeda mokiniams pažinti karjerai svarbias asmenybės charakteristikas, pažinti socialinę aplinką. Per lietuvių ir užsienio kalbų pamokas mokiniai mokosi reflektuoti – suprasti ir interpretuoti savo mintis, dorinio ugdymo pamokose padedama suprasti vertybes, išryškinti karjeros prioritetus. Ypač glaudžiai siejasi su ugdymu karjerai ekonomikos ir verslo pagrindų, technologijų pamokos* [4]; <…> *turiu auklėjamąją grupę, tai visada stengiuosi įdiegti, perduoti mokiniams, kad profesiniai įgūdžiai ir mokymas yra reikalingi jų tolimesnėje veikloje ir siekių įgyvendinime*" [5]. Remiantis LR ugdymo karjerai programa (TAR, 2014, Nr.4888) ugdymo karjerai programą profesiniame mokyme rekomenduojama integruoti į ekonomikos ir verslo pagrindų programos turinį. Tačiau analizuojamos X profesinės mokyklos profesijos mokytojai ugdymą karjerai integruoja ir profesinių modulinių programų įvade: „*Profesinių modulinių programų įvade profesijos mokytojai išsiaiškina mokinių lūkesčius ir poreikius, nes nori padėti jaunimui adekvačiai įvertinti save ir profesiją, siekti karjeros planavimo*" [8]. Kita svarbi ugdymo karjerai dalis, išskirta

remiantis bendrojo ugdymo dalyko (ekonomikos ir verslo pagrindų) mokytojos interviu atsakymų pagrindu, yra mokinio karjeros plano/kompetencijų aplanko (portfolio) rengimas – derinamas, dalyvaujant tiek pedagogams, tiek švietimo pagalbos specialistams (t.y. socialiniam pedagogui ir psichologui): „*Kartu su mokyklos psichologe, socialine pedagoge ir grupių vadovais padedame sudaryti mokiniams karjeros planą ar karjeros kompetencijų ir pasiekimų aplanką (portfolio). Su mokiniais aptariamos pagrindinės karjeros problemos* [4]; <…> *Jeigu yra problemos – tai įsijungia mokyklos psichologė, socialinė pedagogė. Kada yra problema – tada įsijungia kiti komandos nariai – tai yra ir mokytojai*" [7].

KPP[5] grupė	**Veiklos funkcijos**	**KPP teikėjas**
1	**2**	**3**
Ugdymas karjerai	Pameistrystės organizavimas	Direktoriaus pavaduotojas ugdymui, profesijos mokytojai
	Ugdymo karjerai dalyko integravimas į profesinio mokymo ir bendrojo ugdymo programų turinį	Bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai
	Mokinio karjeros plano/kompetencijų aplanko (portfolio) rengimas	Bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai, socialinis pedagogas, psichologas
	Mokinių tėvų švietimas ugdymo karjerai klausimais	Socialinis pedagogas, psichologas
	Neformaliojo švietimo veiklų organizavimas	Neformaliojo ugdymo organizatorė
	Savanoriškos veiklos inicijavimas	Neformaliojo ugdymo organizatorė
Informavimas	Karjeros renginių organizavimas	Neformaliojo ugdymo organizatorė, direktoriaus pavaduotojas ugdymui
	Profesinio veiklinimo koordinavimas	Bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai
Konsultavimas	Mokinių karjeros tyrimų *(LPIK, NEO PI-R)* atlikimas	Psichologas
	Individualių ir grupės konsultacijų vedimas mokiniams karjeros klausimais	Psichologas, socialinis pedagogas
Projektinė veikla	Mokinių profesinės praktikos užsienyje organizavimas	Profesinio mokymo skyriaus vedėja
	Imitacinių įmonių veiklos vykdymas	Profesijos mokytojai

[5] KPP – karjeros projektavimo paslaugos.

KPP[6] grupė	Veiklos funkcijos	KPP teikėjas
Tęstinis suaugusiųjų mokymas	Formaliojo ir neformaliojo suaugusiųjų mokymo programų įgyvendinimas	Tęstinio skyriaus vedėja, profesijos mokytojai
Tarpinstitucinis bendradarbiavimas	Tarpininkavimas tarp darbo rinkos institucijų/verslo įmonių	Direktoriaus pavaduotojas ugdymui, tęstinio mokymo skyriaus vedėja, profesinio mokymo skyriaus vedėja, profesijos mokytojai
	Bendradarbiavimas su švietimo institucijomis	Direktoriaus pavaduotojas ugdymui, profesinio mokymo skyriaus vedėja, tęstinio mokymo skyriaus vedėja
	Darbo biržos mokymų organizavimas/vedimas	Tęstinio skyriaus vedėja, profesijos mokytojai

Lentelė 8. X profesinės mokyklos (KPP) teikėjų veiklos funkcijos ir atsakomybės

Vadinasi, į mokinio karjeros plano ir/ar karjeros kompetencijų aplanko rengimą įtraukiami ir švietimo pagalbos specialistai, jeigu mokinys turi karjeros problemų ir jam reikalinga kompleksinė pagalba karjeros sunkumams įveikti: „*Socialinis pedagogas <…> bendrauja su mokiniais ir jų tėvais, ypatingai su rizikos ar socialiai remiamomis šeimomis, kurioms trūksta socialinių įgūdžių* [1]; *<…> Tos jų pačių priklausomybės, socialinės problemos, kurios lemia tai, kad laikas, kuris turėtų būti skiriamas jų profesiniam tobulėjimui, žinių, įgūdžių tobulinimui – dabar yra skiriamas tom problemoms spręsti*" [7]. Mokinių tėvų švietimas ugdymo karjerai klausimais išryškėjo kaip socialinio pedagogo ir psichologo veiklos funkcija karjeros projektavimo paslaugų koncentre X profesinėje mokykloje: „*Socialinis pedagogas bendrauja su mokiniais ir jų tėvais <…> rengia valandėlių organizavimą tėvams – galima sakyti, vykdo tėvų švietimą ugdymo karjerai klausimais* [1]; *<…> Esu atsakinga už profesinio kryptingumo <…> mokinių ir tėvų konsultavimą*" [2]. Informantų teigimu, tėvų įtraukimas į mokinių karjeros projektavimo procesą reikšminga sąlyga, turinti įtakos mokinių karjeros sprendimams. Tačiau tyrimo dalyviai pastebi X profesinės mokyklos mokinių tėvų pasyvumą savo vaikų karjeros projektavimo procese, socialinių įgūdžių ribotumą: „*Dažnai tėvai apskritai labai mažai laiko skiria bendravimui su vaiku apie jo ateitį. Mažai bendraujant su vaiku, tėvai negali įvertinti jo praktinių bei intelektinių gebėjimų, nepastebi tam tikrų charakterio savybių, turinčių įtaką tam tikriems karjeros sprendimams <…> ypatingai su <…> šeimomis, kurioms trūksta socialinių įgūdžių*" [1]. Vadinasi, tai byloja apie kompleksinės pagalbos poreikį X profesinės mokyklos

[6] KPP – karjeros projektavimo paslaugos.

mokinių karjeros projektavimo procese. Analizuojant karjeros projektavimo paslaugų teikėjų veiklos funkcijas X profesinėje mokykloje, išskirta neformaliojo ugdymo sritis išimtinai aktualizuoja neformaliojo ugdymo organizatorės vaidmenį karjeros projektavimo procese. Popamokinės veiklos vedimas kaip karjeros projektavimo funkcija priskirta neformaliojo švietimo organizatorei, remiantis konkrečiu informanto atveju: „<…> *mokiniai turi galimybę dirbti mokyklos parlamente, organizuoti renginius, leisti mokyklos laikraštį, savanoriauti. Kartais šios veiklos nulemia jaunuolių pasirinkimus, turi didelę įtaką jų tolimesniam gyvenimui. Pavyzdžiui, viena mano mergaitė, padirbėjus mokyklos laikraštyje nusprendė tapti žurnaliste, kita – renginių vedėja. Tokios situacijos labai džiugina, sėkmingi atvejai motyvuoja kitus mokinius, todėl po to atsiranda daugiau norinčių ką nors veikti, kuo nors užsiimti po pamokų, laisvu laiku nuo darbų*" [3]. Vadinasi, popamokinė veikla skatina mokinių saviraišką, asmeninių interesų sąsajų atradimą su karjeros sprendimais. Informanto teigimu, tokia veiklos perspektyva turėtų būti grindžiamas ir mokinių savanorystės organizavimas („<…> *savanoriaudamas žmogus patiria tą jausmą, kai jo darbas tampa naudingas visuomenei – tai ypač svarbu, norint kurti savo sėkmės istoriją <…> Taip jie įgytų praktikos, viešo kalbėjimo įgūdžių, išmoktų save realizuoti, įgytų profesinių įgūdžių ir pažinčių, kurios gali būti naudingos ateityje*" [3]), kuris įgalina mokinius projektuoti asmeninės karjeros viziją.

Toliau yra išskiriama informavimo kaip karjeros paslaugų grupė. Šioje grupėje išskiriama karjeros renginių organizavimo veiklos funkcija – priskirtina neformaliojo ugdymo organizatorei („*Tai konferencija, galima sakyti festivalis, nes organizuojamas mokiniams patraukliu formatu, linksmai. Šitas renginys padeda vaikams atsakyti į klausimus apie karjerą, studijas, tolesnį kelią, pabaigus mokyklą. Mokinius įtraukia tuo, kad pertraukų metu jie gali gyvai pabendrauti su aukštųjų mokyklų atstovais ar sėkmingą karjerą sukūrusiais žmonėmis*" [3]) ir direktoriaus pavaduotojui ugdymui („<…> *mokyklos direktoriaus pavaduotojas ugdymui inicijuoja karjeros renginius <…> Mokykloje kasmet organizuojamas renginys „Tavo sėkmės kelias", kuomet atvyksta 30-40 aukštųjų mokyklų ir kolegijų atstovai, kurie supažindina ne tik mūsų mokyklos, bet ir viso bei aplinkinių rajonų mokinius su galimybėmis studijuoti šiose įstaigose*" [4]. Analizuojamoje informavimo paslaugų grupėje profesinio veiklinimo koordinavimo funkciją atlieka mokyklos bendrojo ugdymo dalykų ir profesijos mokytojai: „<…> *atlieku karjeros informavimą ir veiklinimo organizavimą: elektroniniu ir kitais rašytiniais būdais teikiu mokiniams informaciją apie mokyklos teikiamas mokymosi galimybes ir sąlygas; mokyklos internetiniame puslapyje kartu su profesijos mokytojais organizuojame veiklinimo vizitus mūsų*

mokyklos ir rajono mokiniams ,,Pasimatuok profesiją", išvykas į įmones ir įstaigas, susitikimus su įvairių profesijų atstovais" [4]. Remiantis T. Butvilu ir kt. (2014), pedagogai, organizuodami profesinį veiklinimą, derina kelis veiksmus: sudaro profesinio veiklinimo įstaigų sąrašą; pasiūlo mokiniams priimtiną profesinio veiklinimo formą; suderina susitikimus su profesijų atstovais/mentoriais, mokinių tėvais/globėjais; inicijuoja refleksijas/veiklinimo aptarimus.

Atlikus informantų interviu duomenų analizę, išryškėjo, kad kita karjeros projektavimo paslaugų grupė X profesinėje mokykloje – įvardinama kaip karjeros konsultavimas yra švietimo pagalbos specialistų (psichologo ir socialinio pedagogo) profesinio lauko dalis. Pažymėtina, kad X profesinės mokyklos psichologui priskirtinas mokinių karjeros tyrimų *(LPIK* – profesinių interesų klausimynas*, NEO PI-R* – asmenybės įvertinimo instrumentas*)* atlikimas: ,,<…> *psichologas pas mus veda individualias konsultacijas, grupės konsultacijas, atlieka tyrimus (LPIK, NEO PI-R), testų vertinimą* [1]; <…> *Per individualias ir grupines konsultacijas keliu mokinių savivertę <…> asmeniškai pastebiu, kad mokiniams labai aktuali savęs pažinimo, savo poreikių ir galimybių išsiaiškinimo informacija*" [2]. Svarbu pažymėti, kad neretai X profesinės mokyklos psichologas veda individualias ir grupės konsultacijas mokiniams karjeros klausimais, dalyvaujant ir socialiniam pedagogui, nes, kaip pastebi L. Žadeikaitė bei A. Railienė (2008), socialiniams pedagogams karjeros projektavimo srityje priskiriama ne tik šviečiamoji, ugdomoji, bet ir konsultacinė funkcija, orientuota į profesinės karjeros planavimo klausimų sprendimą, tokių kaip profesijos pasirinkimas, kvalifikacijos tobulinimas, tolesnio mokymosi ir/ar įsidarbinimo galimybės. Tai paliudija informanto išreikšta pozicija: ,,*Socialinis pedagogas – galiu pasakyti, kad atlieka kaip profesijos patarėjo vaidmenį*" [1]. Verta pastebėti, kad X profesinės mokyklos karjeros projektavimo paslaugų grupei priklausanti projektinė veikla pagal atskiras veiklos funkcijas priskiriama profesinio mokymo skyriaus vedėjai ir profesijos mokytojams. Tai reiškia, kad mokinių profesinės praktikos užsienyje organizavimą vykdo profesinio mokymo skyriaus vedėja: ,,*Mokiniai ugdomi per projektinę veiklą, išvykdami į kitas užsienio šalis atlikti praktikos <…> dalyvauja ERASMUS + programos mobilumo projekte ,,Profesinė praktika ES šalyse", todėl mokiniai savo praktinius įgūdžius gali tobulinti užsienio šalyse: Lenkija, Malta, Tenerifė, Vokietija*" [8]. O imitacinių įmonių veiklą X profesinėje mokykloje kuruoja profesijos mokytojai, kurių veiklos funkcijas šioje projektinėje srityje konkretina mokinių karjeros valdymo kompetencijų ugdymas, padedant mokiniams savarankiškai spręsti darbo metu iškilusias problemas, įgyvendinti idėjas ir planus bei įgyti darbinės imitacinėje verslo įmonėje praktikos: ,,<…> *mokykloje yra įkurta imitacinė bendrovė ,,Siurprizas", čia moksleiviai išmoksta reklamos,*

viešinimo, buhalterijos, apskaitos, biuro administravimo dalykų" [3]. Pažymėtina, kad tęstinio suaugusiųjų mokymo sritis pagal karjeros projektavimo grupes X profesinėje mokykloje atitinkamai priskiriama tęstinio mokymo skyriaus vedėjai ir profesijos mokytojams. Ši karjeros passlaugų grupė sietina su suaugusiųjų formalaus ir neformalaus mokymo programų įgyvendinimu, už kurį atsakingi minėti karjeros specialistai: „<…> *esu atsakinga už suaugusių žmonių tęstinį mokymąsi. Aš dirbu su suaugusiųjų mokymu: tai yra formalus ir neformalus. Formalus mokymas yra, kada žmogui suteikiama valstybės pripažinta kvalifikacija: diplomas, pažymėjimas, kada žmogus gauna kvalifikaciją ir jam suteikiama galimybė vykdyti veiksmus, vadinamus kompetencijomis. Ir yra neformalus mokymas, kada yra suteikiamas mokyklos pažymėjimas, liudijantis asmens patobulintas kompetencijas, dalyvaujant anglų kalbos kursuose, kompiuterinio rašingumo kursuose, apskaitos <…> Su besimokančiųjų karjeros klausimais dirba grupių vadovai, profesijos mokytojai*" [7]. Tyrimo dalyvių teigimu, suaugusiųjų karjeros projektavimas tęstiniame mokyme pasižymi tam tikra specifika: „*Suaugę žmonės kitaip nei vaikai sprendžia savo karjeros klausimus <..> žmonės ateina patys mokytis, kuriems reikia žinių – jie nori kažką išmokti, yra motyvuoti. Tai jau yra suaugusio žmogaus motyvacija <...> čia jau yra susiformavę žmonės <…> Tęstiniame mokyme sunku suplanuoti šį procesą, jeigu žmogus atėjo savo noru mokytis, jis yra motyvuotas ir geba projektuoti savo karjerą savaime. Jei jis mokytis atėjo atsiųstas įvairiais būdais – tada mes lanksčiai stengiamės keisti neigiamas jo nuostatas mokymosi atžvilgiu ir daugiau užmotyvuoti, kitaip sakant, pakelti jo mokymosi motyvaciją*" [7]. Vadinasi, suaugusiųjų karjeros projektavimas pagrįstas aiškia mokymosi motyvacija – žinojimu, ko nori, priešingu atveju – poreikių nusistatymu. Galima teigti, kad tokias nuostatas karjeros atžvilgiu sąlygoja suaugusiųjų gyvenimiška patirtis, savarankiškumas bei orientacija į tisklą (<…> *žmonės, kuriems reikia dokumentų išsilavinimo patvirtinimui – jie skaito, kad, galbūt, gyvenime jau viską moka, viską žino ir jiems, tokiu atveju, reikia tik formalaus įrodymo tiek įsidarbinant, tiek į užsienį išvažiuojant*" [7]).

Sistemingai gilinantis į karjeros projektavimo paslaugų teikėjų X profesinėje mokykloje veiklos funkcijas, verta pažymėti tarpinstitucinio bendradarbiavimo sritį, kurį aktualizuoja administracijos darbuotojų vaidmenį mokinių karjeros projektavimo procese. Analizuojamas profesinis vaidmuo grindžiamas tarpininkavimu tarp darbo rinkos institucijų/verslo įmonių ir bendradarbiavimu su švietimo institucijomis. Tai reiškia, kad administracijos darbuotojai: direktoriaus pavaduotojas ugdymui, tęstinio mokymo skyriaus vedėja bei profesinio mokymo skyriaus vedėja – atsakingi už karjeros pagalbą, tarpininkaujant tarp darbo biržos, verslo įmonių

ir besimokančiųjų: „*Vyksta tarpininkavimas tarp darbdavių ir besimokančių: susitikimai su besimokančiais, išvykos į darbo vietas. Palaikomi asmeniniai kontaktai tarp ieškančių darbo ir darbdavių, kurie ieško darbuotojų. Tai yra ir susitikimai, va pavyzdžiui, kitą savaitę yra ir renginys darbo biržoje, kada dalyvauja įmonių atstovai, ieškantys darbuotojų, dalyvauja bedarbiai, kuriuos darbo birža planuoja siųsti pas mus į mokyklą, na…ir mūsų mokyklos atstovai*" [7]. Vadinasi, administracijos darbuotojų tarpininkavimas reikšmingas, organizuojant profesinius mokymus nedirbantiems asmenims, kuriuos į X profesinę mokyklą nukreipia teritorinė darbo birža, sudarant su darbdaviais mokinių praktikos sutartis ar organizuojant profesinį veiklinimą, pameistrystę. Tai reiškia, kad X profesinės mokyklos administracijos atstovų tarpininko funkcijų atlikimas bei partnerystės ryšių su kitomis švietimo institucijomis/įstaigomis palaikymas padeda užtikrinti darbo rinkos ir švietimo sistemos segmentų sintezę X profesinės mokyklos mokinių karjeros projektavimo procese. Verta pastebėti, kad darbo biržos mokymų organizavimo/vedimo funkcija priskiriama tęstinio mokymo skyriaus vedėjai ir profesijos mokytojams: „*Jei žmonės siunčiami iš darbo biržos <…> mokyklos misija, bet kokiu atveju, išmokinti ir suteikti kvalifikaciją* [7]; <…> „*Esu atsakinga už mokinių praktinės veiklos sutarčių sudarymą, bendradarbiavimą su mokinių praktinės veiklos įmonėmis, įstaigomis, organizacijomis, mokinių profesinio veiklinimo organizavimą. Taip pat vedu teritorinės darbo biržos organizuojamus mokymus bedarbiams pagal atitinkamas profesinio mokymo programas*" [5]. Vadinasi, tęstiniame mokyme dalyvaujančių profesijos mokytojų funkcijos tiesiogiai koreliuoja su analizuojama karjeros projektavimo sritimi.

Analizuojant karjeros paslaugas X profesinėje mokykloje teikiančių asmenų veiklos funkcijas, buvo siekiama išsiaiškinti, kokios kompetencijos reikalingos karjeros projektavimo paslaugų teikėjams profesinėje mokykloje. Tačiau, atlikus informantų duomenų analizę, paaiškėjo, kad tyrimo dalyviai linkę vadovautis profesine intuicija, nes jiems apskritai trūksta profesinių karjeros specialisto kompetencijų: „<…> *Kadangi neteko studijuoti šioje srityje, tai žinoma trūksta žinių, kurių reikėtų, dirbant šį darbą. Dažnai vadovaujuosi savo asmenine patirtimi, ko neturėtų būti konsultuojant* [1]; <…> *Ko gero, galbūt, reiktų išklausyti kokį specialų mokinių karjeros projektavimo kursą. Aš dirbu pagal savo „šeštą jausmą" – vadovaujuosi savo intuicija* [3]. Informantai kritiškai vertina savo kaip karjeros specialisto profesines kompetencijas ir pripažįsta, kad trūksta profesinių žinių („*Apie karjeros planavimą, apie karjeros paslaugas ir jų teikėjus, apie savęs pažinimą* [4]) ir įgūdžių („*Gebėjimas konsultuoti mokinius karjeros planavimo klausimais, mokinių pažinimo ir pažangos pripažinimo kompetencija, mokinių*

motyvavimo kompetencija" [2]). Svarbu pastebėti, kad karjeros specialisto kvalifikacijos dar nėra Lietuvos profesijų klasifikatoriaus registre, karjeros specialisto kompetencijos nėra aiškiai reglamentuotos teisiniame lygmenyje. Todėl remiantis LR Ugdymo karjerai programa (TAR, 2014, Nr.4888), galima daryti prielaidą, kad karjeros specialistams X profesinėje mokykloje reikalingos karjeros kompetencijos keturiose srityse: mokinių savęs pažinimo, karjeros galimybių pažinimo, karjeros galimybių planavimo ir karjeros galimybių įgyvendinimo srityse.

Apibendrintai galima teigti, kad karjeros projektavimo paslaugas X profesinėje mokykloje teikia: švietimo pagalbos specialistai, pedagogai bei administracijos darbuotojai. Karjeros specialistų X profesinėje mokykloje veiklos funkcijas charakterizuoja karjeros projektavimo paslaugų grupės: ugdymas karjerai ir informavimas – šioje karjeros paslaugų grupėje ryškesnis vaidmuo priskiriamas pedagogams; karjeros konsultavimas – kaip švietimo pagalbos specialistų (psichologo, socialinio pedagogo) profesinio lauko dalis; projektinė veikla – profesinio mokymo skyriaus vedėjos prerogatyva; tęstinis suaugusiųjų mokymas – atitinkamai kuruojamas tęstinio mokymo skyriaus vedėjos bei tarpinstitucinis bendradarbiavimas – realizuojamas administracijos darbuotojų iniciatyva. Tačiau svarbu pabrėžti, kad karjeros projektavimo paslaugų teikėjų veiklos funkcijų diferenciacija X profesinėje mokykloje yra tik sąlygina, nes karjeros projektavimo paslaugos yra kompleksinio pobūdžio. Todėl reikalinga asmenų, turinčių skirtingą patirtį ir profesinę kvalifikaciją, įtrauktis.

2.2.4. Institucinis ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas profesinės mokyklos karjeros projektavimo paslaugų srityje

Sistemingai gilinantis į karjeros projektavimo procesus X profesinėje mokykloje, buvo siekiama išsiaiškinti, kaip į šį procesą įtraukiami karjeros projektavimo paslaugų teikėjai. Atlikus informantų duomenų analizę, gautos institucinio bendradarbiavimo X profesinėje mokykloje kategorijos: *darbas komandoje* ir *mokyklos bendruomenė* (žr. 9 lentelė). Komandinio darbo kategoriją konkretina subkategorijos: *pareiginių funkcijų atlikimas*, *atsakomybių pasidalijimas*, *lyderiai* ir *probleminės situacijos*. Tyrimo dalyvių teigimu, karjeros projektavimo paslaugos X profesinėje mokykloje teikiamos, atsižvelgiant į komandos narių pareigines funkcijas: „*Dirbant komandoje, pasiskirstome, tiesiog, kaip aš sakau, teritorijas žemėlapyje, kuriose dirbsime maždaug pagal pareigybes* [5]; *Pagalbos mokiniui specialistai įtraukiami tiesiogiai, tai įrašyta pareigybėse. Visi mokytojai yra atsakingi už tam tikras veiklas ir jas vykdo*" [2]. Pažymėtina, kad

karjeros specialistui keliami kvalifikaciniai reikalavimai dar nėra apibrėžti teisiniame lygmenyje, todėl karjeros paslaugas teikiantys asmenys: pedagogai[7], švietimo pagalbos specialistai[8] ir administracijos darbuotojai[9] X profesinėje veikloje vadovaujasi jų profesinei kvalifikacijai keliamais bendraisiais reikalavimais. Informantų požiūriu, darbas komandoje vyksta formaliai pasidalijant atsakomybėmis: „<…> *yra ugdymo karjerai grupė (psichologas, socialinis pedagogas, neformaliojo švietimo organizatorė, administracijos atstovai, pedagogai). Visi jie turi numatytas funkcijas, kaip padėti mokiniui renkantis mokymosi programas ar profesinę veiklą* [1]; <…> *Pasidaliname darbus, aptariame, kas kam artimiausia ir maloniausia daryti, kartu sprendžiame apie karjeros informavimo galimybes mokiniams* [2]; *Visos atsakomybės pasidalinamos* [3]". Tačiau, iš kelių informantų interviu atsakymų išryškėjo tai, kad darbuotojų atsakomybių pasidalijimas karjeros projektavimo srityje yra formalus ir realiai neveikiantis: „*Nėra aiškaus veiklos pasidalijimo, turiu omenyje tai, kad nelabai aišku, ką turi daryti mokytojai, specialistai, administracija – visos funkcijos labai susidubliavę, kitaip tariant, nėra aiškių veiklos gairių karjeros projektavimo srityje, o tai apsunkina darbą <..> tai vyksta nesistemingai, periodiškai* [5]; <…> *nes dabar kai atsakingi visi, tai neatsakingas niekas*" [2]. Tai reiškia, kad X profesinėje mokykloje karjeros palsaugas teikiančių asmenų funkcijos nėra aiškiai išgrynintos, dėl to atsakomybės pasidalinamos formaliai, o praktiškai realizuojamos nesistemingai arba periodiškai. Vis dėl to, tyrimo dalyviai pažymėjo, kad karjeros projektavimo paslaugas teikiančių asmenų grupėje yra išryškėję *lyderiai*, kurie imasi iniciatyvos mokinių karjeros projektavimo veikloje: „*Yra lyderių, kaip aš sakau, grupė, kuri ir pagrinde inicijuoja karjeros veiklas mokiniams mokykloje* [2]; <…> *Yra komanda žmonių, kurie apsiima būti lyderiais šioje veikloje, dažniausiai jie sukviečia kitus pasitarimams, pokalbiams* [3]; <..> *Mokykloje yra komanda, kuriai vadovauja direktoriaus pavaduotojas ugdymui ir į kurią įeina neformaliojo mokymo organizatorė, profesinio rengimo skyriaus vedėja, psichologė, socialinė pedagogė. O karjeros projektavimo paslaugų teikimą vykdo visi profesijos mokytojai bei bendrųjų dalykų mokytojai*"

[7] Turi atitikti 2017 m. rugsėjo 01d. LR švietimo įstatymo (Nr. 23-593) 48 straipsnyje nustatytus reikalavimus (Žin., 1991, aktuali redakcija nuo 2017-09-01, Nr. 23-593) ir LR švietimo ir mokslo ministro 2014 m. rugpjūčio 29 d įsakymu Nr. V-774 „Dėl reikalavimų mokytojų kvalifikacijai aprašo patvirtinimo" nustatytus reikalavimus (TAR, 2014, Nr. 11394).

[8] Socialiniai pedagogai turi atitikti LR švietimo ir mokslo ministro 2016 m. įsakymu „Dėl Mokyklos socialinio pedagogo pavyzdinio pareigybės aprašo patvirtinimo" Nr. V-951 patvirtintus kvalifikacinius reikalavimus (TAR, 2016, Nr. 26188). Psichologai turi atitikti LR švietimo ir mokslo ministro 2008 m. įsakymu „Dėl psichologų kvalifikacijos ir išsilavinimo reikalavimų aprašo patvirtinimo" Nr. ISAK-1522 patvirtintus reikalavimus (Žin., 2005, Nr. 92-3450, aktuali redakcija nuo 2008-09-12).

[9] Turi atitikti 2017 m. rugsėjo 01d. LR švietimo įstatymo (Nr. 23-593) 51 straipsnyje nustatytus reikalavimus (Žin., 1991, aktuali redakcija nuo 2017-09-01, Nr. 23-593).

[5]. Tačiau galima daryti prielaidą, kad lyderystė komandoje vyksta spontaniškai, nėra aiškios ir kryptingos strategijos. Atlikti tyrimai (Bujokaitė, 2013; Gumuliauskienė, Martusevičiūtė, 2013; Kligienė, 2015; Šorienė, 2015) liudija, kad švietimo sistemoje vyrauja mokytojų orientacija lyderystę tapatinti su formalaus lyderio – užimančio vadovaujančias pareigas mokykloje veikimu, kada patys mokytojai nėra linkę aktyviai plėtoti asmeninės profesinės lyderystės kompetencijas. Tai reiškia, kad karjeros projektavimo paslaugų teikėjai X profesinėje mokykloje nėra linkę būti aktyviais karjeros projektavimo lyderiais, nes lyderį tapatina su formaliais mokyklos vadovais.

Kategorija	**Subkategorija**	**Interviu teksto segmentai**
Darbas komandoje	Pareiginių funkcijų atlikimas	*Dirbant komandoje, pasiskirstome, tiesiog, kaip aš sakau, teritorijas žemėlapyje, kuriose dirbsime maždaug pagal pareigybes* [5]; *Pagalbos mokiniui specialistai įtraukiami tiesiogiai, tai įrašyta pareigybėse* [3]
	Formalus atsakomybių pasidalijimas	*<…> yra ugdymo karjerai grupė <…> Visi jie turi numatytas funkcijas, kaip padėti mokiniui renkantis mokymosi programas ar profesinę veiklą* [1]; *Visos atsakomybės pasidalinamos* [3]; *Pasidaliname darbus <…> kartu sprendžiame apie karjeros informavimo galimybes mokiniams <…> dabar kai atsakingi visi, tai neatsakingas niekas* [2];
	Lyderiai	*Yra komanda žmonių, kurie apsiima būti lyderiais šioje veikloje* [2]; *Mokykloje yra komanda, kuriai vadovauja direktoriaus pavaduotojas ugdymui* [5]
	Probleminės situacijos	*Jeigu yra problemos – tai įsijungia mokyklos psichologė, socialinė pedagogė. Kada yra problema – tada įsijungia kiti darbuotojai, komandos nariai – tai yra ir profesijos mokytojai* [7]
Mokyklos bendruomenė	Mokytojų aptarimai ugdymo karjerai grupėje	*Kadangi daugiausiai ši programa yra integruojama, tai aiškinamasi, kaip tai turėtų atsispindėti mokytojų dėstomų dalykų turinyje* [1]; *<…> aptariame, kas kam artimiausia ir maloniausia daryti <…> dažniausiai jie sukviečia kitus pasitarimams, pokalbiams* [2]
	Mokinių parlamentas	*Visi aktyvūs mokiniai turi galimybę dirbti mokyklos parlamente, organizuoti renginius, siūlyti karjeros veiklas* [3];
	Tėvų susirinkimai	*Klasių auklėtojai, organizuodami tėvų susirinkimus, kviečia mane kaip karjeros specialistę pristatyti ugdymo karjerai programą, veiklas* [1]

Lentelė 9. Institucinis bendradarbiavimas X profesinės mokyklos KPP[10] srityje

[10] KPP – karjeros projektavimo paslaugos.

Pasak A. Gumuliauskienės ir M. Martusevičienės (2013), vadovaujantis minėta pozicija asmeninės lyderystės potencialas nėra tinkamai išnaudojamas ir ugdomas, dėl kurio karjeros paslaugų tobulinimas X profesinėje mokykloje sunkiai pasiekiamas. Atlikus informantų interviu duomenų analizę, paaiškėjo, kad intensyvesnis komandinis darbas karjeros projektavimo srityje pasireiškia probleminių situacijų metu: <…> *Tos jų pačių priklausomybės, socialinės problemos, kurios lemia tai, kad laikas, kuris turėtų būti skiriamas jų profesiniam tobulėjimui, žinių, įgūdžių tobulinimui – dabar yra skiriamas tom problemoms spręsti <..> Jeigu yra problemos – tai įsijungia mokyklos psichologė, socialinė pedagogė. Kada yra problema – tada įsijungia kiti darbuotojai, komandos nariai – tai yra ir profesijos mokytojai*" [7]. Vadinasi, teikiant karjeros projektavimo paslaugas X profesinėje mokykloje susiduriama su kompleksinėmis mokinių karjeros problemomis. Todėl svarbus holistinis mokinio karjeros situacijos įvertinimas ir koordinuotai teikiami pagalbos būdai, suponuojantys karjeros projektavimo paslaugų teikėjų X profesinėje mokykloje komandinį darbą. Institucinio bendradarbiavimo X profesinėje mokykloje sritį aktualizuoja *mokyklos bendruomenės* kategorija, kurią konkretina subkategorijos: *mokytojų aptarimai ugdymo karjerai grupėje*, *mokinių parlamentas* ir *tėvų susirinkimai* (žr. 9 lentelė). Tyrimo dalyviai pažymi, kad, sprendžiant ugdymo karjerai klausimus, yra suburta ugdymo karjerai grupė, kuri aptaria ugdymo karjerai integravimo aspektus X profesinėje mokykloje: „<..> *yra ugdymo karjerai grupė (psichologas, socialinis pedagogas, neformaliojo švietimo organizatorė, administracijos atstovai, pedagogai) <…> Kadangi daugiausiai ši programa yra integruojama, tai aiškinamasi, kaip tai turėtų atsispindėti mokytojų dėstomų dalykų turinyje* [1]; <…> *dažniausiai jie sukviečia kitus pasitarimams, pokalbiams: aptariame, kas kam artimiausia ir maloniausia daryti* [2]; *Mokyklos administracija, socialinis pedagogas, psichologas kartu su metodinių grupių pirmininkais dalyvauja, sudarant mokyklos metinę veiklos programą, kurioje numatomi karjeros projektavimo paslaugų uždaviniai, siektini rezultatai*" [8]. J. Melnikovos (2016) teigimu, savo ugdomosios veiklos planavimas, pasirengimas pamokoms, papildomai veiklai, karjeros veiklų rengimas ir dalyvavimas juose skatina savo veiklos stebėseną-savirefleksiją, nuolatinį tobulėjimą ir mokymąsi, o bendradarbiavimas su kolegomis, aktyvus keitimasis patirtimi bei idėjomis užtikrina geresnę karjeros projektavimo paslaugų kokybę. Remiantis LR švietimo įstatymu (Žin., 1991, aktuali redakcija nuo 2017-09-01, Nr. 23-593): „<…> mokyklos bendruomenė – mokyklos mokytojai, mokiniai, jų tėvai (globėjai, rūpintojai) ir kiti asmenys, kuriuos vienija mokymo santykiai ir bendri švietimo tikslai". Tyrimo metu išsryškėjo, kad konstruktas *mokyklos bendruomenė* dominuoja ir X profesinės mokyklos karjeros

projektavimo paslaugų srityje („*Į visas šias veiklas įtraukiama ir mokyklos bendruomenė*" [6]). Todėl, kad: „*Visi aktyvūs mokiniai turi galimybę dirbti mokyklos parlamente, organizuoti renginius, siūlyti karjeros veiklas* [3]; <…> *Klasių auklėtojai, organizuodami tėvų susirinkimus, kviečia mane kaip karjeros specialistę pristatyti ugdymo karjerai programą, veiklas*" [1]; <…> *psichologas pas mus vykdo psichologinį švietimą mokinių, tėvų, mokytojų karjeros ugdymo klausimais. Socialinis pedagogas bendrauja su mokiniais ir jų tėvais, ypatingai su rizikos ar socialiai remiamomis šeimomis, kurioms trūksta socialinių įgūdžių* <...> *Klasių auklėtojai ir dalykų mokytojai rengia valandėlių organizavimą tėvams – galima sakyti, vykdo tėvų švietimą ugdymo karjerai klausimais*" [1]. Galima teigti, kad institucinio bendradarbiavimo X profesinėje mokykloje požymis – mokyklos bendruomenės narių švietimas ugdymo karjerai klausimais, aktualizuojantis ne tik karjeros paslaugų teikėjų, bet ir pačių mokinių bei jų tėvų (globėjų/rūpintojų) vaidmenį karjeros projektavimo paslaugų procese.

Sistemingai gilinantis į karjeros projektavimo procesus X profesinėje mokykloje, išryškėjo tarpinstitucinio bendradarbiavimo sritis, kurią detalizuoja kategorijos: *švietimo sistemos segmentas*, *darbo rinkos segmentas* ir *užsienio šalys* (žr. 10 lentelė). Atlikus informantų interviu duomenų analizę, paaiškėjo, kad kategoriją *švietimo sistemos segmentas* konkretizuoja subkategorijos: *bendrojo ugdymo mokyklos*, *sektoriniai praktinio mokymo centrai* ir *kolegijos/universitetai*. Tai reiškia, kad X profesinė mokykla švietimo sistemos segmente bendradarbiauja su bendrojo ugdymo mokyklomis, organizuodama profesinį veiklinimą, teikdama karjeros informavimo paslaugas bendrojo ugdymo mokyklų mokiniams: „<…> *atvykę mokiniai susipažįsta su mūsų mokykla: organizuojamos ekskursijos po mokyklą, kad dar labiau sudominti mokinius – jie vežami į ekskursijas po pramonės įmones* <…> *miesto ir rajono mokiniams organizuojamas renginys: „Einu ten, kur įdomu". Jo metu svečiai gali susipažinti su mokyklos profesijų pristatymais, robotikos būrelio darbais. Mokyklos administracijos atstovai, profesijos mokytojai, mokiniai vyksta į kitas mokyklas teikti informacijos apie profesijas, studijų programas, stojimo sąlygas* <…> *„Pasimatuoti profesiją" į mūsų mokyklą atvyksta moksleiviai iš gimnazijų, bendrojo ugdymo mokyklų*" [8]. Karjeros paslaugų teikimas X profesinėje mokykloje, skirtas bendrojo ugdymo mokyklų mokiniams skatina nuoseklų mokinių karjeros planavimą. Tyrimo dalyvių teigimu, X profesinės mokyklos mokinių karjeros galimybių pažinimo kompetencijas tobulinti skatina bendradarbiavimas su sektoriniais praktinio mokymo centrais: „*Profesijos mokytojai kartu su mokiniais važiuoja į kitų profesinio mokymo įstaigų sektorinius praktinio mokymo centrus* [6]; <…> *Tai sudaro galimybes mokiniams mokytis dirbti naujais*

įrengimais, kurie yra pramonės ir prekybos įmonėse. Todėl iš savo patirties galiu pasakyti, jeigu kai kuriems mokiniams ir nelabai patiko profesija iš pat pradžių, tai prisilietus prie įrengimo ir padirbėjus juo, pradeda atrodyti viskas kitaip – įdomu, patrauklu, motyvuoja" [5]. Informantai pastebi, kad partnerystė su sektoriniais praktinio mokymo centrais suteikia mokiniams prieigą prie darbo rinkos sąlygas atitinkančios materialinės bazės. Vadinasi, mokiniai turi galimybes tobulinti praktinius gebėjimus, aktualius realiame darbo pasaulyje. Svarbu pažymėti, kad į darbo rinkos tendencijas atsižvelgiama ir, rengiant naujas ir/ar atnaujinant profesinio mokymo programas: *„Kiekvienais mokslo metais yra rengiamos naujos ir atnaujinamos profesinio mokymo programos, atsižvelgiant į darbo rinkos poreikius. Sudarant mokyklos vykdomų programų įgyvendinimo planą, apgalvoju, kaip sudaryti sąlygas mokiniams gauti informaciją apie mokymosi ir darbo galimybes*" [8]. Vadinasi, siekiama užtikrinti mokinių karjeros kompetencijų atitikmenį darbo rinkos poreikiams sistemingo karjeros projektavimo atžvilgiu. Tyrimo metu paaiškėjo, kad X profesinė mokykla bendradarbiauja ir su aukštojo mokslo institucijomis, vykdant aukštųjų universitetinių/neuniversitetinių studijų programas: *„<…> mokykloje yra ir Utenos kolegijos neakivaizdinis aukštųjų neuniversitetinių studijų skyrius – čia vykdomas mokymas pagal verslo vadybos ir buhalterinės apskaitos, teisės studijų programas <…> atvažiuoja dėstytojai iš KTU, nes mokykloje vykdomos šio universiteto neakivaizdinės magistrantūros studijos* [7]; *Su kolegijomis ir universitetais sprendžiami studijų tęstinumo, dalykų užskaitymo klausimai*" [8] bei teikiant mokiniams karjeros informaciją: *„Mokykloje kasmet organizuojamas renginys „Tavo sėkmės kelias", kuomet atvyksta 30-40 aukštųjų mokyklų ir kolegijų atstovai, kurie supažindina ne tik mūsų mokyklos, bet ir viso bei aplinkinių rajonų mokinius su galimybėmis studijuoti šiose įstaigose* [4]; *Mokyklos komanda dalyvauja renginiuose karjeros ugdymo klausimais, vykstančiuose kolegijose, universitetuose ir skleidžia gerąją patirtį mokiniams*" [6]. Galima daryti prielaidą, kad X profesinėje mokykloje organizuojamos aukštosios studijos reikšmingai pagerina besimokančių karjeros planavimo galimybes, nes patenkina regiono gyventojų poreikius studijuoti savame mieste, o taip pat planuoti tolesnę savo karjerą. Tokiu būdu pagerina aukštojo išsilavinimo geografinį prieinamumą, suteikia asmenims daugiau gebėjimų pateikti save darbdaviams ir sėkmingai įsidarbinti. Profesinės mokyklos mokinių karjeros projektavimo procese svarbi švietimo sistemos ir darbo rinkos karjeros paslaugų dermė (Laurinaitis, Nazelskis, 2014). Remiantis minėtu požiūriu ir tyrimo dalyvių interviu atsakymų pagrindu išskirta *darbo rinkos segmento* kategorija. Analizuojamą kategoriją konkretina subkategorijos: *verslo/gamybos įmonės*, *darbo birža* bei *Prekybos, pramonės ir amatų rūmai* (žr.

10 lentelė). Tyrimo metu išryškėjo X profesinės mokyklos glaudus bendradarbiavimas su verslo/gamybos įmonėmis, projektuojant mokinių karjerą: „*Įmonės geriausiai žino, kokiomis savybėmis turi pasižymėti mokinys, kad būtų sėkmingas tai įmonei. Darbdaviai visada nori, kad ateitų specialistas kuo auštesnio profesinio pasirengimo, todėl mes stengiamės, kad būtų gera mokyklos materialinė bazė, įrengimai būtų kuo labiau prilygstantys įmonių, o mokinių profesinės kompetencijos kuo geriau įvertintos. Todėl dabartiniu laikotarpiu didelį dėmesį skiriame pameistrystei* [6]; <…> *mokinys, baigęs mūsų mokyklą, dažnu atveju gauna pasiūlymą dirbti vienoje iš įmonių. Įmonių vadovai nuolatos lankosi mokykloje, dalyvauja kvalifikaciniuose egzaminuose, tad mokiniai jau žino, ko iš jų tikimasi, kokių kompetencijų, įgūdžių ir savybių bus pageidaujama darbe*" [7]. Tai reiškia, kad X profesinės mokyklos partnerystė su verslo sektoriumi ne tik plečia mokinių karjeros galimybių pažinimo, bet ir karjeros galimybių įgyvendinimo kompetencijas. Asmens įgytos kompetencijos – reikšminga karjeros projektavimo dalis. Tyrimo rezultatai byloja, kad su X profesine mokykla bendradarbiaujantys Prekybos, pramonės ir amatų rūmai yra vieni iš mokyklos partnerių, dalyvaujančių asmens įgytų kompetencijų vertinimo, profesinio mokymo programų derinimo procese: „*Mūsų partneriai yra Pramonės ir amatų rūmai <…> bendradarbiaujame, vykdydami mokinių kompetencijų įvertinimo egzaminus. Su jais suderiname egzaminų komisijas ir patikriname, kaip žmonės yra pasiruošę, ir ką jie išmoko per atitinkamą laiką. Na, aišku su Pramonės ir amatų rūmais bendradarbiauja ir verslo atstovai, kada rūmai yra kaip tarpininkais tarp mokyklos ir verslo atstovų* [7]; <...> *Prekybos, pramonės ir amatų rūmai, verslo įmonės bendradarbiauja, rengiant naujas ir tobulinant profesinio mokymo programas, dalyvauja, vykdant asmens įgytų kompetencijų vertinimą*" [8]. Tikslinga pažymėti, kad Prekybos, pramonės ir amatų rūmai atstovauja verslo interesams valstybės ir regioninės valdžios institucijose, o tai plėtoja mokinių profesinį orientavimą. Tyrimo dalyvių teigimu, asmenų profesinio orientavimo plėtra kartu vykdoma, bendradarbiaujant su teritorine darbo birža: „ <…> *vedu teritorinės darbo biržos organizuojamus mokymus bedarbiams pagal atitinkamas profesinio mokymo programas* [5]; *Tai reiškia, kad juos atsiunčia darbo birža, nes tam, kad jie įgyvendintų savo socialines garantijas, kad jie gautų stipendijas – jie turi mokytis* [7]. Partnerystė su teritorine darbo birža išplečia X profesinės mokyklos karjeros projektavimo paslaugų spektrą, nes suteikia galimybę tobulinti karjeros kompetencijas socialinės rizikos grupės asmenims: „<…> *šnekant apie atsiųstus iš darbo biržos asmenis, paprastai jie yra didžioji mano suaugusiųjų grupės dalis, tai jiems labai trūksta*

optimistinio požiūrio į savo karjerą. Save dažnai jie tiesiog nurašo. Jaučiasi našta visuomenei ir patys sau, ypač vyresnio amžiaus darbo biržos klientai" [7].

Kategorija	**Subkategorija**	**Interviu teksto segmentai**
Švietimo sistemos segmentas	Bendrojo ugdymo mokyklos	*Mokykla yra pasirašiusi daugybę bendradarbiavio sutarčių ir su bendrojo ugdymo mokyklomis* [2]; *„Pasimatuoti profesiją“ į mūsų mokyklą atvyksta moksleiviai iš gimnazijų, bendrojo ugdymo mokyklų* [8]
	Sektoriniai praktinio mokymo centrai	<…> *yra galimybė savo profesinius įgūdžius mokiniams tobulinti sektoriniuose praktinio mokymo centruose* [5]; <…> *organizuojami profesinio veiklinimo vizitai į įmones, sektorinius praktinio mokymo centrus* [6]
	Kolegijos/universitetai	<…> *yra organizuojama konferencija „Tavo sėkmės kelias”. Tada būna kviečiamos aukštosios mokyklos, kolegijos, karjeros planavimo specialistai* [3]; *Mokykloje vykdomos Utenos kolegijos, Kauno technologijos universiteto mokymo programos* [8]
Darbo rinkos segmentas	Verslo/Gamybos įmonės	<…> *mokykla bendradarbiauja beveik su visomis rajone veikiančiomis gamybos įmonėmis. Mokiniai ten atlieka praktikas* [1]; <…> *Mokykla bendradarbiauja su metalo ir medžio apdirbimo gamyklomis* [3]; *Ilgus metus, dirbant su įmonėmis, mes jau žinome, ko reikalauja darbdaviai, kokio pobūdžio darbuotojai tam tikru metu labiausiai reikalingi* <…> *Tai įmonės, kur mokiniai atlieka praktinį mokymą, kur vykdoma pameistrystė* [6]
	Prekybos, pramonės ir amatų rūmai	<…> *su Pramonės ir amatų rūmais, bendradarbiaujame, vykdydami mokinių kompetencijų įvertinimo egzaminus* <…> *su rūmais bendradarbiauja ir verslo atstovai, kada rūmai yra kaip tarpininkais tarp mokyklos ir verslo atstovų* [7]
	Darbo birža	<…> *vedu teritorinės darbo biržos organizuojamus mokymus bedarbiams pagal atitinkamas profesinio mokymo programas* [5]; <…> *atsiunčia darbo birža, nes tam, kad jie įgyvendintų savo socialines garantijas, kad jie gautų stipendijas – jie turi mokytis* [7]

Lentelė 10. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas X profesinės mokyklos KPP[11] srityje

Tęstinio suaugusiųjų mokymo skyriaus vedėja pastebi, kad bedarbių profesinis orientavimas reikalauja specifinio karjeros specialisto pasirengimo, grindžiamo suaugusiųjų

[11] KPP – karjeros projektavimo paslaugos.

ugdymo karjerai principais: „*Vienas iš tikslų – padėti žmogui įsidarbinti. Kartais tai yra pagalba vien tik dėl darbo, o kartais tai yra pagalba, siekiant padėti išreikšti save. Na, o tie būdai, tai yra žodinis, tai yra asmeniniai kontaktai, pokalbiai, palaikymas, paskatinimas. Vienareikšmiškai, supratimas, galbūt toks daugiau įsijautimas į žmogaus problemas, jokiu būdu, neignoravimas jo gyvenimo, kad jau jis nieko nepasieks ir panašiai*" [7]. X profesinės mokyklos bendradarbiavimas su teritorine darbo birža išryškino karjeros specialisto kaip tarpininko tarp besimokančių ir darbdavių funkcijas: „*Vyksta tarpininkavimas tarp darbdavių ir besimokančių: susitikimai su besimokančiais, išvykos į darbo vietas. Palaikomi asmeniniai kontaktai tarp ieškančių darbo ir darbdavių, kurie ieško darbuotojų. Tai yra ir susitikimai, va pavyzdžiui, kitą savaitę yra ir renginys darbo biržoje, kada dalyvauja įmonių atstovai, ieškantys darbuotojų, dalyvauja bedarbiai, kuriuos darbo birža planuoja siųsti pas mus į mokyklą, na, ir mūsų mokyklos atstovai*" [7]. Vadinasi, bedarbių profesinis mokymas yra vienas iš būdų subalansuoti specialistų pasiūlą ir jų paklausą darbo rinkoje. O tai aktualizuoja X profesinės mokyklos vaidmenį karjeros projektavimo procese.

Apibendrintai galima teigti, kad institucinis bendradarbiavimas X profesinėje mokykloje realizuojamas komandiniu darbu, nes į karjeros projektavimo procesą yra įtraukiami skirtingą kvalifikaciją ir patirtį turintys darbuotojai, mokyklos bendruomenė. Tačiau karjeros paslaugos teikiamos pagal pareigines funkcijas, vyrauja formalus atsakomybių pasidalijimas ir formalūs komandos lyderiai. Intensyvesnis komandinis darbas pasireiškia tik esant kompleksinėms mokinių karjeros problemoms. Svarbu pažymėti, kad tarpinstitucinio bendradarbiavimo srityje aktuali švietimo sistemos ir darbo rinkos karjeros paslaugų dermė. Todėl X profesinė mokykla švietimo sistemos segmente bendradarbiauja su bendrojo ugdymo mokyklomis, sektoriniais praktinio mokymo centrais bei kolegijomis/universitetais, o darbo rinkos segmente – palaiko partnerystės ryšius su verslo/gamybos įmonėmis, Prekybos, pramonės ir amatų rūmais bei teritorine darbo birža.

2.2.5. Karjeros projektavimo paslaugų teikimo profesinėje mokykloje privalumai ir trūkumai

Analizuojant karjeros projektavimo procesus X profesinėje mokykloje, išryškėjo karjeros projektavimo paslaugų teikimo stipriosios ir silpnosios pusės. Atlikus informantų interviu analizę, gautos kategorijos: *veiklinimas* ir *bendradarbiavimas su darbo rinkos segmentu* (žr. 11 lentelė), suponuojantys karjeros projektavimo stiprybes X profesinėje mokykloje. Kategoriją

veiklinimas konkretina subkategorijos: *aktuali profesinė informacija* bei *motyvacijos sužadinimas*. Tyrimo dalyviai pažymi, kad profesinio veiklinimo organizavimas yra stiprioji pusė, nes įgalina mokinius gauti aktualią profesinę informaciją: „*Mano nuomone, labai naudingas projektas „Pasimatuok profesiją praktiškai", nes jo metu moksleiviai praktiškai gali išbandyti profesijas. Dažnai apie vieną profesiją galvojęs moksleivis, vėliau imasi visai kitos, nes praktika parodo realią situaciją: patinka/nepatinka* [3]. Informantai pastebi, kad praktinės veiklos įmonėse ypač padeda jaunesnio amžiaus mokiniams pažinti profesijų ypatumus ir karjeros galimybes, nes jiems neretai sunkiau sekasi priimti racionalius karjeros sprendimus: „<…> *stengiamės, kad mokiniai, kaip įmanoma, dažniau turėtų galimybę apsilankyti įmonėse, ten būtų jiems suteikta kuo išsamesnė informacija apie tos įmonės veiklą* [5]; <…> *integruojant kuo daugiau specialybių ir pritraukiant kuo daugiau jaunesnio amžiaus mokinių, kuriems sudėtingiausia priimti karjeros sprendimus* [6]". Tyrimo metu paaiškėjo, kad viena esminių mokinių karjeros projektavimo problemų – mokinių motyvacijos ir savirefleksijos trūkumas, planuojant savo karjerą. Tai paliudija informantų interviu atsakymai: „*Pagrindinė problema, dažnu atveju, kad mokiniai neplanuoja savo karjeros, neskiria visai tam dėmesio. Taip atsitinka tada, kai mokinys nežino savo stipriųjų savybių, nesugeba savęs atrasti jį dominančioje srityje, nežino kokius įgūdžius turėtų ugdyti ar kokias savybes stiprinti*" [6]. Todėl profesinis veiklinimas yra mokiniams priimtina, motyvaciją skatinanti karjeros projektavimo paslaugų forma: „ <…> *jeigu kai kuriems mokiniams ir nelabai patiko profesija iš pat pradžių, tai – prisilietus prie įrengimo ir padirbėjus juo, pradeda atrodyti viskas kitaip – įdomu, patrauklu, motyvuoja* [5]; *Labai pavykęs yra veiklinimas, kai mokiniams leidžiama „pasimatuoti" kitas specialybes, tai kur kas labiau juos domina nei kad jie mokosi teoriškai* [2]; <…> *Jie gali ne tik išgirsti, bet ir su mokytojų, atitinkamos įmonės darbuotojų pagalba kažką pagaminti, išmėginti, padirbėti prie įrengimų* <…> [6]. Analizuojant X profesinės mokyklos karjeros projektavimo stiprybes, verta pastebėti, kad bendradarbiavimas su darbo rinkos segmentu – yra viena iš jų. Išskirtą kategoriją detalizuoja dvi subkategorijos: *profesinio mokymo programų rengimas* ir *pasiūlymas dirbti* (žr. 11 lentelė). Švietimo sistemos ir darbo rinkos segmentų sąveika mokinių karjeros projektavimo srityje padeda užtikrinti optimalų žmogiškųjų išteklių panaudojimą, kada aktyvų vaidmenį atlieka ne tik švietimo sistemos institutas, bet ir darbdaviai (Laurinaitis, Nazelskis, 2014). Informantų teiginiai atspindi tarpinstitucinio bendradarbiavimo svarbą, rengiant profesinio mokymo programas, atitinkančias objektyvius darbo rinkos poreikius: „*Prekybos pramonės ir amatų rūmai, verslo įmonės bendradarbiauja, rengiant naujas ir tobulinant profesinio mokymo programas, dalyvauja,*

vykdant asmens įgytų kompetencijų vertinimą <…> Mūsų mokykla didelį dėmesį skiria bendradarbiavimui su įmonėmis, veikiančiomis mūsų rajone. Įmonės geriausiai žino, kokiomis savybėmis turi pasižymėti mokinys, kad būtų sėkmingas tai įmonei [8]; *Įmonių vadovai nuolatos lankosi mokykloje, dalyvauja kvalifikaciniuose egzaminuose, tad mokiniai jau žino, ko iš jų tikimasi, kokių kompetencijų, įgūdžių ir savybių bus pageidaujama darbe*" [7].

Kategorija	**Subkategorija**	**Interviu teksto segmentai**
Veiklinimas	Aktuali profesinė informacija	<…> *veiklinimo organizavimas, integruojant kuo daugiau specialybių ir pritraukiant kuo daugiau jaunesnio amžiaus mokinių, kuriems sudėtingiausia priimti karjeros sprendimus* [6]; <…> *mokiniai įgauna žinių apie tam tikrą profesiją, karjeros galimybes tam tikroje srityje. Taip pat stengiamės, kad mokiniai, kaip įmanoma, dažniau turėtų galimybę apsilankyti įmonėse, ten būtų jiems suteikta kuo išsamesnė informacija apie tos įmonės veiklą* [5]
	Motyvacijos sužadinimas	<…> *jeigu kai kuriems mokiniams ir nelabai patiko profesija iš pat pradžių, tai prisilietus prie įrengimo ir padirbėjus juo, pradeda atrodyti viskas kitaip – įdomu, patrauklu, motyvuoja* [5]; <…> *Labai pavykęs yra veiklinimas, kai mokiniams leidžiama ,,pasimatuoti" kitas specialybes, tai kur kas labiau juos domina nei kad jie mokosi teoriškai* [2]
Bendradarbiavimas su darbo rinkos segmentu	Profesinio mokymo programų rengimas	<…> *yra rengiamos naujos ir atnaujinamos profesinio mokymo programos, atsižvelgiant į darbo rinkos poreikius <…> Prekybos pramonės ir amatų rūmai, verslo įmonės bendradarbiauja, rengiant naujas ir tobulinant profesinio mokymo programas, dalyvauja, vykdant asmens įgytų kompetencijų vertinimą* [8]; <…> *Įmonių vadovai nuolatos lankosi mokykloje, dalyvauja kvalifikaciniuose egzaminuose, tad mokiniai jau žino, ko iš jų tikimasi, kokių kompetencijų, įgūdžių ir savybių bus pageidaujama darbe* [7]
	Pasiūlymas dirbti	<…> *mokinys, baigęs mūsų mokyklą, dažnu atveju gauna pasiūlymą dirbti vienoje iš įmonių* [6]; *Vienas iš tikslų – padėti žmogui įsidarbinti* [7]

Lentelė 11. Karjeros projektavimo paslaugų X profesinėje mokykloje stipriosios pusės

Svarbu pastebėti, kad X profesinės mokyklos partnerystė su darbo rinkos atstovais sukuria palankias sąlygas mokinių karjeros galimybių įgyvendinimui, gavus darbo pasiūlymą iš

darbdavio-partnerio: <…> *mokinys, baigęs mūsų mokyklą, dažnu atveju gauna pasiūlymą dirbti vienoje iš įmonių* [6]; *Vienas iš tikslų – padėti žmogui įsidarbinti*" [7]. Vadinasi, įmonių įtrauktis, projektuojant mokinių karjerą – svarbus X profesinės mokyklos karjeros projektavimo paslaugų atributas. Dėl to, kad bendradarbiavimas su darbo rinkos segmentu užtikrina besirenkančiojo profesiją ir įmonių poreikių suderinamumą.

Tikslingai gilinantis į karjeros projektavimo procesus, paaiškėjo X profesinės mokyklos karjeros projektavimo paslaugų silpnosios pusės. Tyrimo metu gautos kategorijos: *karjeros paslaugų teikimo sistema* ir *karjeros specialisto problema* (žr. 12 lentelė). Kategorijai – karjeros paslaugų teikimo sistema priskirtinos subkategorijos: *karjeros paslaugų fragmentiškumas* bei *finansavimas*. Atlikus informantų duomenų analizę, galima teigti, kad karjeros projektavimo paslaugos X profesinėje mokykloje mokiniams yra teikiamos tik iš dalies, nes jos pasižymi fragmentiškumu: „*Mokiniai tik iš dalies gauna šias paslaugas* [1]; <…> *todėl nevyksta nuoseklus kryptingas mokinių karjeros planavimas* [3]; *Mokykloje nėra ugdymo karjerai centro, kuris užtikrintų koncentruotą sistemingą karjeros paslaugų teikimą, nes dabar ugdymo karjerai paslaugas teikia mokyklos administracija, mokytojai, socialinė pedagogė, psichologė, neformalaus ugdymo organizatorė* [8]; <…> *nes dabar kai atsakingi visi, tai neatsakingas niekas*" [2]. Tai reiškia, kad X profesinėje mokykloje karjeros projektavimo sistema yra nedarni: nepaskirti konkretūs karjeros paslaugų teikėjai, trūksta centralizuotų karjeros paslaugų. Todėl nevyksta nuoseklus ir kryptingas mokinių karjeros projektavimas: „*Nėra aiškaus veiklos pasidalijimo, turiu omenyje tai, kad nelabai aišku, ką turi daryti mokytojai, specialistai, administracija – visos funkcijos labai susidubliavę, kitaip tariant, nėra aiškių veiklos gairių karjeros projektavimo srityje, o tai apsunkina darbą. Yra lyderių, kaip aš sakau, grupė, kuri ir pagrinde inicijuoja karjeros veiklas mokiniams mokykloje, bet tai vyksta nesistemingai, periodiškai*"[5]. Vienas tyrimo dalyvis akcentavo, kad projektuojant mokinių karjerą svarbi koordinuotai teikiama pagalba: „*Norėčiau pasiekti karjeros paslaugų ir kitų pagalbos mokiniui formų (psichologinių, socialinės pedagoginės, specialiosios pedagoginės, konsultacinių, mokytojų kvalifikacijos kėlimo) sąveiką mokykloje*"[8]. Galima daryti prielaidą, kad tobulintiną veiklos modelį sąlygoja nesutvarkyta karjeros projektavimo paslaugų finansavimo tvarka: „<…> *mokyklos vadovas turėtų numatyti ne vieną savaitinę valandą pedagogui, atsakingam už ugdymą karjerai. Mokyklose dauguma darbuotojų, atsakingų už ugdymą karjerai, dirba be atlygio* [1]; *Taip pat svarbu surasti lėšų paremti projektus, susijusius su profesiniu orientavimu, karjeros planavimu <…> kol vyko projektas už teikiamas paslaugas žmonės gaudavo papildomą*

finansavimą, dabar darbų tik daugėja, o užmokesčio už tai nėra" [2]. Tyrimo dalyvių atsakymai byloja, kad karjeros projektavimas yra papildoma mokyklos darbuotojų veikla, už kurią nėra atlyginama.

Kategorija	**Subkategorija**	**Interviu teksto segmentai**
Karjeros paslaugų teikimo sistema	Karjeros paslaugų fragmentiškumas	*Mokiniai tik iš dalies gauna šias paslaugas* [1]; <…> *nevyksta nuoseklus kryptingas mokinių karjeros planavimas* [3]; *Mokykloje nėra ugdymo karjerai centro, kuris užtikrintų koncentruotą sistemingą karjeros paslaugų teikimą, nes dabar ugdymo karjerai paslaugas teikia mokyklos administracija, mokytojai, socialinė pedagogė, psichologė, neformalaus ugdymo organizatorė* [8]
	Finansavimas	*Mokyklos vadovas turėtų numatyti ne vieną savaitinę valandą pedagogui, atsakingam už ugdymą karjerai* <…> *dauguma darbuotojų, atsakingų už ugdymą karjerai, dirba be atlygio* [1]; *Svarbu surasti lėšų paremti projektus, susijusius su profesiniu orientavimu, karjeros planavimu* [2]
Karjeros specialisto problema	Tiesioginės funkcijos	*Tiesioginių projektavimo funkcijų tikrai neturiu, tačiau pati jaučiu, kad yra poreikis* [3]; *Manau tai, kad neturime profesionalaus karjeros specialisto, apsunkina darbą – dabar nėra aiškaus funkcijų, atsakomybių pasiskirstymo šioje veiklos srityje* [4]
	Kompetentingumas	<…> *trūksta žinių, kurių reikėtų, dirbant šį darbą. Dažnai vadovaujuosi savo asmenine patirtimi, ko neturėtų būti konsultuojant* [1]; *Mokykloje trūksta profesionalių specialistų, galinčių teikti kokybiškas profesinio karjeros planavimo paslaugas* [8]; <…> *norėčiau daugiau mokymų, reikėtų daugiau specializuotų žinių ir įgūdžių, kaip sistemingai dirbti šioje srityje* [4]

Lentelė 12. Karjeros projektavimo paslaugų X profesinėje mokykloje tobulintinos sritys

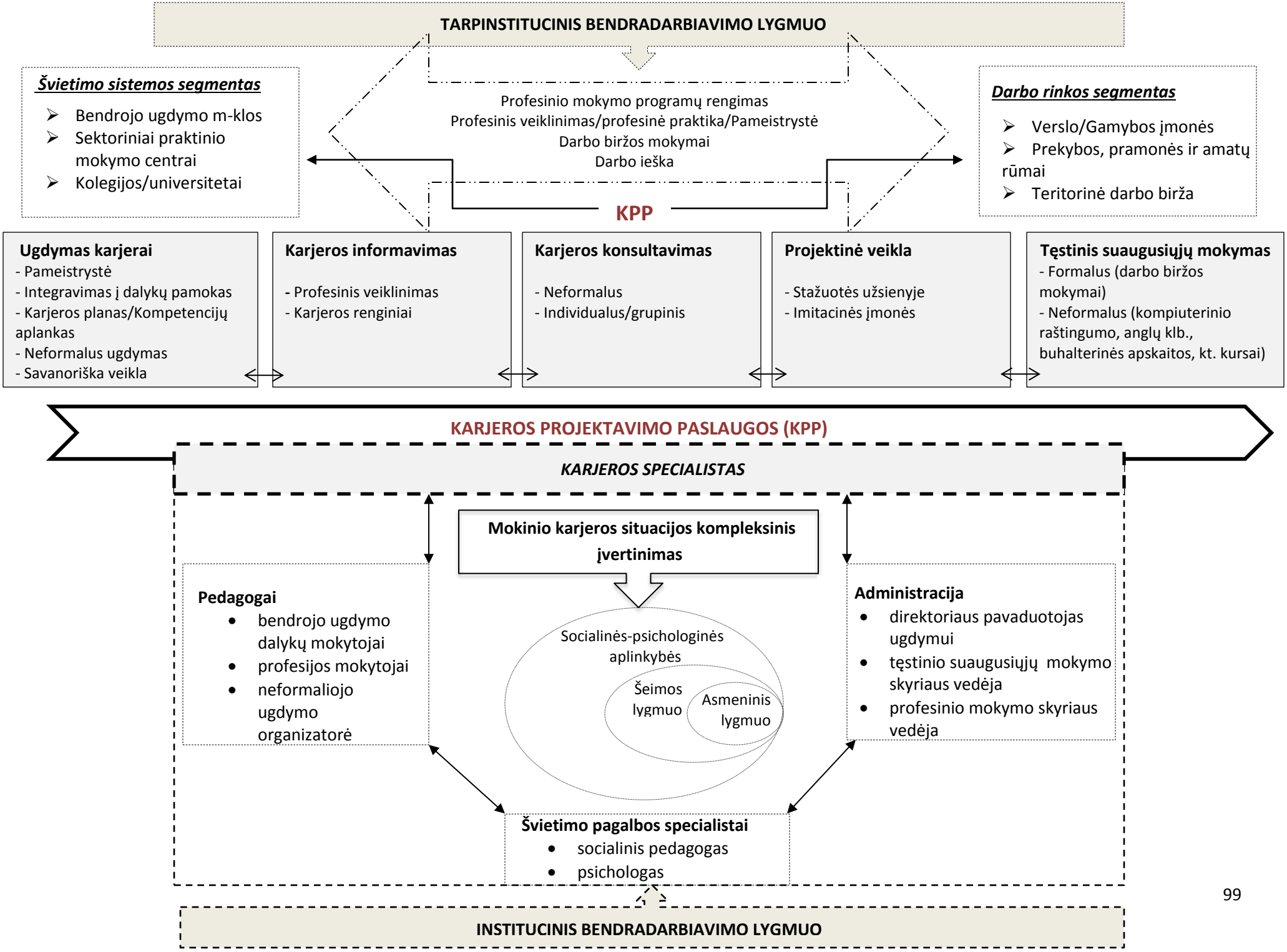
Vadinasi, X profesinėje mokykloje neskiriama pakankamai dėmesio karjeros paslaugų kokybei užtikrinti. Karjeros projektavimas vyksta projektinės veiklos pagrindu, o tai neužtikrina karjeros paslaugų teikimo mokiniams tęstinumo. Analizuojamą situaciją aktualizuoja ir *karjeros specialisto problema* X profesinėje mokykloje. Atitinkamai buvo išskirtos subkategorijos: *tiesioginės funkcijos* ir *kompetentingumas* (žr. 12 lentelė). Informantai vieningai pastebi, kad X profesinėje mokykloje trūksta asmens, kuris atliktų tiesiogines karjeros specialisto funkcijas: „<…> *neturime mokykloje dirbančio karjeros specialisto, todėl nevyksta nuoseklus kryptingas*

mokinių karjeros planavimas [3]; *Mano įsitikinimu, mokyklose turėtų dirbti tik profesionalai, t.y. baigę karjeros planavimo, projektavimo studijas* [1]; *Manau tai, kad neturime profesionalaus karjeros specialisto, apsunkina darbą* [4]; *Mano nuomone, mokykloje turi dirbti karjeros specialistas, gebantis profesionaliai padėti mokiniams karjeros projektavimo paslaugų srityje* [6]; *Tokio atskiro žmogaus, kuris vykdytų besimokančių karjeros projektavimą nėra* [7]; *Mokykloje trūksta profesionalių specialistų, galinčių teikti kokybiškas profesinio karjeros planavimo paslaugas*" [8]. Galima daryti prielaidą, kad tendencingas profesionalaus karjeros specialisto poreikis tiriamųjų atžvilgiu, X profesinėje mokykloje suponuoja karjeros paslaugas teikiančių asmenų kompetencijų trūkumą: „*Norėčiau daugiau mokymų, reikėtų daugiau specializuotų žinių ir įgūdžių, kaip sistemingai dirbti šioje srityje* [4]; <…> *trūksta žinių, kurių reikėtų, dirbant šį darbą. Dažnai vadovaujuosi savo asmenine patirtimi, ko neturėtų būti konsultuojant* [1]; *Ko gero, galbūt, reiktų išklausyti kokį specialų mokinių karjeros projektavimo kursą. Aš dirbu pagal savo „šeštą jausmą" – vadovaujuosi savo intuicija*" [3]. Svarbu pažymėti, kad karjeros specialisto sąvoka įteisinta LR švietimo įstatyme (Žin., 1991, aktuali redakcija nuo 2017-09-01, Nr. 23-593), tačiau kvalifikaciniai reikalavimai bei kompetencijos, kuriomis turėtų pasižymėti karjeros specialistai įstatymiškai dar neapibrėžti.

Apibendrintai galima teigti, kad profesinis veiklinimas ir bendradarbiavimas su darbo rinkos segmentu karjeros projektavimo paslaugų grupėje yra X profesinės mokyklos stipriosios pusės. Profesinis veiklinimas įgalina mokinius gauti aktualią profesinę informaciją, kartu ugdo profesinę motyvaciją, o bendradarbiavimas su darbo rinkos segmentu padeda užtikrinti mokinių karjeros galimybių įgyvendinimą, nes skatina rinktis profesijas, atitinkančias darbo rinkos poreikius. Tačiau karjeros paslaugų teikimo sistema, grindžiama karjeros paslaugų fragmentiškumu bei finansavimo problema yra X profesinės mokyklos tobulintina sritis. Silpnąją pusę charakterizuoja ir karjeros specialisto, atliekančio tiesiogines funkcijas ir turinčio profesines karjeros kompetencijas, trūkumas X profesinėje mokykloje.

2.2.6. Karjeros projektavimo paslaugų (KPP) teikimo modelis X profesinėje mokykloje

Remiantis karjeros projektavimo teorine bei X profesinės mokyklos atvejo analize, buvo parengtas karjeros projektavimo paslaugų teikimo teorinis modelis X profesinei mokyklai (žr. 8 pav.).

Pav. 8. *Karjeros projektavimo paslaugų (KPP) teikimo modelis X profesinėje mokykloje*

Karjeros projektavimo paslaugos X profesinėje mokykloje teikiamos **instituciniame** ir **tarpinstituciniame** lygmenyse. Institucinis lygmuo – tai karjeros pagalbos tinklas mokiniui, kuriame dalyvauja profesinės mokyklos atskirų sričių specialistai. Šiame lygmenyje siekiama suteikti kompleksinę pagalbą mokiniui karjeros projektavimo srityje mokyklos lygmenyje. Instituciniame lygmenyje, projektuojant profesinės mokyklos mokinių karjerą, susiduriama ne tik su mokinių objektyviai patiriamais karjeros sunkumais, bet ir su asmeninio ir/ar šeimos lygmens, socialinėmis bei psichologinėmis problemomis. Tai reiškia, kad pirmiausia karjeros projektavimo paslaugų teikimas profesinėje mokykloje turėtų būti orientuotas į mokinio karjeros situacijos kompleksinį įvertinimą, už kurį atsakingas – karjeros specialistas. Tai karjeros projektavimo paslaugas profesinėje mokykloje teikiantis asmuo, turintis šiai sričiai reikalingas profesines karjeros kompetencijas. Karjeros specialistu profesinėje mokykloje gali būti: pedagogai (bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai, neformaliojo ugdymo organizatorė); švietimo pagalbos specialistai (socialinis pedagogas, psichologas); administracijos darbuotojai (direktoriaus pavaduotojas ugdymui, tęstinio suaugusiųjų mokymo skyriaus vedėja, profesinio mokymo skyriaus vedėja) – kuriems karjeros projektavimo paslaugų teikimas yra papildoma profesinės veiklos dalis. Atlikus mokinio karjeros situacijos vertinimą, teikiamos kompleksinės KPP – karjeros projektavimo paslaugos (karjeros paslaugų grupės visuma, kuria siekiama profesinės mokyklos mokinių mokymosi ir/ar darbo dermės su kitomis gyvenimo sritimis, užtikrinant psichosocialinių poreikių realizavimą): 1) Ugdymas karjerai – tai profesinės mokyklos mokinių karjeros kompetencijų (savęs pažinimo, karjeros galimybių pažinimo, karjeros planavimo ir karjeros galimybių įgyvendinimo) plėtojimas per konkrečias veiklos formas. Tai yra: pameistrystė; ugdymo karjerai dalyko integravimas į kitų dalykų pamokas; karjeros plano/kompetencijų aplanko rengimas; neformaliojo ugdymo veiklos: mokinių parlamento veikla, popamokinė veikla (žurnalistikos, renginių organizavimo, robotikos ir kt. užsiėmimai); savanoriška veikla; 2) Karjeros informavimas – tai profesinės mokyklos mokinių įgalinimas gauti aktualią karjeros informaciją profesinio veiklinimo ir karjeros renginių formatu; 3) Karjeros konsultavimas – mokinio probleminės karjeros situacijos identifikavimas, atliekant situacijos analizę (pasitelkiami karjeros tyrimai) ir parenkant sprendimo būdus per neformalias („čia ir dabar") bei individualias ir/ar grupines konsultacijas; 4) Projektinė veikla – mokinių profesinės praktikos užsienyje organizavimas ir imitacinių įmonių veiklos vykdymas simuliacinių metodų pagrindu, plėtojant mokinių bendrąsias ir karjeros kompetencijas; 5) Tęstinis suaugusiųjų mokymas – profesinės mokyklos suaugusiųjų tikslinės grupės karjeros

kompetencijų plėtojimas formaliu (darbo biržos organizuojami mokymai, siekiantiems patobulinti ar įgyti naują kvalifikaciją) ir neformaliu (bendrųjų ir dalykinių kompetencijų tobulinimas, renkantis tikslinius kursus: anglų kalbos, kompiuterinio raštingumo, buhalterinės apskaitos ir kt.) būdu, atliepiant visą gyvenimą trunkančios karjeros sampratą. Instituciniame lygmenyje KPP paslaugų teikėjai veikia vienakryptėje plotmėje – jų veiklos sritys persidengia, o veiklos funkcijų diferenciacija – sąlygina. Tačiau galima teigti, kad instituciniame lygmenyje ugdymas karjerai ir karjeros informavimas – pedagogų prerogatyva, karjeros konsultavimas – švietimo pagalbos specialistų profesinio lauko dalis, o projektinė veikla ir tęstinis suaugusiųjų mokymas – realizuojamas administracijos darbuotojų iniciatyva.

Mokinių karjeros projektavimo procese svarbi kitų institucinių sistemų įtrauktis, t.y. tarpinstitucinis lygmuo. Tarpinstitucinis bendradarbiavimo lygmuo – tai karjeros paslaugas teikiančių išorės veiklos subjektų, partnerių įtrauktis į profesinės mokyklos vidinį tinklą. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo šalys karjeros projektavimo paslaugų srityje išskiriamos į švietimo sistemos segmentą ir darbo rinkos segmentą. Švietimo sistemos segmentas – tai švietimo institucijų grupė (bendrojo ugdymo mokyklos, sektoriniai praktinio mokymo centrai, kolegijos/universitetai), su kuria profesinė mokykla bendradarbiauja karjeros projektavimo paslaugų srityje. Bendrojo ugdymo mokyklos, sektoriniai praktinio mokymo centrai bendradarbiauja profesinio veiklinimo srityje; kolegijos/universitetai, teikiant karjeros informaciją, rengiant profesinio mokymo programas. Darbo rinkos segmentas – tai darbo rinkos subjektų grupė, dalyvaujanti profesinės mokyklos mokinių karjeros projektavimo srityje. Verslo/Gamybos įmonės su profesine mokykla bendradarbiauja, organizuojant mokinių profesinę praktiką, pameistrystę, profesinį veiklinimą, teikiant mokiniams darbo pasiūlymus; Prekybos, pramonės ir amatų rūmai – dalyvauja asmens įgytų profesinių kompetencijų vertinimo procese, profesinio mokymo programų, atitinkančių darbo rinkos poreikius, rengimo etape; Teritorinė darbo birža – tarpininkauja tarp besimokančių ir profesinės mokyklos, organizuojant mokymus bedarbiams pagal atitinkamas profesinio mokymo programas. Partnerystė su teritorine darbo birža išplečia profesinės mokyklos karjeros projektavimo paslaugų spektrą, nes suteikia galimybę tobulinti karjeros kompetencijas socialinės rizikos grupės asmenims.

Apibendrintai galima teigti, kad profesinės mokyklos karjeros projektavimo paslaugų modelio epicentre – mokinys ir jo kompleksinė karjeros situacija, reikalaujanti ne tik karjeros specialisto, bet ir kitų karjeros paslaugų teikėjų intervencijos. Profesinės mokyklos mokinių karjera projektuojama, teikiant koordinuotas paslaugas 5-iose karjeros paslaugų grupėse:

ugdymas karjerai, karjeros informavimas, karjeros konsultavimas, projektinė veikla bei tęstinis suaugusiųjų mokymas, atliepiantis suaugusiųjų ugdymo karjerai didaktines nuostatas. Reikšminga tai, kad karjeros paslaugos mokiniams teikiamos ne tik instituciniame, bet ir tarpinstituciniame lygmenyje, kuris apima švietimo sistemos ir darbo rinkos segmentus. O vidinis (institucinis) ir išorinis (tarpinstitucinis) tinklai sinergiškai susiję, nes neretai karjeros projektavimas vyksta abiejuose lygmenyse tuo pačiu metu.

IŠVADOS

1. Karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje turinys apima bazines karjeros paslaugas: ugdymą karjerai, karjeros informavimą ir karjeros konsultavimą. Karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje branduolį papildo projektinė veikla ir tęstinis suaugusiųjų mokymas. Ugdymas karjerai siejamas su konkrečiomis veiklos formomis – pameistryste, dalyko integravimu į kitus mokomuosius dalykus, karjeros plano ir/ar kompetencijų aplanko rengimu, neformaliu ugdymu bei savanoriška veikla. Karjeros informavimas apima profesinį veiklinimą ir karjeros renginių organizavimą, karjeros konsultavimas – siejamas su neformaliomis ir/ar individualiomis/grupinėmis karjeros konsultacijomis. Projektinė veikla susideda iš mokinių stažuočių užsienyje organizavimo ir imitacinių įmonių veiklos vykdymo profesinėje mokykloje. Tęstinis suaugusiųjų mokymas apima formalų mokymą, sietiną su darbo biržos organizuojamais mokymais, ir neformalų mokymą – orientuotą į bendrųjų ir profesinių kompetencijų ugdymą neformaliu būdu, atliepiant suaugusiųjų ugdymo karjerai poreikius ir visą gyvenimą trunkančios karjeros esmę.

2. Karjeros projektavimo paslaugų profesinėje mokykloje tikslinės grupės – jaunimas, besimokantis pagal pirminio profesinio mokymo programas ir suaugusieji, besimokantys pagal tęstinio mokymo programas. Jaunimo psichosocialinei charakteristikai būdinga: tapatumo paieška, psichologinės problemos, sietinos su nepasitikėjimu savimi, savižinos ir motyvacijos trūkumu, planuojant savo karjerą. Suaugusieji pasižymi aiškiais poreikiais, suformuota motyvacija ir savarankiškumu, priimant karjeros sprendimus. Dalis profesinės mokyklos karjeros paslaugų gavėjų priskiriami socialinės rizikos grupei, nes susiduria su socialinėmis ir kitomis kompleksinėmis problemomis. Todėl karjeros specialistas profesinėje mokykloje teikia ne tik karjeros projektavimo paslaugas, bet ir sprendžia kompleksines su mokinių karjera susijusias problemas. Karjeros paslaugų teikėjai profesinėje mokykloje yra pedagogai (bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai, neformaliojo ugdymo organizatorė), švietimo pagalbos specialistai (socialinė pedagogė, psichologė) ir administracijos darbuotojai (direktoriaus pavaduotojas ugdymui, tęstinio suaugusiųjų mokymo skyriaus vedėja, profesinio mokymo skyriaus vedėja).

3. Karjeros projektavimo paslaugų teikimą profesinėje mokykloje reglamentuoja nacionaliniai dokumentai: LR švietimo įstatymas – apibrėžia karjeros ir karjeros specialisto sąvokas, karjeros paslaugų turinį; LR profesinio mokymo įstatymas ir LR profesinio orientavimo

vykdymo tvarkos aprašas nustato profesinio orientavimo, sinonimiškai atliepiančio karjeros projektavimo sampratą, vykdymo švietimo įstaigose tvarką ir gaires; LR ugdymo karjerai programa – įteisina profesinės mokyklos mokinių karjeros kompetencijų ugdymo sritis. Profesinės mokyklos karjeros projektavimo gaires numato vidiniai institucijos dokumentai: X profesinės mokyklos strateginio švietimo plano įgyvendinimo veiklos programa – apibrėžia karjeros projektavimo veiklų sritis ir atsakingus asmenis; Ilgalaikis ugdymo karjerai veiklų X profesinėje mokykloje planas – detalizuoja karjeros projektavimo veiklų grupes ir jų įgyvendinimo žingsnius; X profesinės mokyklos nuostatai – nustato institucinio ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo principus karjeros projektavimo srityje profesinėje mokykloje.

4. Tyrimas atskleidė, kad karjeros projektavimo paslaugos X profesinėje mokykloje nėra aiškiai išgrynintos. Vykdomos mokinių karjeros projektavimo veiklos suponuoja karjeros paslaugų sritis: ugdymą karjerai, informavimą, konsultavimą, projektinę veiklą ir tęstinį suaugusiųjų mokymą. Karjeros paslaugas teikia pedagogai, švietimo pagalbos specialistai ir administracijos darbuotojai pagal pareigines funkcijas, kuriems karjeros projektavimas papildoma profesinės veiklos dalis. Todėl vyrauja formalus atsakomybių pasidalijimas ir formalūs komandos lyderiai. Intensyvesnis komandinis darbas pasireiškia tik esant kompleksinėms mokinių karjeros problemoms, aktualizuojantis institucinio bendradarbiavimo svarbą. Į karjeros projektavimo paslaugų teikimą įtraukiamos ir kitos institucijos: bendrojo ugdymo mokyklos, sektoriniai praktinio mokymo centrai, kolegijos/universitetai bei verslo/gamybos įmonės, Prekybos, pramonės ir amatų rūmai ir teritorinė darbo birža.

5. Tyrimas atskleidė X profesinės mokyklos karjeros projektavimo stiprybes: profesinio veiklinimo organizavimas, nes įgalina mokinius gauti aktualią profesinę informaciją, ugdo jų profesinę motyvaciją ir bendradarbiavimas su darbo rinkos segmentu, kas užtikrina profesinio mokymo programų atitikmenį darbo rinkos poreikiams ir sukuria palankias sąlygas mokinių perėjimui iš mokymosi į darbo aplinką. Tačiau išryškėjo ir silpnosios X profesinės mokyklos karjeros projektavimo paslaugų pusės: karjeros projektavimo paslaugų fragmentiškumas – karjeros paslaugos teikiamos nesistemingai ir/ar periodiškai (nepaskirti konkretūs karjeros paslaugų teikėjai, trūksta centralizuotų karjeros paslaugų); nesutvarkyta karjeros projektavimo paslaugų finansavimo tvarka (karjeros projektavimas yra papildoma mokyklos darbuotojų veikla, už kurią nėra atlyginama); nėra profesionalaus karjeros specialisto, turinčio profesines karjeros kompetencijas ir atliekančio tiesiogines karjeros projektavimo funkcijas. Todėl nevyksta nuoseklus ir kryptingas mokinių karjeros projektavimo procesas.

6. Parengto karjeros projektavimo paslaugų X profesinei mokyklai modelio epicentre – mokinio kompleksinis karjeros situacijos įvertinimas. Instituciniame lygmenyje karjeros paslaugas teikia karjeros specialistas, turintis profesines karjeros kompetencijas, kurio veiklos funkcijos – tiesiogiai susiję su karjeros projektavimu arba kitas asmuo, kuriam karjeros projektavimo paslaugų teikimas – papildoma profesinės veiklos dalis, tai yra: pedagogai, švietimo pagalbos specialistai, administracijos darbuotojai. Profesinėje mokykloje teikiamos šios karjeros projektavimo paslaugos – ugdymas karjerai, karjeros informavimas, karjeros konsultavimas, projektinė veikla ir tęstinis suaugusiųjų mokymas. Į karjeros paslaugų teikimą mokiniams įtraukiamos ir kitos švietimo (bendrojo ugdymo mokyklos, sektoriniai praktinio mokymo centrai, kolegijos/universitetai) ir darbo rinkos (verslo/gamybos įmonės, Prekybos, pramonės ir amatų rūmai, teritorinės darbo biržos) sistemų institucijos (tarpinstitucinis lygmuo), kurių segmentų sąveika suponuoja sistemingą profesinės mokyklos mokinių karjeros projektavimo paslaugų teikimą. Pažymėtina, kad institucinis ir tarpinstitucinis lygmenys sinergiškai susiję.

REKOMENDACIJOS

1. X profesinės mokyklos vadovui: įtvirtinti karjeros specialisto pareigybę mokykloje ir numatyti atsiskaitymo tvarką už mokinių karjeros projektavimo paslaugų teikimą.

2. Aukštosioms mokykloms, rengiančioms karjeros specialistus: daugiau dėmesio skirti profesinių karjeros kompetencijų ugdymui, komandinio darbo ir lyderystės karjeros projektavimo srityje teoriniam ir praktiniam mokymui.

3. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijai: parengti karjeros projektavimo paslaugų sistemą profesinėje mokykloje reglamentuojančius teisės aktus/įstatymus; nustatyti karjeros specialistui keliamus išsilavinimo ir profesinių kompetencijų reikalavimus; organizuoti profesinės mokyklos karjeros projektavimo paslaugas teikiančių asmenų profesinės veiklos mokymus, skirtus tobulinti karjeros valdymo kompetencijas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

1. Aleliūnaitė, R., ir Lapinskas, E. (2014). *Karjeros konsultavimas*. Vilnius: Vilniaus universiteto Karjeros centras.
2. Antanaitienė, A., ir Anužis, A. (2014). Bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo institucijų bendradarbiavimo modelis mokinių tikslingam profesiniam apsisprendimui užtikrinti. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 25, 62-73.
3. Bagdonė, I. (2015). Šiuolaikinės mokyklos valdymas. *Švietimo problemos analizė*, 2 (126), 1-12.
4. Balevičienė, S., ir Valantinas, A. (2007). Ar patrauklus profesinis mokymas Lietuvoje?. *Švietimo problemos analizė*, 6 (17), 1-8.
5. Barkauskaitė, M. (2007). Profesinio rengimo realijos: profesinis konsultavimas ir orientavimas šiuolaikinio profesinio rengimo kontekste. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 18, 106-120.
6. Bassot, B. (2012). Upholding Equality and Social Justice: A Social Constructivist Perspective on Emancipatory Career Guidance Practice. *Australian Journal of Career Development*, 2 (21), 3-13.
7. Baxter, P., & Jack, S. (2008). Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers. *The Qualitative Report*, 13 (4), 544-559.
8. Bendrojo lavinimo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis (2011). *Profesinio orientavimo sistemos veiklos tobulinimas ir plėtra*. Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija. Prieiga per internetą: www.mukis.lt/download/730/ukm_rek.pdf [žiūrėta 2017 05 10].
9. Bendrojo ugdymo mokyklų karjeros centrų švietimo pagalbos specialistų, teikiančių ugdymo karjerai paslaugas bendrojo ugdymo mokyklų mokiniams ir vykdančių ugdymo karjerai veiklų stebėseną, metodika (2012). Vilnius. Prieiga per internetą: goo.gl/k6nstT> [žiūrėta 2017 10 29].
10. Bitinas, B., ir kt. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. Klaipėda.
11. Brazienė, R., ir Merkys, G. (2012). Jaunimo ir jaunų suaugusiųjų socialinė atskirtis ir gyvenimo sąlygos: stebėsenos indikatorių paieškos problema. *Filosofija. Sociologija*, 2, 119-127.

12. Butvilas, T. ir kt. (2014). *Mokinių profesinio veiklinimo metodika*. Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras: Vilnius. Prieiga per internetą: www.mukis.lt/download/752/mpv_metodika [žiūrėta 2017 05 25].
13. Bujokaitė, M. (2013). Mokytojo lyderystės potencialas ir jo raiška. *Mokytojų ugdymas*, 20 (1), 58-75.
14. Čepaitė, A., ir Liesionis, V. (2012). Profesinio rengimo institucijos įvaizdžio ir jį formuojančių veiksnių analizė. *Vadyba*, 2 (21), 7-13.
15. Česnuitytė, V., ir kt. (2014). *Lietuvos šeima: socialinių saitų perspektyva: monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
16. Dromantaitė, A. (2012). Pasitenkinimo karjera veiksniai. *Socialinis darbas*, 11 (2), 289-300.
17. Doolittle, P. E. (2014). Complex Constructivism: A Theoretical Model of Complexity and Cognition. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 26 (3), 485-498.
18. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (2015). *ES jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimas: pilietinės visuomenės požiūris*. Ataskaita dėl šešių valstybių narių, Briuselis. Prieiga per internetą: http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-01-15-074-lt-n.pdf [žiūrėta 2017 09 25].
19. Europos profesinio mokymo plėtros centras (2013). *Profesinis mokymas Lietuvoje*. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras. Prieiga per internetą: www.cedefop.europa.eu/files/4128_lt.pdf [žiūrėta 2017 04 10].
20. Euroguidance (2017). Prieiga per internetą: http://www.euroguidance.lt [žiūrėta 2017 09 24].
21. Eurostat, European Statistics (2016). Prieiga per internetą: https://goo.gl/eBDEQA [žiūrėta 2017 05 24].
22. Gailius, Ž. ir kt. (2013). *Darbo su jaunimo grupėmis vadovas. Neformaliojo ugdymo praktika Lietuvoje*. Vilnius: Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Prieiga per internetą: https://goo.gl/rzGKUv [žiūrėta 2017 05 10].
23. Galbin, A. (2014). An Introduction to Social Constructionism. *Social Research Reports*, 26, 82-92.
24. Gysbers, N., Heppner, M., Johnston, J. (2009). *Career Counseling: Contexts, processes, and techniques* (3rd ed.). Alexandria, VA: American Counseling Association.

25. Gruževskis, B., Okunevičiūtė-Neverauskienė, L., Česnuitytė, V. (2007). Asmenų, neturinčių pagrindinio išsilavinimo, integracijos į Lietuvos darbo rinką problemos. *Socialinis darbas*, 6 (2), 87-94.
26. Gudonienė, D., Rutkauskienė, D., Lauraitis, A. (2013). Pažangių mokymosi technologijų naudojimas ugdymo procese. *Informacijos mokslai*, 66, 96-107.
27. Gudžinskienė, V. (2011). Konstruktyvizmo ištakos Lietuvoje, ugdant socialinius įgūdžius. *Pedagogika*, 103, 38-44.
28. Gudžinskienė, V., Railienė, A. (2012). Gyvenimo įgūdžių ugdymo ir ugdymo karjerai sąsaja: bendrojo lavinimo kontekstas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 29, 61-72.
29. Gumuliauskienė, A., Martusevičienė, M. (2013). Gimnazijos mokytojų lyderystės raiška: ypatumų raiška. *Švietimas: politika, vadyba, kokybė*, 3 (15), 8-27.
30. Yazan, B. (2015). Three Approaches to Case Study Methods in Education: Yin, Marriam and Stake. *The Qualitative Report*, 20 (2), 134-152.
31. Yin, R. K. (2003). Case Study Research: Design & Methods. *Social Research Methods Series*, 5, 1-53.
32. Youth in Action - Programme Guide, European Commission (2013). Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/youth/tools/documents/guide13_en.pdf [žiūrėta 2017 04 03].
33. Jegelevičienė, V., Merfeldaitė, O., Railienė, A. (2016). Career Education in a General Education School: Career Expectations of Senior Form Pupils. *Society. Integration. Education*, 2, 98-108.
34. Juodaitytė, A., Rūdytė, K. (2009). Diskursas kaip socialinių-edukacinių reiškinių kontekstualaus supratimo metodologinė prieiga. *Mokytojų ugdymas*, 12 (1), 27-43.
35. Juodokaitė, G., Meliauskaitė, D. (2016). *Profesinių ir aukštųjų mokyklų absolventų kompetencijų atitikimo rinkos poreikiams užtikrinimas bendradarbiaujant švietimo įstaigoms su verslu.* Užsienio šalių gerųjų patirčių ir esamos situacijos Lietuvoje analizė, skatinant verslo ir mokslo bendradarbiavimą, prisidedant prie programų tobulinimo. Prieiga per internetą: goo.gl/oUcGrB [žiūrėta 2017 09 24].
36. Kerevičienė, J. (2014). *Pedagoginės psichologijos užrašai. Mokomoji knyga aukštųjų mokyklų studentams*. Kaunas. Prieiga per internetą: https://goo.gl/2UUJ7x [žiūrėta 2017 04 03].
37. Kligienė, M. (2015). Mokytojas kaip transformacinis lyderis: faktas ar fikcija. *Švietimo problemos analizė*, 5 (129), 1-8.

38. Korsakienė, R., Smaliukienė, R. (2014). Šiuolaikinė karjera individo požiūriu: karjeros modeliai, jų sąsajos ir reikšmė. *Verslas: teorija ir praktika*, 15 (1), 84-92.
39. Kutkienė L. (2008). 16-17 metų paauglių vaikinų ir merginų asmenybės tapatumo brandos ypatumai bei sąsajos su savęs vertinimu. *Pedagogika*, 90, 108-113.
40. Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centras (2013). Profesinio mokymo įvaizdžio ir patrauklumo gerinimas. *Švietimo problemos analizė*, 18 (104), 1-8.
41. Lamanauskas, V., Augienė, D. (2010). Mokslinė tiriamoji veikla bendrojo lavinimo mokykloje: skatinantys ir ribojantys veiksniai. *Gamtamokslinis ugdymas*, 1 (27), 15-24.
42. Lapėnienė, A., Lukšytė, D. (2014). Problemas sprendžiančių mokyklų tinklai: dalyvių požiūris į profesinės veiklos pokyčius. *Pedagogika*, 3, 52-69.
43. Laurinaitis, A., Nazelskis, E. (2014). Verslo ir švietimo bendradarbiavimas plėtojant pedagoginį profesinį orientavimą Lietuvoje. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 25, 166-178.
44. Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras Ugdymo karjerai skyrius (2016). *Profesinio orientavimo paslaugų teikimo profesinio mokymo įstaigose 2015-2016 m.m. tyrimo ataskaita*. Prieiga per internetą: http://www.mukis.lt/lt/profesinio_orientavimo_paslaugos_mokyklose.html [žiūrėta 2017 09 25].
45. Lietuvos statistikos departamentas, (2017). Prieiga per internetą: https://osp.stat.gov.lt/ [žiūrėta 2017 05 28].
46. McMahon, M. (2017). *Career Counselling: Constructivist approaches*. London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group. Prieiga per internetą: https://goo.gl/IGDHDr [žiūrėta 2017 05 26].
47. Meijers, M., Kuijpers, M., Gundy, C. (2013). The relationship between career competencies, career identity, motivation and quality of choice. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 1 (13), 47-66.
48. Melnikova, J. (2016). *Andragogo lyderystės gebėjimai kaip profesinio veiksmingumo veiksnys*. Europos suaugusiųjų mokymosi elektroninė platforma (EPALE). Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/epale/lt/resource-centre/content/andragogo-lyderystes-gebejimai-kaip-profesinio-veiksmingumo-veiksnys [žiūrėta 2017 12 03].
49. Merfeldaitė, O. (2009). Tėvų ir mokyklos bendradarbiavimo stiprinimas sprendžiant vaikų socializacijos problemas. *Socialinė pedagoginė pagalba*, 8 (19), 59-133.

50. Mickienė R. (2007). Teorinės socialinės partnerystės profesiniame rengime koncepcijos. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 13, 188–199.
51. Miselytė, M. (2009). Jaunimo subkultūrų moralinių sprendimų kompetencijos ypatumai. *Grupės ir aplinkos*, 1, 221-243.
52. Monkevičius, J., Čiužas, R. (2015). Mokytojų profesinių besimokančių bendruomenių sampratos konceptualizavimas besimokančių organizacijų tyrimų kontekste. *Socialinis ugdymas*, 1, 118-132.
53. Morewood, A. L. (2007). *The Impact of School-Wide Professional Development on Teachers' Practices: A Case Study of a Reading First School in Pennsylvania*. University of Pittsburg: School of Education.
54. Navickienė, L. (2010). *Karjeros konsultantų rengimo modeliavimas* (daktaro disertacija). Prieiga per internetą: talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1861055/datastreams/...1861059/content [žiūrėta 2017 09 23].
55. Navickienė, L., Tandzegolskienė, I. (2011). Pagrindiniai karjeros konsultantų rengimo parametrai. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 21, 10-29.
56. NEET atvejo analizė: gerosios patirties analizė apie NEET socialinį įtraukimą ir integraciją darbo rinkoje (2015). ERASMUS+KA2 Projektas „NEETo ir pameistrystės sinergija". Nr. 2014-1-LT01-KA202-000529. Prieiga per internetą: goo.gl/4nn3LS [žiūrėta 2017 09 26].
57. Network for Innovation in Career Guidance & Counselling in Europe (2016). *The European Competence Standards for the Academic Training of Career Practitioners*. Prieiga per internetą: http://www.nice-network.eu/download/ecs-en-2016/?wpdmdl=973 [žiūrėta 2017 09 10].
58. Olson, D. A., Shultz, K. S. (2013). Employability and Career Success: The Need for Comprehensive Definitions of Career Success. *Industrial and Organizational Psychology*, 6 (1), 17-38.
59. Paleckis K. (2009) Aukštosios mokyklos potencialas kaip socialinė ekonominė kategorija: samprata, esmė ir funkcijos. *Verslas: teorija ir praktika*, 10 (1), 47–54.
60. Patton, W., McMahon, M. (2014). *Career Development and Systems Theory: Connecting Theory and Practice*. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense Publishers. Prieiga per internetą: https://goo.gl/aYgrpt [žiūrėta 2017 05 26].

61. Paurienė, L. (2013). Anksti paliekantys mokyklą: situacija Lietuvoje. *Švietimo problemos analizė*, 8 (94), 1-8.
62. Paužuolienė, J., Mauricienė, I. (2012). Karjeros planavimas įvertinant demografines charakteristikas. *Vadyba*, 2 (21), 41-47.
63. Petkevičiūtė, N. (2013). *Karjeros valdymas: organizacinė perspektyva. Mokomoji knyga*. Kaunas.
64. Profesinių mokymo įstaigų karjeros centrų švietimo pagalbos specialistų, teikiančių ugdymo karjerai paslaugas profesinio mokymo įstaigų mokiniams ir vykdančių ugdymo karjerai veiklų stebėseną, metodika (2012). Vilnius. Prieiga per internetą: goo.gl/Xox6zm [žiūrėta 2017 10 29].
65. Pukelis, K., Savickienė, I. (2003). The Challenge of Establishing a Common Set of Terms for Discourse, Inquiry and Research in Educational Sciences. *International Journal of Educology*, 17 (1 & 2), 85–107.
66. Pukelis, K., Navickienė, L. (2010). Training of Career Counsellors: Needs, Issues and Perspectives. *Pedagogy Studies*, 97, 50-59.
67. Pukelis, K., Navickienė, L. (2011). Karjeros konsultantų profesijos problema. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 20, 116-167.
68. Pukelis, K. (2012). Karjeros projektavimas: kas ir kodėl?. *Karjeros projektavimas: tyrimai ir konsultavimas*, 1, 12-45.
69. Pukelis, K., Pileičikienė, N. (2012). Profesinio informavimo taškų veiklos kokybės vertinimas. *Problemos ir perspektyvos*, 105, 20-31.
70. Pukelis, K., Katsarov, J. (2014). Karjeros paslaugų teikėjų akademinio rengimo modelio projektavimas Europoje. *Karjeros projektavimas: tyrimai ir konsultavimas*, 3, 10-37.
71. Railienė, A. (2010). *Profesijos patarėjo kompetencijų ugdymas, rengiant socialinius pedagogus* (daktaro disertacija). Prieiga per internetą: gs.elaba.lt/object/elaba:2042600/2042600.pdf
72. Railienė, A. (2011). Profesijos patarėjo veiklos profesinio orientavimo sistemoje prielaidos. *Socialinis darbas*, 10 (2), 157-168.
73. Rekomendacijos Ministerijoms, atsakingoms už karjeros paslaugas, ir šių paslaugų teikėjams Lietuvoje dėl karjeros paslaugų suaugusiems turinio ir organizavimo galimybių plėtros (2015). Vilnius. Prieiga per internetą: http://www.euroguidance.lt/images/docs/Rekomendacijos_final.pdf [žiūrėta 2017 09 23].

74. Rudzytė-Grikė, M., Veipa, I., Kudinis, V. (2012). *Verslo ir mokslo bendradarbiavimo perspektyvos*. Daugpilis, Latvija. Prieiga per internetą: www.latgale.lv/lv/files/download?id=2156 [žiūrėta 2017 09 24].
75. Rudžinskienė, R., Paulauskaitė, L. (2012). Karjeros projektavimo gebėjimų ugdymas. *Tyrimai šiuolaikinėje visuomenėje*, 3 (1), 203-213.
76. Rudžinskienė, R. (2013). Jaunų ilgalaikių bedarbių integracijos į darbo rinką ypatumai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 7, 24-37.
77. Rosinaitė, V. (2009). Studentų karjeros kompetencijų ugdymas: empirinis efektyvumo sąlygų įvertinimas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 22, 76-87.
78. Rowley, J. (2002). Using Case Studies in Research. *Management Research News*, 25 (1), 16-27.
79. Satterthwaite, F., & D'Orsi, G. (2006). *The Career Portfolio Workbook: Using the Newest Tool in Your Job-Hunting Arsenal to Impress Employers and Land a Great Job*. Johnson & Wales University, U.S.
80. Savickas, M. L. (2011). Career Counselling. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 22.
81. Savickas, M. L. (2012). A Paradigm for Career Intervention in the 21st Century. *Journal of Counselling & Development*, 1 (90), 13–19.
82. Sharf, R. S. (2014). *Applying Career Development Theory to Counselling*. Australia et al.: Brooks/Cole, Cengage Learning. Prieiga per internetą: https://goo.gl/800J93 [žiūrėta 2017 05 26].
83. Sokolova, A. (2014). Ugdymas karjerai, profesinis informavimas ir konsultavimas mokyklose. *Švietimo problemos analizė*, 19 (124), 1-8.
84. Stancikienė, A. (2009). Teoriniai profesinės karjeros valdymo aspektai. *Viešoji politika ir administravimas*, 29, 107-113.
85. Stanišauskienė, V., Naseckaitė, A. (2012). *Ugdymas karjerai. Mokytojo knyga*. VšĮ „Tyrimų ir mokymų centras". Prieiga per internetą: https://www.scribd.com/document/255146816/Ugdymas-Karjerai-Mokytojo-Knyga [žiūrėta 2017 10 10].
86. Sultana, R. G. (2010). Career Guidance and Social inclusion: A Challenge for Europe. *Australian Journal of Career Development*, 19 (1), 18-23.

87. Surgėlienė, J., Bankauskienė, N. (2014). Ugdymo karjerai procese veikiantys subjektai istoriniame kontekste. *Socialinis ugdymas*, 37, p. 8-17.
88. Surgėlienė, J., Bankauskienė, N. (2015). Edukacinių aplinkų, įgalinančių mokinius svarstyti karjeros pasirinkimą, elementai. *Pedagogika*, 3, 5-21.
89. Swanson, J. L., Fouad, N. A. (2015). *Career Theory and Practice – Learning through Case Studies*. California: SAGE Publications.
90. Šalkauskaitė, P. (2014). *Profesijos pasirinkimo motyvai ir veiksniai profesinėje mokykloje*. Kaunas: švietimo studijų vadyba.
91. Šorienė, N. (2015). Mokytojų lyderystė ir jos sąsajos su švietimo kokybe. *Švietimo problemos analizė*, 16 (140), 1-8.
92. Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras (2011). *Mokyklos tinklinio bendradarbiavimo su socialiniais partneriais modelis*. Vilnius. Prieiga per internetą: goo.gl/fPfgs6 [žiūrėta 2017 09 24].
93. Švietimo ir mokslo ministerija (2015). Kaip Lietuvos suaugusiųjų mokymas atrodo Europos kontekste? *Švietimo problemos analizė*, 6 (130), 1-3.
94. Švietimo ir mokslo ministerija (2017). Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/web/lt/smm-svietimas/profesinis-mokymas/priemimas [žiūrėta 2017 05 22].
95. Švietimo mainų paramos fondas (2011). *Visą gyvenimą trunkančio orientavimo veiklos kryptys: pažangos apžvalga*. 2008–2010 m. Europos visą gyvenimą trunkančio orientavimo politikos tinklo darbo ataskaita. Prieiga per internetą: http://www.euroguidance.lt/images/docs/ELGPN_2008-10_Trumpoji_ataskaita_LT.pdf [žiūrėta 2017 09 03].
96. Ugdymas karjerai, profesinis informavimas ir konsultavimas mokyklose (2014). *Švietimo problemos analizė*, 19 (124), 1-8.
97. Urbonienė, L. (2015). Studijų programos pasirinkimas kaip sėkmingos karjeros prielaida. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 15, 143-146.
98. Ustinavičiūtė, L., Katkonienė, A., Žemaitaitytė, I. (2011). Veiksniai, susiję su sėkmingu karjeros planavimu ir profesijos pasirinkimu paauglystėje. *Socialinis darbas*, 10 (2), 169-180.

99. Valstybinė kontrolė (2014). *Kaip organizuojamas ir vykdomas mokinių profesinis orientavimas*. Nr.VA-P-50-1-16. Prieiga per internetą: https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3288 [žiūrėta 2017 05 27].
100. Vosylis, R. (2014). Vyresniųjų paauglių tapatumo stiliaus, tapatumo įsipareigojimų ir jaučiamo brandumo ryšiai. *Jaunųjų mokslininkų psichologų darbai*, 3, 1-5.
101. Žadeikaitė, L., Railienė, A. (2008). Socialinio pedagogo veiklos galimybės profesinio informavimo sistemoje. *Socialinis ugdymas*, 16, 51-58.
102. Žygaitienė, B., Sinkevičienė, J. (2014). Vaikų ir jaunimo socializacijai palanki aplinka: neformaliojo ugdymo kontekstas Vilniaus mieste. *Socialinis ugdymas*, 2, 103-115.
103. Žukauskienė, L. Mickevičiūtė, I. (2016). Jaunų bedarbių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, karjeros projektavimo veiksniai. *Tiltai*, 3, 77-98.

TEISĖS AKTAI

1. Europos Komisijos Mokymosi visą gyvenimą memorandumas (2001). Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija. Prieiga per internetą: http://www.lssa.smm.lt/lt/wp-content/uploads/2014/06/Memorandumas_2001.pdf [žiūrėta 2017 09 10].
2. Europos parlamento ir tarybos rekomendacija „Dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų" (2006). Europos parlamentas. Suvestinis teisės aktų leidybos dokumentas. Prieiga per internetą: < https://goo.gl/hqFu4R > [žiūrėta 2017 09 08].
3. Europos Sąjungos Ministrų Tarybos Visą gyvenimą trunkančio orientavimo politikos, sistemų ir praktikos stiprinimas (2004). Nr. 9286/04 EDuc 109 Soc 234. Prieiga per internetą: <http://www.euroguidance.lt/images/docs/Visa_gyv_PO_polit_ir_sist_tobulinimas_Eur_rekomendacines.pdf > [žiūrėta 2017 09 03].
4. Europos Sąjungos Ministrų Tarybos Geresnis visą gyvenimą trunkančio orientavimo integravimas į mokymosi visą gyvenimą strategijas (2008). 2905-asis Švietimo, jaunimo ir kultūros tarybos susitikimas. Briuselis, 2008 m. lapkričio 21 d. Prieiga per internetą: http://www.euroguidance.lt/images/docs/Tarybos_Rezoliucija_2008.pdf [žiūrėta 2017 09 03].
5. LR jaunimo politikos pagrindų įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, 119-5406.
6. LR mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija (2008). *Valstybės žinios*, 122-4647.
7. Lietuvos Republikos švietimo įstatymas (1991, aktuali redakcija nuo 2017-09-01). *Valstybės žinios*, 23-593. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/pUlcSlgZEn [žiūrėta 2017 09 24].
8. Lietuvos švietimo klasifikacija, patvirtinta Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 1999 m. balandžio 15 d. įsakymu Nr. 37 (2001). *Valstybės žinios*, 21-708.
9. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl psichologų kvalifikacijos ir išsilavinimo reikalavimų aprašo patvirtinimo" Nr. ISAK-1522 (2005, aktuali redakcija nuo 2008-09-12). *Valstybės žinios*, 92-3450.
10. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl profesinio informavimo standarto patvirtinimo" (2007). *Valstybės žinios*, 32-1169.

11. LR švietimo ir mokslo ministro ir LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl švietimo ir mokslo ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. kovo 26 d. įsakymo Nr. ISAK-433/A1-83 „Dėl Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijos ir jos įgyvendinimo veiksmų plano tvirtinimo" pakeitimo (2008). *Valstybės žinios*, 122-4647.
12. LR švietimo ir mokslo ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo" (2012). *Valstybės žinios*, 82-4284.
13. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl ugdymo karjerai programos patvirtinimo" (2014). *Teisės aktų registras*, 4888.
14. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl reikalavimų mokytojų kvalifikacijai aprašo patvirtinimo" (2014). *Teisės aktų registras*, 11394.
15. LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl Mokyklos socialinio pedagogo pavyzdinio pareigybės aprašo patvirtinimo" (2016). *Teisės aktų registras*, 26188.
16. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo" (2017). *Teisės aktų registras*, 4172.
17. Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymo pakeitimo įstatymas (2007). *Valstybės žinios*, 43-1627.
18. Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašas (2012). *Valstybės žinios*, 82-4284.

Dilytė J. Karjeros projektavimo paslaugų modelis: Profesinės mokyklos atvejis / Edukacinių technologijų valdymo programos Karjeros valdymo specializacijos magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovė: Prof. dr. O. Merfeldaitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Edukologijos ir socialinio darbo institutas, 2017.

SANTRAUKA

Magistro darbo tikslas – parengti karjeros projektavimo paslaugų teikimo modelį X profesinei mokyklai, remiantis karjeros projektavimo procesų profesinėje mokykloje analize. Tikslui pasiekti buvo iškelti tokie darbo uždaviniai: atlikus mokslinės literatūros analizę, išanalizuoti karjeros projektavimo paslaugų turinį, karjeros paslaugų gavėjų psichosocialinę charakteristiką bei karjeros projektavimo paslaugų teikėjus ir atlikti X profesinės mokyklos karjeros paslaugų teikimo atvejo analizę, remiantis X profesinės mokyklos dokumentų analizės ir kryptingojo (iš dalies struktūruoto) interviu duomenimis. Tiriamieji – 8 karjeros projektavimo paslaugas X profesinėje mokykloje teikiantys asmenys.

Tyrimas atskleidė, kad karjeros projektavimo paslaugų turinys profesinėje mokykloje apima: ugdymą karjerai, karjeros informavimą, karjeros konsultavimą, projektinę veiklą ir tęstinį suaugusiųjų mokymą. Karjeros projektavimo paslaugų tikslinė grupė – jaunimas, besimokantis pagal pirminio profesinio mokymo programas ir suaugusieji, besimokantys pagal tęstinio mokymo programas. Karjeros projektavimo paslaugas X profesinėje mokykloje teikia: pedagogai (bendrojo ugdymo dalykų mokytojai, profesijos mokytojai ir neformaliojo ugdymo organizatorė), švietimo pagalbos specialistai (socialinė pedagogė ir psichologė) bei administracijos darbuotojai (direktoriaus pavaduotojas ugdymui, tęstinio suaugusiųjų mokymo skyriaus vedėja ir profesinio mokymo skyriaus vedėja). Karjeros projektavimo paslaugų teikėjai bendradarbiauja instituciniame lygmenyje, sprendžiant mokinių kompleksines karjeros problemas ir tarpinstituciniame lygmenyje, užtikrinant koordinuotą karjeros paslaugų teikimą švietimo sistemos ir darbo rinkos segmentuose. Tyrimo rezultatai parodė, kad X profesinės mokyklos karjeros projektavimo stipriosios pusės yra – profesinio veiklinimo organizavimas ir bendradarbiavimas su darbo rinkos segmentu, o silpnosios – karjeros paslaugų teikimo fragmentiškumas, sietinas su nesutvarkyta karjeros paslaugų teikimo finansavimo tvarka, ir profesionalaus karjeros specialisto, turinčio profesines karjeros kompetencijas ir atliekančio tiesiogines karjeros projektavimo funkcijas X profesinėje mokykloje trūkumas.

Pagrindinai žodžiai: karjeros projektavimo paslaugos, karjeros specialistas, profesinė mokykla.

Dilyte J. The Model of Career Design Services: A Case of the Vocational School / Master's thesis in Career Management Specialization of Educational Technology Management Program. Supervisor: Prof. dr. O. Merfeldaite. – Vilnius: Institute of Educology and Social Work.

SUMMARY

The aim of this research – create the model of career design services in the X vocational school based on career design analysis. In order to achieve the aim these tasks were set: overview the content or career design services, psychosocial characteristics of the recipients and disclose providers' peculiarities of career design services following the scientific literature. Also a case study of X vocational school was performed based on document analysis and qualitative partly structured interview method. Research participants – 8 persons providing career design services in the X vocational school.

The study revealed that the content of career design services consists of: career education, career informing, career consulting, project activities and continuing adult training. Career design reciepients in vocational school are – the youth who study in primary vocational education programs and adults who study in continuing training. Career design services are providing by: teachers (teachers of general and vocational education, organizer of non-formal education) educational aid specialists (social educator and psychologist) and administration staff (deputy director for education, unit head of continuing adult training and unit head of vocational education). Research results showed that an institutional level is the sphere where career design providers collaborate solving complex problems of students' career. And interagency cooperation is meaningful field because of the interaction between the education system and the labor market segments. The study exposed that professional activation and cooperation with labor market are strengths of X vocational school, but career services fragmentation related to financial problems and the absence of career specialist with strong professional career competences and directly career designing functions are real weaknesses in X vocational school.

Key words: career design services, career specialist, vocational school.

PRIEDAI

Lentelė 2. Asmenų, teikiančių karjeros paslaugas profesinėje mokykloje, veiklos sritys ir profesinės kompetencijos (adaptuota pagal Navickienė, 2010)

Nr.	**Veiklos sritis**	**Profesinės kompetencijos**	**Specialistai, teikiantys karjeros paslaugas prioritetine eilės tvarka[12]**
1.	Ugdymas karjerai	1.1. Mokinių karjeros valdymo kompetencijų ugdymas;	1) bendrojo ugdymo dalykų mokytojai; 2) profesijos mokytojai; 3) karjeros specialistas; 4) psichologai.
		1.2. Supratimo apie darbo rinkos padėtį ir ateities tendencijas plėtojimas (įsidarbinimo įgūdžių formavimas ir tobulinimas);	
		1.3. Mokinių pozityvių nuostatų mokymosi, darbo ir karjeros atžvilgiu ugdymas;	
		1.4. Karjeros kompetencijų ugdymo tęstinumo užtikrinimas per formaliojo ir neformaliojo mokymo(si) veiklas, savišvietą.	
2.	Informavimas karjerai	2.1. Informacijos apie švietimo, mokymo, įsidarbinimo tendencijas, darbo rinkos ir socialines problemas, žinojimas;	1) karjeros specialistas; 2) bendrojo ugdymo dalykų mokytojai; 3) profesijos mokytojai; 4) psichologai; 5) socialiniai pedagogai.
		2.2. Karjeros informacijos masyvo valdymo įgūdžiai (informacijos atnaujinimas ir sisteminimas);	
		2.3. Informacinių komunikacinių technologijų (IKT) įgūdžiai;	
3.	Konsultavimas karjerai	3.1. Karjeros projektavimo teorijų išmanymas;	1) psichologai; 2) karjeros specialistas; 3) socialiniai pedagogai; 4) bendrojo ugdymo dalykų mokytojai; 5) profesijos mokytojai.
		3.2. Kliento informacijos paieškos ir jos sisteminimo, interpretavimo gebėjimai;	
		3.3. Konsultavimo strategijų išmanymas ir jų taikymas;	
		3.4. Individualių ir grupės konsultacijų vedimo įgūdžiai;	
		3.5. Komunikaciniai gebėjimai (bendravimas, profesinių santykių su klientais kūrimas bei palaikymas);	
		3.6. Konsultavimo plano realizavimo įgūdžiai.	

[12] Specialistų, teikiančių karjeros paslaugas profesinėje mokykloje, prioritetinės veiklos sritys ir kompetencijos išskirtos pagal Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelį, 2011.

Nr.	Veiklos sritis	Profesinės kompetencijos	Specialistai, teikiantys karjeros paslaugas prioritetine eilės tvarka[13]
4.	Profesinis veiklinimas	4.1.Sąlygų mokiniams įgyti realaus darbo patirtį sukūrimas (profesinio veiklinimo organizavimas);	1) profesijos mokytojai; 2) bendrojo ugdymo dalykų mokytojai; 3) karjeros specialistas.
		4.2. Mokinių žinių apie atskiras ūkio šakas ir sektorius, įstaigų/įmonių veiklos principus, bendrą ekonominę situaciją, darbo rinkos padėtį plėtojimas;	
		4.3. Mokinių įgytų žinių ir gebėjimų realioje darbo aplinkoje aptarimas ir praktinės veiklos vertinimas.	
5.	Bendradarbia-vimas	5.1. Bendradarbiavimo tinklų kūrimas ir palaikymas su darbo rinkos segmentu, socialiniais partneriais;	1) karjeros specialistas; 2)administracijos darbuotojai; 3) profesijos mokytojai/bendrojo ugdymo dalykų mokytojai; 4) socialiniai pedagogai/ psichologai.
		5.2. Mokyklos bendruomenės aktyvinimas ir įtraukimas.	
		5.3. Socialinės pagalbos komandos formavimas ir valdymas.	
6.	Karjeros paslaugų valdymas ir stebėsena	6.1. Karjeros paslaugų sistemos, būklės ir kaitos duomenų rinkimas, jų analizė;	1) administracijos darbuotojai; 2) karjeros specialistas; 3) bendrojo ugdymo dalykų mokytojai/ profesijos mokytojai/švietimo pagalbos specialistai
		6.2. Karjeros paslaugų kokybės (į)vertinimas;	
		6.3. Karjeros paslaugų tobulinimas (specialistų profesinis tobulėjimas – profesinių žinių bei įgūdžių atnaujimas, jų tobulinimas).	

[13] Specialistų, teikiančių karjeros paslaugas profesinėje mokykloje, prioritetinės veiklos sritys ir kompetencijos išskirtos pagal Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelį, 2011.

Interviu metu su asmenimis, teikiančiais karjeros projektavimo paslaugas profesinėje mokykloje, naudojami iš anksto parengti klausimų blokai, sudaryti iš 4 temų:

1. **Kokios karjeros projektavimo paslaugos yra teikiamos profesinėje mokykloje?**

- Kaip Jūs suprantate, kas yra karjera? Sėkminga karjera?
- Papasakokite, su kokiomis mokinių karjeros projektavimo problemomis susiduriate?
- Kaip padedate mokiniams spręsti karjeros projektavimo problemas?
- Kaip įgalinate mokinius spręsti karjeros projektavimo problemas? Kaip mokiniai ugdomi? Kas juos ugdo?
- Kokios informacijos, susijusios su karjera, mokiniams reikia?
- Kokiais būdais yra teikiamos karjeros projektavimo paslaugos mokiniams?

2. **Kas teikia karjeros projektavimo paslaugas profesinėje mokykloje? Kokios karjeros projektavimo paslaugas teikiančių asmenų veiklos funkcijos ir atsakomybės profesinėje mokykloje?**

- Papasakokite, kokia yra Jūsų profesinė veikla karjeros projektavimo kontekste mokykloje?
- Kokias karjeros projektavimo funkcijas atliekate mokykloje? Už ką esate atsakingas (-a)?
- Kokios kompetencijos Jums reikalingos, teikiant mokiniams karjeros projektavimo paslaugas?
- Kaip Jūsų mokykloje organizuojamas karjeros projektavimo paslaugų teikimas? Kas už tai atsakingas? (Kaip į šį procesą įtraukiami pagalbos specialistai / mokytojai / profesijos mokytojai/administracija? Kokios jų atsakomybės?)

3. **Kaip profesinėje mokykloje vyksta bendradarbiavimas karjeros projektavimo paslaugų srityje?**

- Papasakokite, kaip dirbate institucinėje komandoje, sprendžiant mokinių karjeros projektavimo klausimus?
- Kaip ir su kokiais partneriais mokykla bendradarbiauja, teikdama karjeros projektavimo paslaugas mokiniams?

4. Kokie karjeros projektavimo paslaugų teikimo privalumai ir trūkumai?

- Kokias Jūsų mokyklos karjeros projektavimo paslaugų teikimo mokiniams stiprybes įvardintumėte?
- Kokias Jūsų mokyklos karjeros projektavimo paslaugų teikimo mokiniams tobulintinas sritis/ silpnybes įvardintumėte?
- Ką norėtumėte keisti mokinių karjeros projektavimo paslaugų srityje?
- Kokios pagalbos, teikiant karjeros projektavimo paslaugas mokiniams pasigendate: nacionaliniu, savivaldos, instituciniu lygmenimis?